

Kgobokanyo ya Ditlhangwa

SETSWANA

PUO YA GAE

KGWEDITHARO 1 & 2

MOPHATO

3





Kgobokanyo ya Ditlhangwa

MOPHATO 3 | KGWEDITHARO 1 & 2

SETSWANA



**Copyright © 2026 National Educational
Collaboration Trust (NECT)**

This work is licensed under a **Creative Commons
Attribution–NonCommercial–NoDerivatives 4.0
International License (CC BY-NC-ND 4.0)**.

Additional permissions beyond the scope of this license
may be available. For further information, please
contact the publisher at **materials@nect.org.za**.

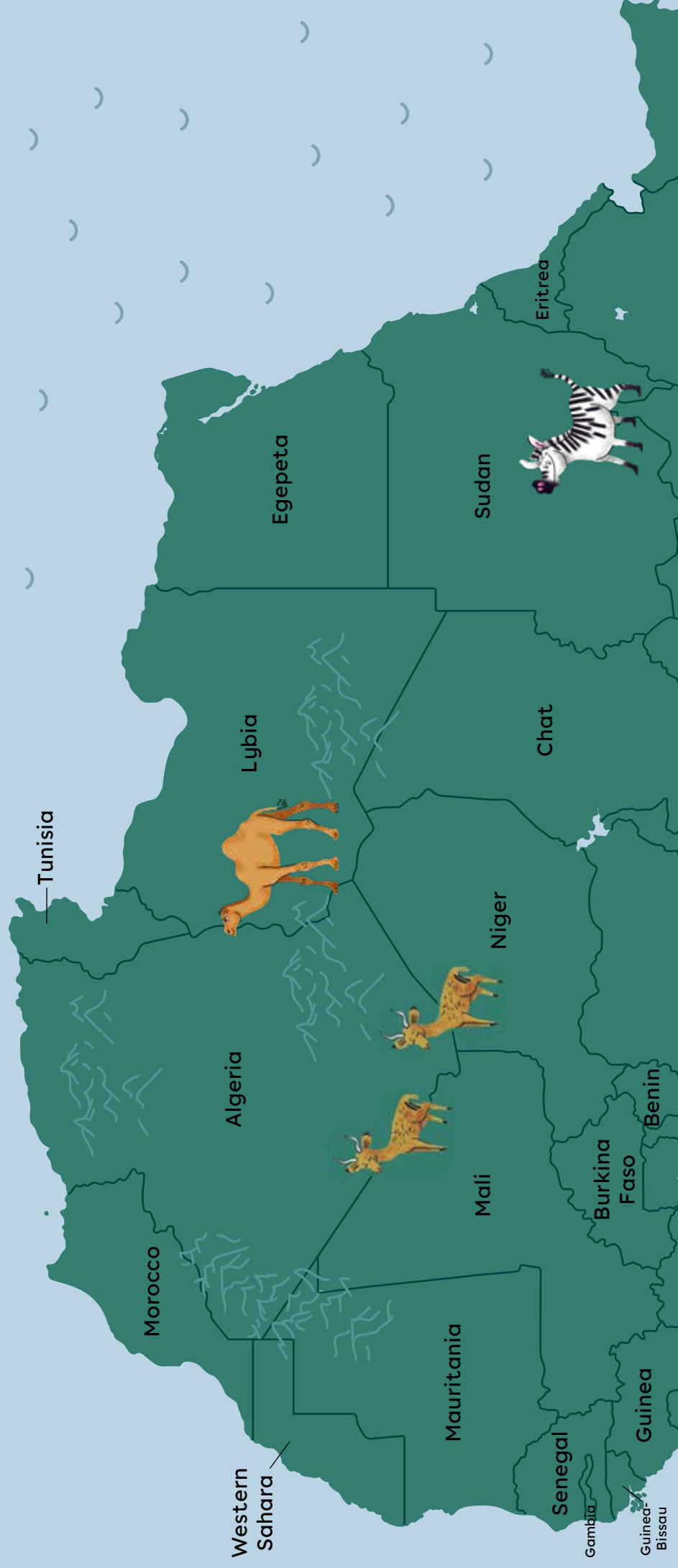
First edition, 2026

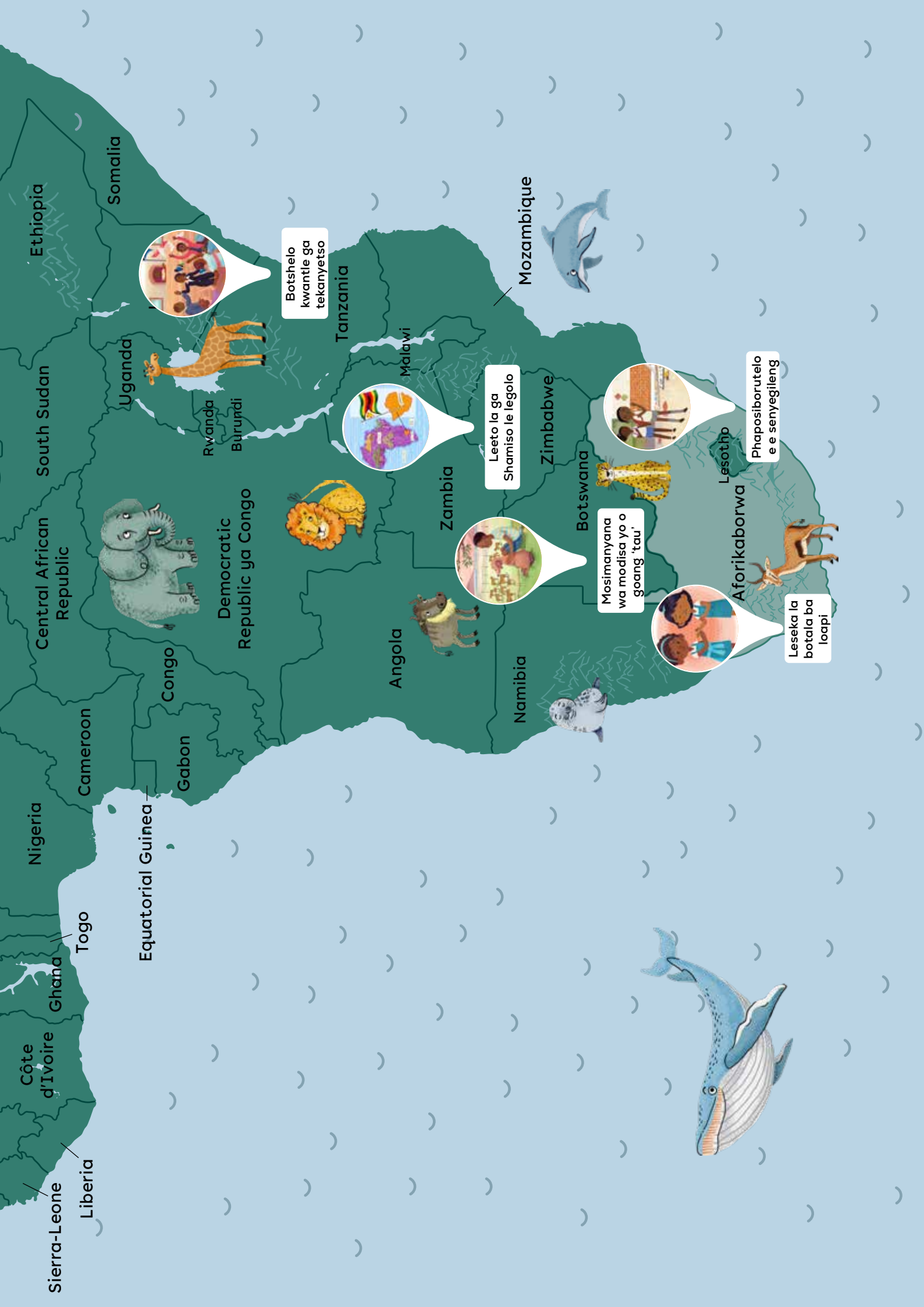


KGWEDITHARO 1



MMAPA WA AFORIKA





Ethiopia

Somalia

South Sudan

Central African Republic

Nigeria

Côte d'Ivoire

Sierra-Leone

Togo

Equatorial Guinea

Uganda

Rwanda

Burundi

Congo

Gabon

Democratic Republic ya Congo

Tanzania

Angola

Zambia

Namibia

Mozambique

Malawi

Zimbabwe

Botswana

Lesotho

Aforikaborwa

Botshelo kwantle ga tekanyetso

Leeto la ga Shamiso le legolo

Mosimanyana wa modisa yo o goang 'tau'

Phaposiborutelo e e senyegileng

Leseka la botala ba loapi

MMAPA WA LEFATSHE





Maeto a ga
Mashudu



Asia



Malala o lwela
thuto



Yuropa



Aforika



Lewatle
la Pacific



Australia

Lewatle
la India



Antarctica

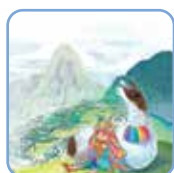
KGWEDITHARO 1

DIKGANG



1. Leeto la ga Shamiso le legolo

1



2. Maeto a ga Mashudu

15



3. Phaposiborutelo e e senyegileng

29



4. Mari Copeny: Molwela Metsi

43



5. Leseka la botala ba loapi

57



6. Mosimanyana wa modisa yo o goang 'tau'

71



7. Botshelo kwantle ga tekanyetso

85



8. Malala o lwela thuto

99

KGANG 1

LEETO LA GA SHAMISO LE LEGOLO

Thitokgang: Re tsaya maeto



Tshedimosetso ya lemorago

- Sethangwa seno ke sa ditiragalo tsa boammaaruri le maitlhamelo.
- E diragalela mo Zimbabwe.
- E diragala mo pakeng ya jaanong. Moanelwamogolo o ithuta le go akanya ka dilo tse di diragetseng mo nakong e e fetileng.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go ithuta go le gontsi ka lefelo le le bidiwang Great Zimbabwe mo nageng ya Zimbabwe. Leno ke lefelo la mmatota!



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Mo kgannyeng eno, Shamiso o etela matlotla a lefelo la mmatota le le bidiwang, Great Zimbabwe.
- Matlotla ke masalela a dikago tsa bogologolo tse di thubegileng kgotsa mafelo a batho ba neng ba a dirisa bogologolo.
- Matlotla ke mafelo a a kgethegileng a go ka etelwang kwa go one ka gone a tshwana le marara a hisitori: a re thusa go ithuta kafa batho ba neng ba tshela ka teng, se ba neng ba se aga le se se neng se le botlhokwa mo go bone.



Togaleano la go Tlhaloganya: Dira diphopholetso tsa kitso

- Ke eng: Go fopholetsa dilo tse mokwadi a sa di tlhaloseng ka tlhamalalo, o dirisa methala mo kgannyeng.
- Goreng re se dirisa: Go tlhaloganya bokao jo bo tseneletseng le melaetsa e e fitlhegileng.
- Se thusa jang: E go thusa go tsaya ditshweetso fa o buisa, le go tlhaloganya kgang le baanelwa botoka.



Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
3, 1	Shamiso le ba lelapa la gaabo ba ne ba letile dikgwedi gore dikolo di tswalele. Ba ne ba ile go etela ba losika kwa Zimbabwe. Mo tseleng, ba ne ba ema kwa lefelong le le bidiwang Great Zimbabwe. Shamiso o ne a lebeletse 'Great Zimbabwe' mo inthaneteng. O ne a ithutile gore ke toropo e kgolo le paleisi go tswa kwa lowe.	Diphopholetso tsa kitso ya me ke gore Shamiso ga a ise a ko a etele Great Zimbabwe pele, ka gonne o e batla mo mafaratlhatheng a inthanete go bona gore ke eng.
7, 1	Mokaedi wa bona o ne a ba isa kwa museamong o monnye pele. "Sengwe le sengwe mo museamong se tswa kwa maropeng a bogologolo." Mokaedi a ba bolelela.	Dimuseamo ke mafelo a go bewang dilo tse di kgatlhisang kgotsa tse di bothokwa mo go one. Diphopholetso tsa kitso ya me ke gore Great Zimbabwe e ne e le lefelo le le bothokwa ka gonne dilo tse di mo teng ga matlotla ano di beilwe mo museamong.

“Ija! Go gontle jang!” a akanya. O ne a sa kgone go leta go bona lefelo la bagologolwane ba gagwe.





“Great Zimbabwe e agilwe ke bagologolwane ba MaShona!” Rraagwe a mmolelela. “Fa ke ne ke le ngwana, Zimbabwe e ne e bidiwa Rhodesia mme e ne e busiwa ke MaBritane. Puso e ne e sa batle gore batho ba itse gore ke bantsho ba ba tthamileng lefelo le lentle le!” a rialo.



Kwa bofelong fa ba lelapa ba goroga kwa Great Zimbabwe, rraagwe Shamiso o ne a emisa koloi mme a ya kwa marekisetso a ditekete. O ne a tla ka ditekete tsa bona le mokaedi wa lefelo leo.

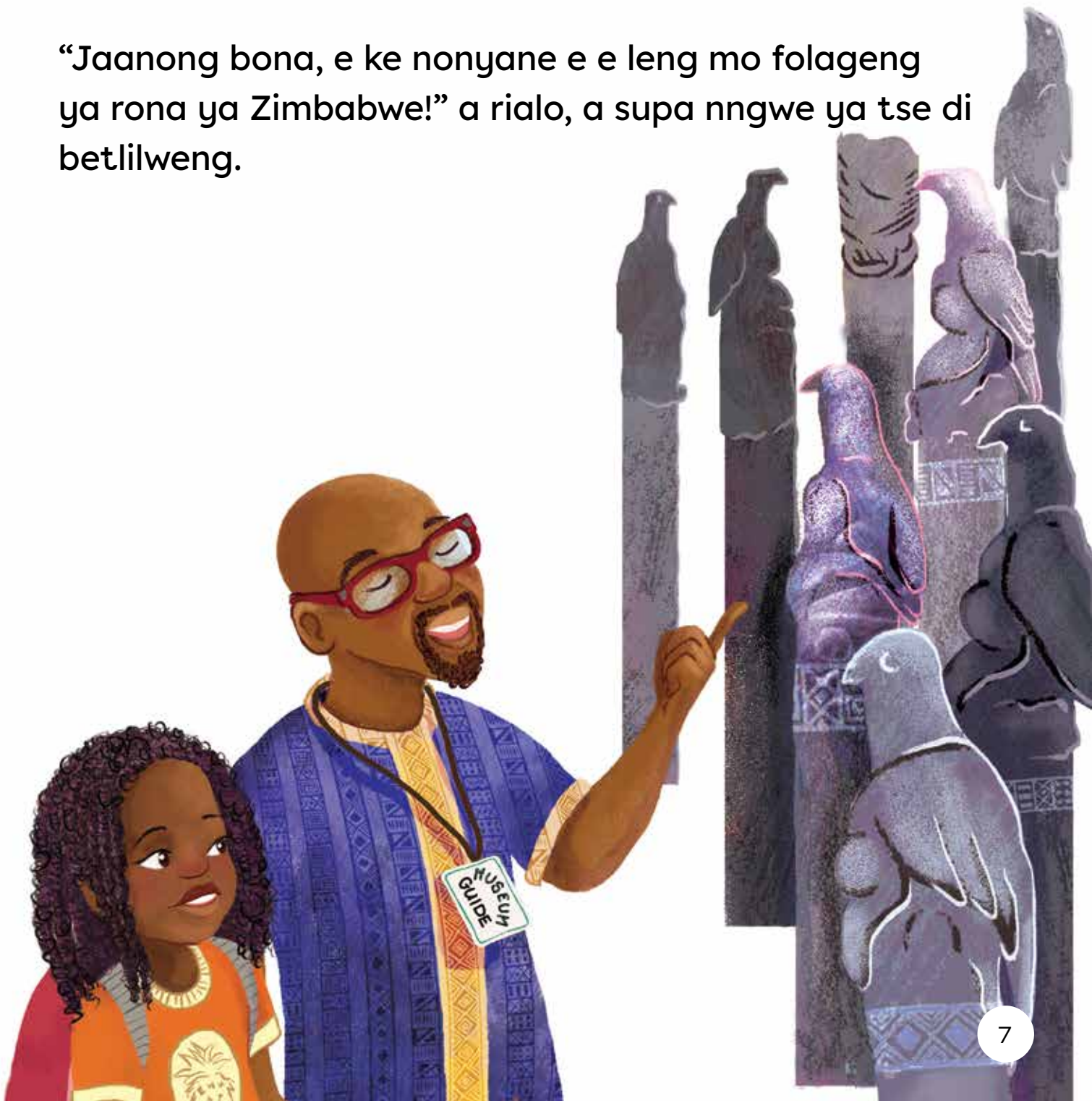
“Lo amogetswe mo Great Zimbabwe,” kaedi ya rialo. “Lefelo le, le agilwe dingwaga di le makgolokgolo tse di fetileng, go simolola ka lekgolo la bo 11 la dingwaga!”



Mokaedi wa bona o ne a ba isa kwa museamong o monnye pele. “Sengwe le sengwe mo museamong se tswa kwa maropeng a bogologolo.” Mokaedi a ba bolelela.

Sa ntlha mokaedi o ne a ba bontsha dinonyane di le robedi tse di betlilweng. “Dinonyane tse, e ne e le letshwao la dikgosi tsa rona tsa bogologolo,” a rialo.

“Jaanong bona, e ke nonyane e e leng mo folageng ya rona ya Zimbabwe!” a rialo, a supa nngwe ya tse di betlilweng.



Fa ba ntse ba tsamaya gaufi le mabokoso, Shamiso a bona dibaga tsa gauta le terata ya koporo. “Batho ba ba neng ba nna fa, ba ne ba humile ka gauta,” mokaedi wa leeto a tlhalosa.

“Dibaga tsotlhe tseo di tswa kwa China!” mokaedi a tshwaela a supile dibaga tsa galase tse dintle ka mo gare ga kase. “Se, se re bolelela gore batho ba ba neng ba nna fa ba ne ba gweba le ditšhabatšhaba!”

“Ija! Go gontle!” ga akanya Shamiso a ntse a akanya gape ka mabenyane a bagologolwane ba gagwe.



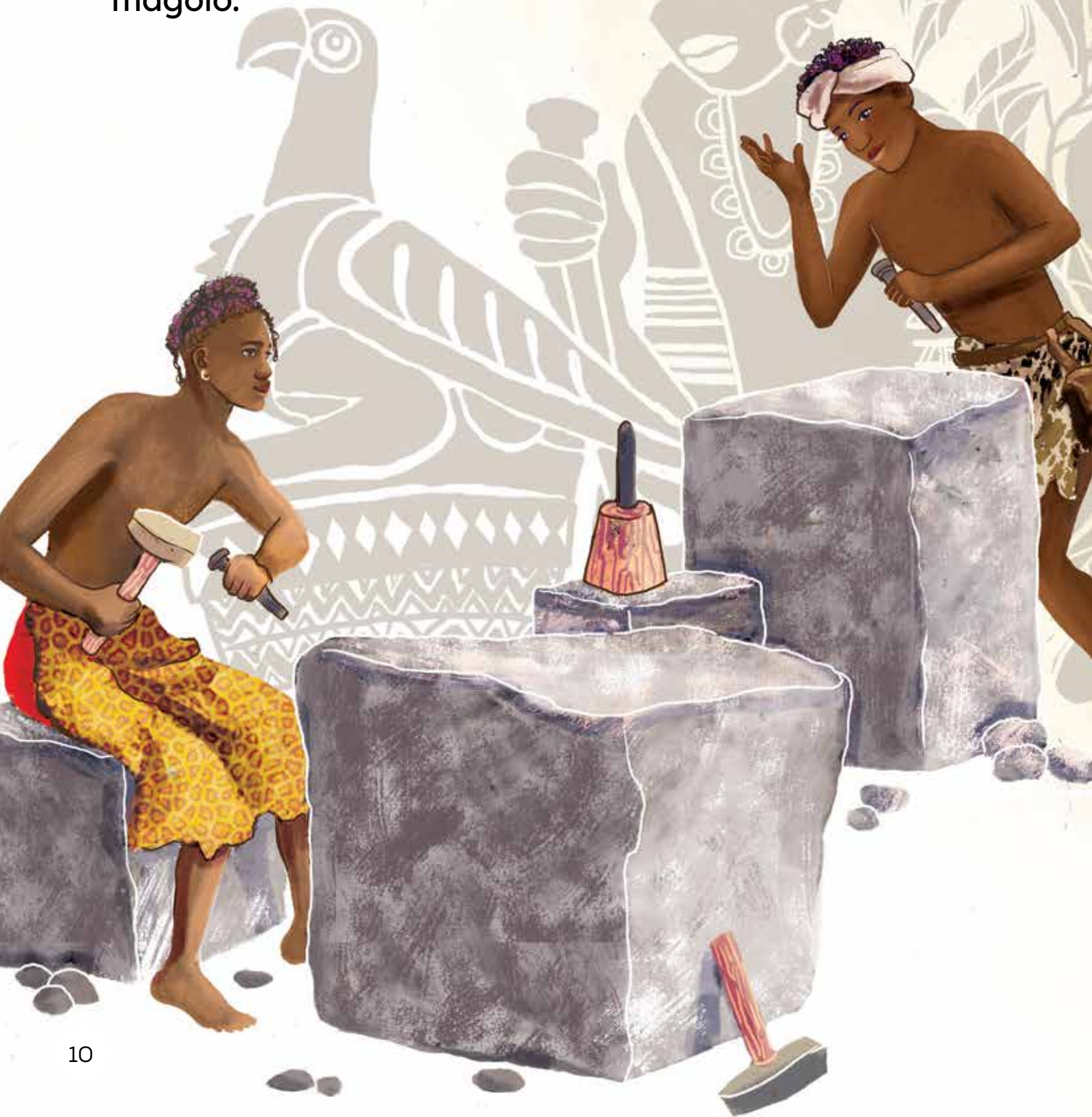
Go tswa foo, ba ne ba ya kwa legoreng le legolo la matlapa le le sedikwe.

“Se se bidiwa ‘Great Enclosure’ e bile e ne e le legae la dikgosigadi!” mokaedi wa bona a tthalosa. O ne a tswelela, “Zimbabwe e theetswe ka kago e kgolo e. Zimbabwe e kaya gore ntlo ya maje e kgolo, fela jaaka e!”



Rraagwe Shamiso o ne a khubama mme a mo sebela,
“Se ke kago ya maje e kgolo go di feta mo Aforika,
kwa ntle ga diphiramiti tsa kwa Egepeto.”

“Ija! Go gontle!” ga akanya Shamiso, a ntse a akanya
bagologolwane ba gagwe ba aga mabota a maje a
magolo.



Mokaedi o ne a ba isa gape kwa motseng o monnye.
“Se se agilwe sešwa, gore le kgone go bona gore
matlo a ne a lebega jang fa batho ba ne ba nna mo
Great Zimbabwe!” a tlhalosa. Ba ne ba bona gape le
setlhopha sa dibini.

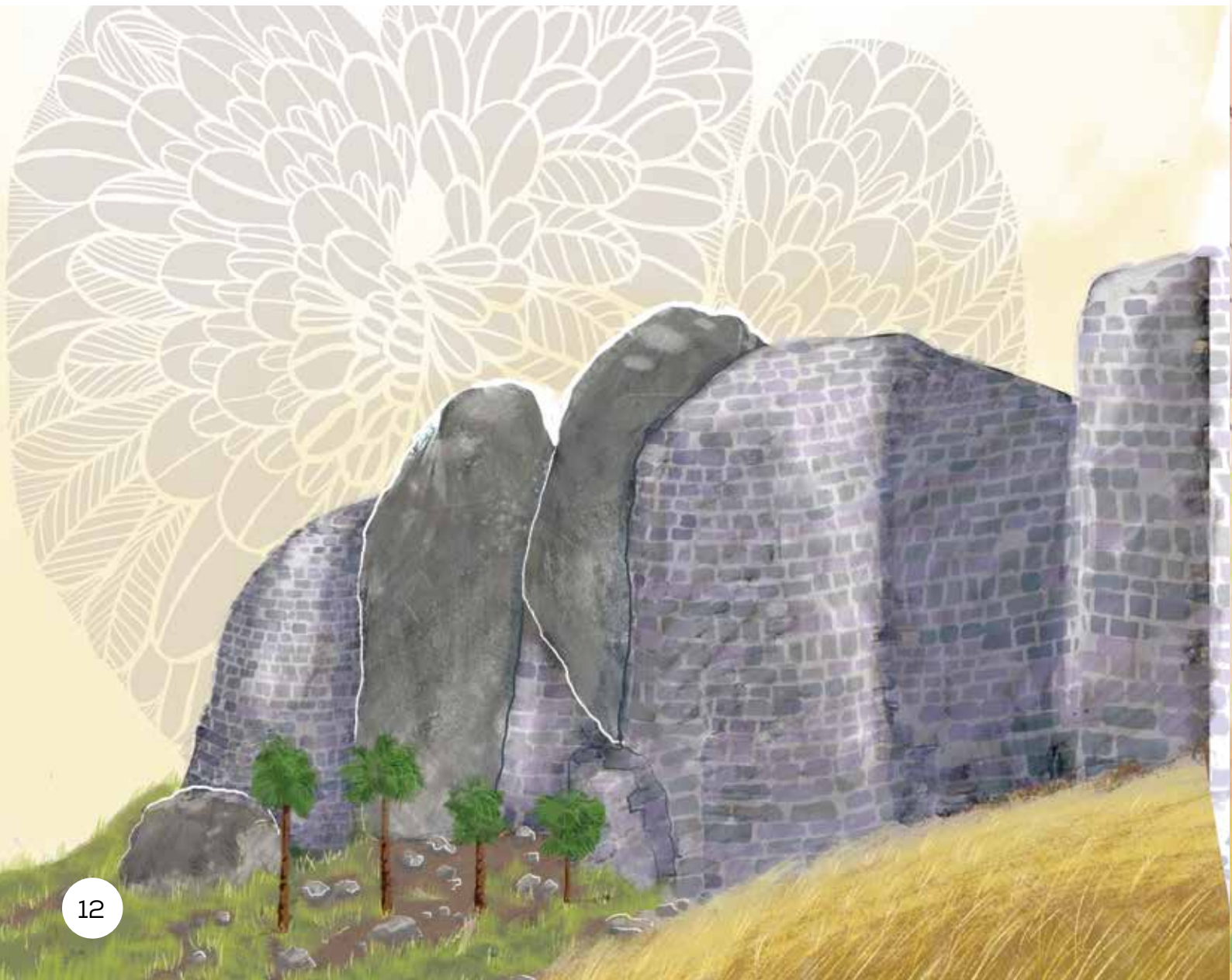
“Dibini tseno di dira ka natla go boloka mmmino wa
rona wa bogologolo o tshela!” ga rialo mokaedi.

“Ija! Go gontle!” Shamiso a akanya ka dipina le mmmino
o montle wa bagologolwane ba gagwe.



Kwa bofelong, mokaedi o ne a ba tlhatlhosetsa kwa thoteng e kgolo. “Se e ne e le lefelo la kobamelo, meletlo e e kgethegileng e ne e direlwa fa,” a tlhalosa. “Fa ke fa dinonyane tsa legong tse di kwa museamong di bonweng. Mme bona!” a rialo a supa maje a magolo kwa godimo mo thoteng. “Maje a magolo a lebega jaaka nonyane le ona!”

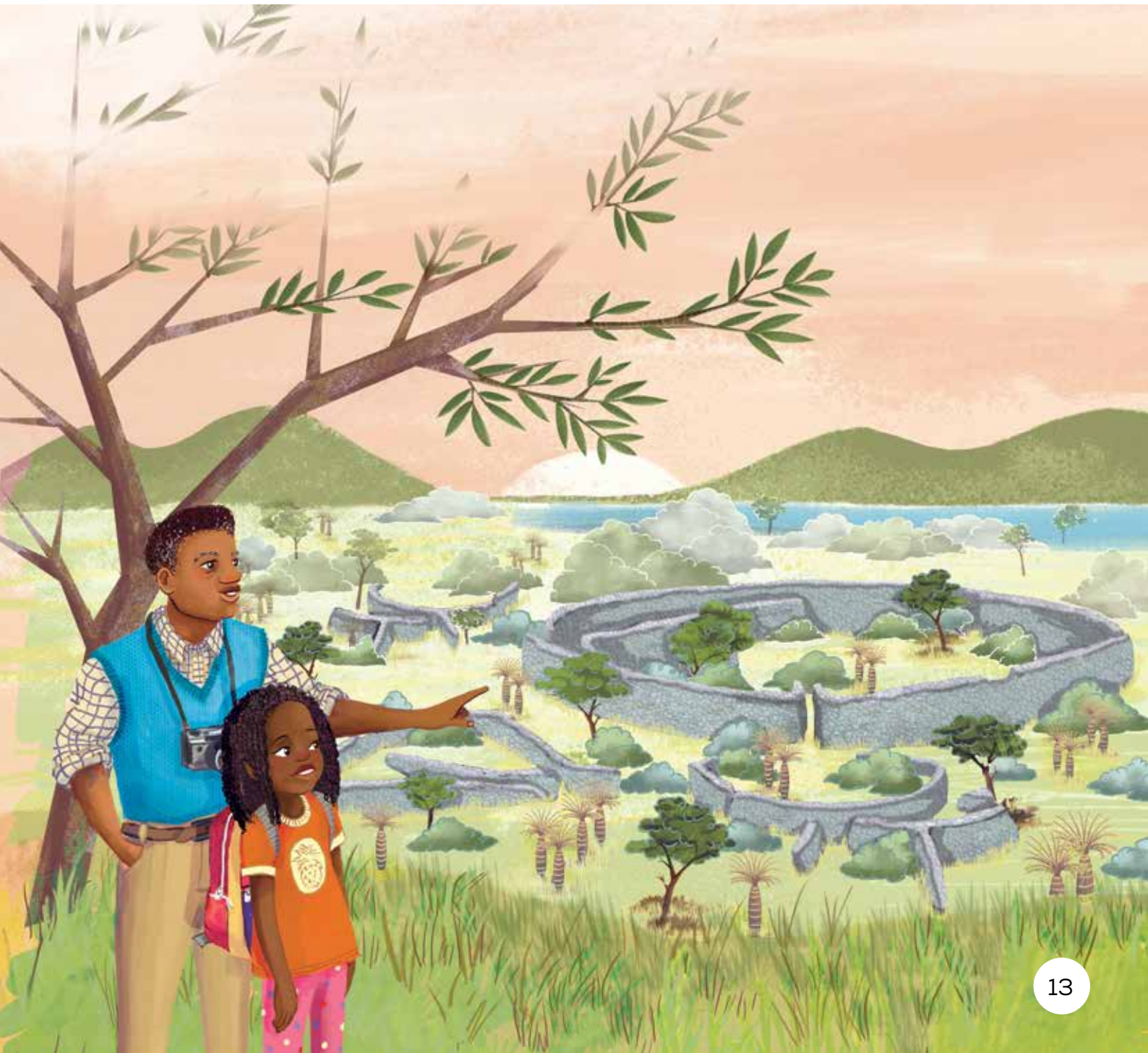
“Ija! Go gontle!” ga akanya Shamiso, a ntse a akanya ka bagologolwane ba gagwe ba rapela mmogo fa.



Shamiso o ne a ema mo losing lwa thota le rraagwe, ba lebelela dithota tse dintle tse ditala le letamo le le kwa kgakajana. Ba ne ba kgona go bona maje a magolo a bontsha dikhutlo tsa tlhago yotlhe

“Ija! Go gontle!” a rialo. “Ke ipela ka tiro yotlhe ya bagologolwane ba rona!”

“Lenna” ga rialo rragwe, a nyenya.





Puiso ya 1

Shamiso le Ba lelapa la gaabo ba ne ba ile kwa kae?

Ba ne ba ile kwa Great Zimbabwe

Ke eng se Shamiso a se boneng kwa Great Zimbabwe?

- O bone dinonyane tse di betlilweng.
- O bone dibaga le bothale jwa koporo.
- O bone museamo.
- O bone 'Great Enclosure' (Setswalo se segolo).
- O bone lebota la maje le legolo.
- Jalo jalo.

O akanya gore Shamiso o ne a ikutlwa jang ka loeto lwa gagwe lwa go ya kwa Great Zimbabwe?

Ke akanya gore o ne a itumelela loeto lwa gagwe ka gonne o akanya gore 'ija! go gontle!' ka dilo tsotlhe tse di farologaneng tse a di bonang koo.

Goreng Shamiso a ne a tshwantsha mo mogopolong bagologolwane ba gagwe kwa Great Zimbabwe?

- Gonne Shamiso ke MoShona, fela jaaka batho ba bogologolo ba ba agileng Great Zimbabwe.
- Gonne Shamiso o na le kamano le batho ba bogologolo ba ba agileng Great Zimbabwe.
- Gonne Shamiso o leka go akanya gore botshelo bo ne bo ntse jang mo bagologolwaneng ba gagwe ba ba agileng Great Zimbabwe.



Puiso ya 2

Shamiso le rraagwe ba ne ba ikutlwa jang kwa bofelong jwa kgang?

Ba ne ba ipela ka bagologolwane ba bona.

Ke kago efe ya maje mo Aforika e e fetang Great Zimbabwe?

Diphiramiti tsa kwa Egepeto

Goreng Shamiso le rraagwe ba ne ba ikutlwa ba le motlotlo?

- Gonne bagologolwane ba dirile dilo di le dintsi tse di gakgamatsang.
- Gonne bagologolwane ba gagwe ke baagi ba ba tlhwatlhwa.
- Gonne bagologolwane ba gagwe e ne e le bagwebi.
- Gonne bagologolwane ba gagwe ba ne ba itse go dira mabenyane a mantle.
- Gonne bagologolwane ba gagwe e ne e le baagi ba maje ba maemo.

KGANG 2

MAETO A GA MASHUDU

Thitokgang: Re tsaya maeto



Tshedimosetso ya lemorago

- Setlhangwa seno ke sa ditiragalo tsa boammaaruri le maitlhamelo.
- E diragalela mo Aforikaborwa.
- E diragala mo pakeng ya jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go ithuta go le gontsi ka mafelo a a farologaneng go ralala lefatshe.



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Mo kgannyeng eno, Mashudu o ithuta ka ga 'New Seven Wonders of the World.' Tseno ke mafelo a le supa mo lefatsheng lotlhe a batho ba neng ba a tlhopha jaaka mafelo a a gakgamatsang le a a kgethegileng thata mo lefatsheng.
- Lenaane leno le thusa batho go ithuta ka mafelo ano a a kgethegileng le go a keteka.
- Tota Mashudu ga a ke a ya kwa mafelong ano. O ithuta ka one go tswa mo bukeng – fela jaaka rona re tla dira fa re ntse re buisa kgang eno.



Togaleano la go Tlhaloganya: Batla le go gopola dintlha

- Ke eng: Go batla le go gopola dintlha tse di botlhokwa jaaka baanelwa, lefelo le ditiragalo.
- Goreng re se dirisa: Go baya leitlho mo go se se diragetseng le go tlhaloganya kgang botoka.
- Se thusa jang: E go thusa go bua ka kgang le go tlhaloganya tatelano ya ditiragalo..



Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
19, 1	Setlhogo se se neng se le mo tsebeng ya ntlha se ne se buisega ka gore, 'The Great Wall of China.' Rraagwe Mashudu a buisa tlhaloso, "The Great Wall of China le agilwe mo dingwageng tse di fetang 2000 tse di fetileng go sireletsa maChina kgatlhanong le baba. The Great Wall ke kago e kgolo go fetisa e e kileng ya agiwa ke batho."	Kgakgamatso ya ntlha ya Lefatshe ke efe? Ija! Ke ithuta gore e bidiwa 'The Great Wall of China'
20, 1	Rraagwe Mashudu a buisa setlhogo sa tsebe ya bobedi mme sona sa re, "Christ the Redeemer Statue, Brazil." Morago a buisa tlhaloso fa tlase ga setshwantsho sa sefikantswe se segolo, "Christ the Redeemer Statue se se mo godimo ga thaba ya Corcovado kwa Rio de Janeiro, Brazil."	Kgakgamatso ya bobedi ya Lefatshe e kwa kae? Ija! Ke ithuta gore e kwa nageng e e bidiwang Brazil.

Rraagwe Mashudu o ne a tla gae ka buka ya laeborari ya setlhogo sa 'The New Seven Wonders of the World.'

“Ga re na madi a dithekete tsa sefofane, fela dibuka di ka re isa gotlhe kwa re batlang go ya teng!” rraagwe o ne a rata go rialo.



Morago ga dilalelo, Mashudu le rraagwe ba nna mmogo mo sofeng. “Tlaya re bone gore re na le eng fa!” ga rialo rraagwe Mashudu, jaaka a bula buka.

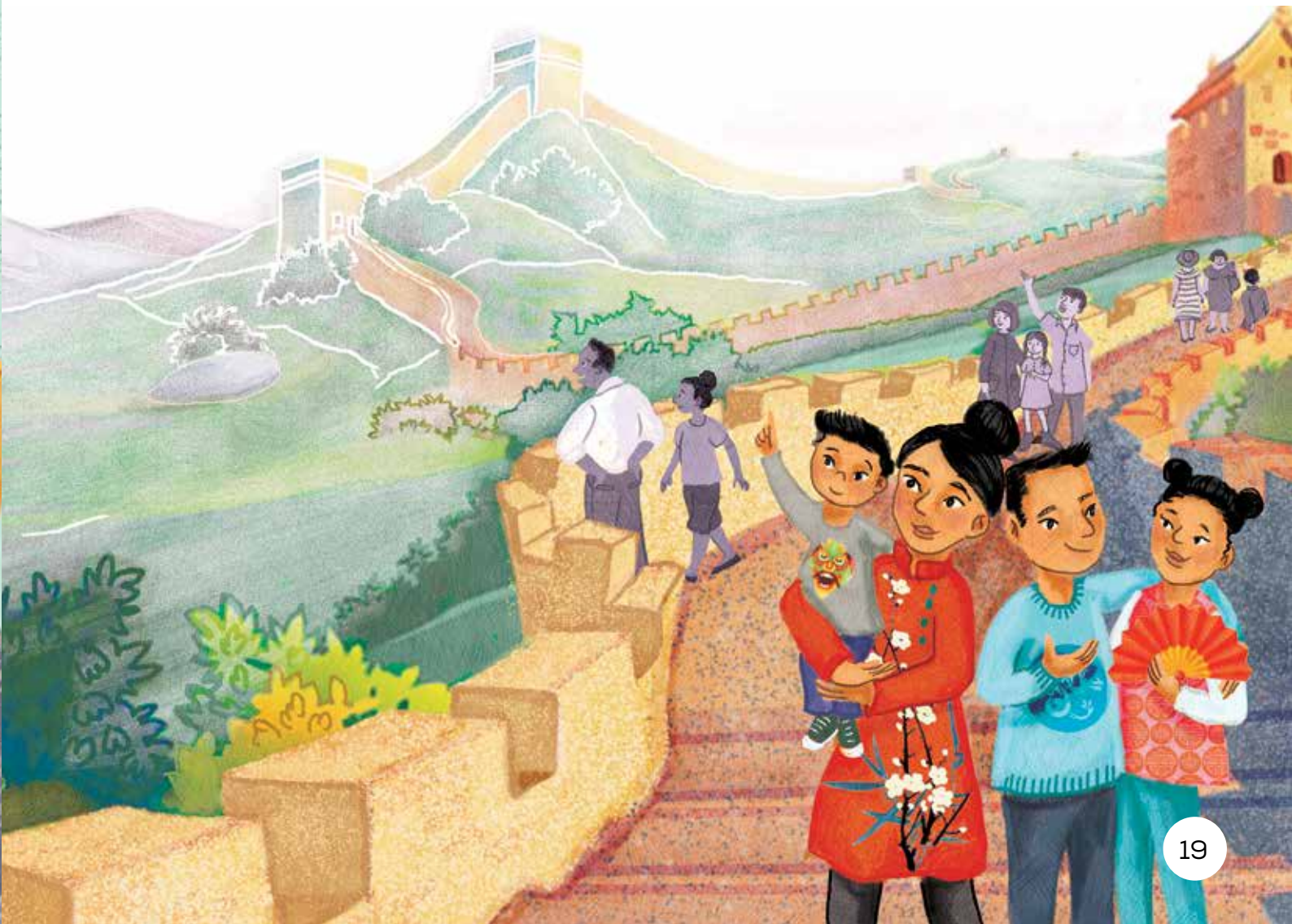
“A re tseye tshweetso ya gore ke dikgakgamatso dife di le supa tse re ka ratang go di jela nala go gaisa!” Mashudu a bua ka tlhagafalo.



Setlhogo se se neng se le mo tsebeng ya ntlha se ne se buisega ka gore, 'The Great Wall of China.' Rraagwe Mashudu a buisa tlhaloso, "The Great Wall of China le agilwe mo dingwageng tse di fetang 2000 tse di fetileng go sireletsa maChina kgatlhanong le baba. 'The Great Wall' ke kago e kgolo go gaisa e e kileng ya agiwa ke batho."

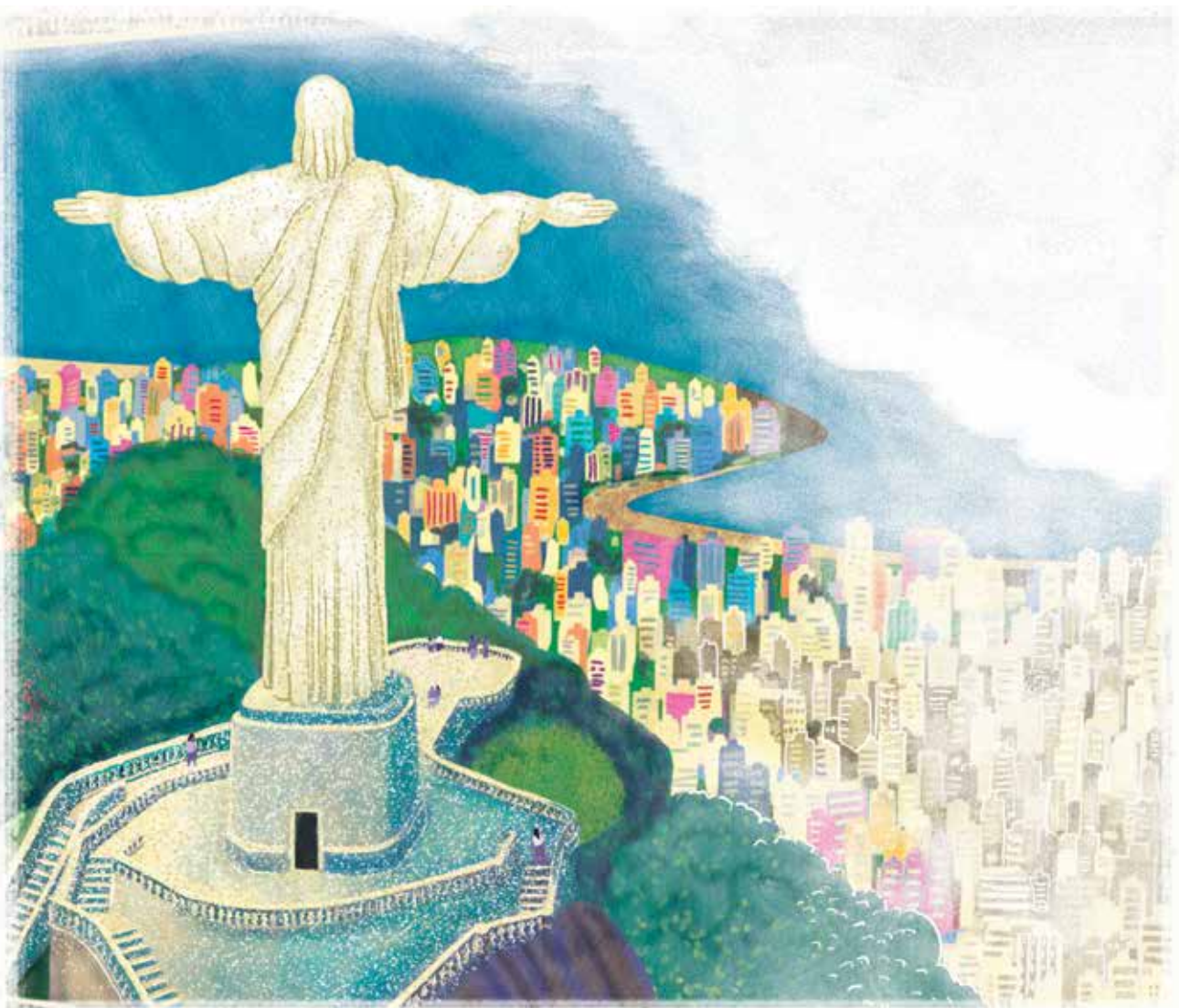
Mashudu a tlhatlhoba setshwantsho sa lebota le le ntle.

"Ija! Ke nagana gore ke Kgakgamatso e nka ratang go e jela nala!" ga rialo Mashudu.



Rraagwe Mashudu a buisa setlhogo sa tsebe ya bobedi mme sona sa re, “Christ the Redeemer Statue, Brazil.” Morago a buisa tlhaloso fa tlase ga setshwantsho sa sefikantswe se segolo, “Christ the Redeemer Statue se se mo godimo ga thaba ya Corcovado kwa Rio de Janeiro, Brazil. E okametse toropokgolo. E bogodimo jwa dimitara di le 30.”

“Ija! Ke nagana gore ke Kgakgamatso e nka ratang go e jela nala!” ga rialo Mashudu.



Rraagwe Mashudu a tswelela go phutholola buka go ya kwa ditsebeng tse dingwe mme a senola Kgakgamatso ya lefatshe ya boraro.

“Ija! Mashudu a gakgamala, Ke nagana gore ke Kgakgamatso e nka ratang thata go e jela nala!”

“Leo ke Machu Picchu,” ga rialo rraagwe, “e kwa Peru!” Mme rraagwe a buisa tlhaloso, “Machu Picchu ke toropokgolo ya bogologolotala mo godimo ga dithaba tsa Andean kwa Peru, kwa Amerikaborwa Toropokgolo e, e agilwe ke batho ba Inca mo dingwageng di ka nna 600 tse di fetileng.”





Mashudu a buisa setlhogo sa Lefelokgakgamatso la bone, “Chichen Itza, Mexico.”

“A ke ya bogologolotala le yona?” ga botsa Mashudu.

“Goreng o sa buise gore o tle o itse,” ga rialo rraagwe.

Mashudu a buisa, “Chichen Itza e ne e le toropokgolo ya Mayan. Nngwe ya dikago tse di itsegeng thata ke phiramiti e e bidiwang El Caracol. Bogologolo ka dinako tseo, e ne e dirisetwa go kgona go lebelela loapi mo bosigong.”

“Ija! Gongwe ke Kgakgamatso e nka ratang thata go e jela nala!” ga rialo Mashudu.

“Bona, ke Colosseum kwa Rome, Italy!” ga rialo rraagwe Mashudu. “E agilwe dingwaga di feta 2 000 tse di fetileng. Go ne go kgonagala gore go nne batho ba le 50 000 ka ditiragalo tsa setšhaba, tsa botlhe.”

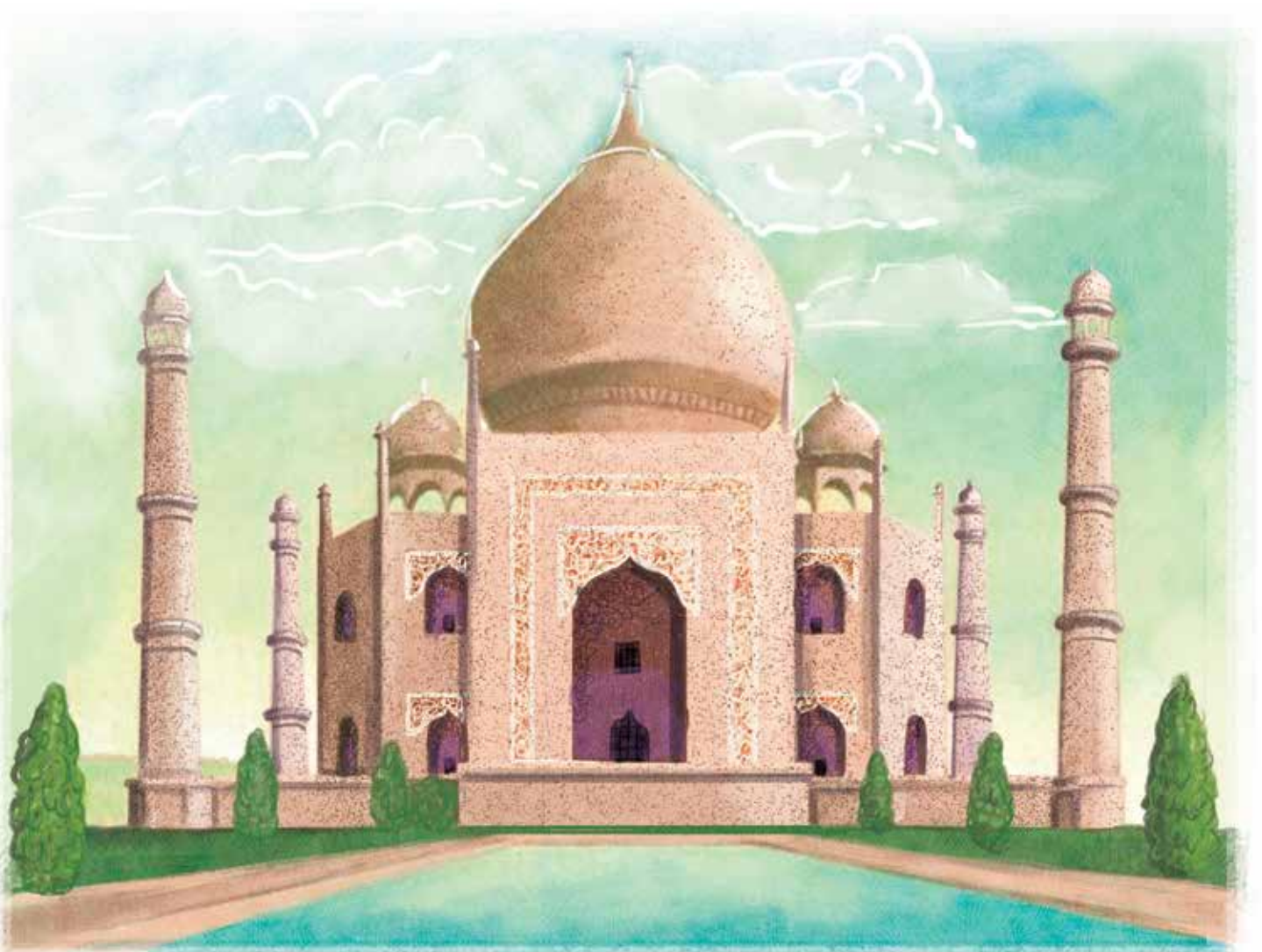
“Fa ga twe batlhabani ba ne ba tlwaetse go lwela kwa teng!” Mashudu a makala. “Gongwe ke Kgakgamatso e nka ratang thata go e jela nala!”



“Leo ke a le itse!” ga rialo Mashudu fa rraagwe a phutholola tsebe. “Ke Taj Mahal kwa India.”

Mashudu a gopola a buisa ka ga lona mo bukeng e e neng e bua ka India. “Ke gopola gore molaodimogolo o ne a le aga jaaka lebitla la ga mogatse,” a rialo.

“Ke ntse ke rata ka nako yotlhe go jela Taj Mahal nala! Ke Kgakgamatso e nka ratang thata go e jela nala!” Mashudu a rialo.



Kwa bofelong, ba fitlha mo Kgakgamatsong ya bosupa. Rraagwe Mashudu a buisa setlhogo, “Petra, Jordan,” le tlhaloso, “Petra ke toropokgolo e e galalelang ya dikago tse di betlilweng mo letlapeng le lehibidu ke morafe wa maArabia a bogologolotala. Toropokgolo e agilwe mo sekakeng. Le gale, e na le thulaganyo e e marara ya go duta metsi a pula le merwalela gore batho ba lefelo le ba nne le metsi go ya go ile.”

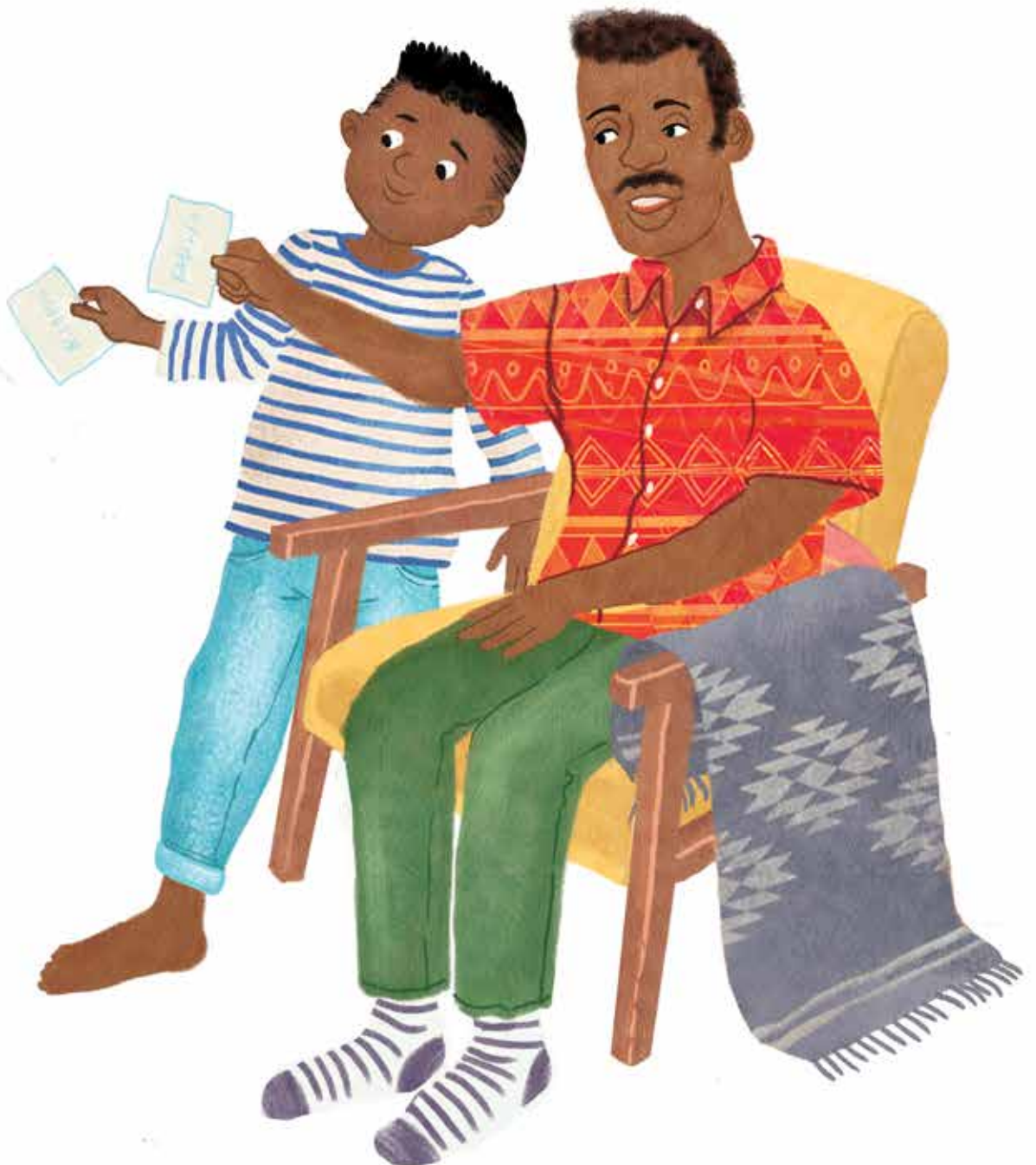


“Ija! Gongwe ke kgakgamatso e nka ratang thata go e jela nala!” ga rialo Mashudu.

Rraagwe Mashudu a tswala buka mme a mo neela lenathwana la pampiri le pensele.

“Kwala kgakgamatso e o ka ratang thata go e jela nala,” a rialo. Mmogo ba tsaya lobaka go kwala. Morago ba di mena mme ba di fapanya.

“O ipaakantse? 1-2-3... bula!”





Puiso ya 1

Setlhogo sa buka e e tlileng le rraagwe Mashudu kwa gae ke eng?

Buka e ne e bidiwa, 'The New Seven Wonders of the World'.

Ke kgakgamatso efe e Mashudu a kileng a e bona pele ga fa?

O ne a kile a bona Taj Mahal mo bukeng e e neng e bua ka ga India.

Ke Kgakgamatso efe e o neng o ka e kwala mo lenathwaneng la gago la pampiri? Goreng?

Ke ne ke ka kwala... ka gone...



Puiso ya 2

Great Wall of China e ne e agetswe eng?

E ne e agetswe go sireletsa maChina kgatlhanong le baba.

Taj Mahal e ne e agetswe eng?

E ne e agetswe go nna lebitla la mogatsa molaodimogolo.

Goreng rraagwe Mashudu a ne a tla gae ka buka ya 'The New Seven Wonders of the World'?

- Gore ba kgone go ithuta ka ga mafelo a mašwa.
- Gore ba kgone go ithuta le go feta ka mafelo a a kgatlhisang go ralala lefatshe.
- Gore ba kgone go ithuta ka ga mafelo a a kwa kgakala, le fa ba sena madi a go ka a jela nala.
- Gore ba etele mafelo a mašwa ka go leba ditshwantsho tsa ona.



KGANG 3

PHAPOSIBORUTELO E E SENYEGILENG

Thitokgang: Re baakanya dilo



Tshedimosetso ya lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela mo Aforikaborwa.
- E diragala mo pakeng ya jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go lemoga gore ba kgona go thusa go baakanya dilo – ga ba a tshwanela go emela mogolo ka dinako tsotlhe.



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Go botlhokwa go kopa maitshwarelo fa o utlwisitse mongwe botlhoko kgotsa o dirile phoso. Mmangwane Baile o kopa maitshwarelo mo phaposiborutelong ya ga Kaelo ka gonne khwaere ya gagwe e ne ya tlogela tlhakatlhakano mme ya senya tiro ya bana.
- Le fa gone bana e se bone ba bakileng tlhakatlhakano, ba thusa go baakanya phaposiborutelo le go e dira gore e nne ntle gape.
- Morutabana: Akanya fela gore Kaelo o motlotlo go le kana kang go bona tiro ya gagwe e le mo leboteng. A go na le lefelo mo phaposiborutelong le o ka bayang tiro ya barutwana ba gago mo go lone?



Togaleano la go Tlhaloganya: Dira diphopholetso tsa kitso

- Ke eng: Go fopholetsa dilo tse mokwadi a sa di tlahoseng ka tlamalalo, o dirisa metlhala mo kgannyeng.
- Goreng re se dirisa: Go tlhaloganya bokao jo bo tseneletseng le melaetsa e e fitlhegileng.
- Se thusa jang: E go thusa go tsaya ditshweetso fa o buisa, le go tlhaloganya kgang le baanelwa botoka.



Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
32, 2 (le setshwantsho)	“Ee!” Kaelo a araba ka boitumelo. Rre Maboya o ne a baya tiro ya ga Kaelo mo bogareng ba lebotla, fa mongwe le mongwe a ka kgonang go e bona mo mosong ka Mosupologo. (Supa setshwantsho sa ga Kaelo, a nyenya.)	Leba Kaelo. O lebile mokwalo wa gagwe o o mo leboteng. Diphopholetso tsa kitso ya me ke gore o ikutlwa a le motlotlo gore Rre Maboya o ne a batla go pega tiro ya gagwe mo leboteng gore batho botlhe ba e bone.
39, 3	“Ke maswabi ka phaposiborutelo ya lona,” Mmangwane Baile a bolelela barutwana. “Ke a itse gore tiro nngwe ya lona e senyegile. Mo nakong e e tlang fa re dirisa phaposiborutelo ya lona, re tla nna kelotlhoko tota!” a bua jalo.	Diphopholetso tsa kitso ya me ke gore Mmangwane Baile o tshwanetse a bo a le maswabi thata ka se se diragetseng mo phaposiborutelong ya ga Kaelo. O ne a tsamaya sekgala go fitlha kwa sekolong go tla go kopa maitshwarelo mo phaposiborutelong.

Ka Labotlhano, e ne e le tšhono ya ga Kaelo go abelana le bana ba bangwe kgang ya gagwe.

“Yo ke nna, ke thusa mme mo tshingwaneng,” Kaelo a bua, a supa setshwantsho sa gagwe. Go tswa foo o ne a buisa dipolelo tsa gagwe.

“Tiro e ntle!” ga bua Rre Maboya.



Tshipi e ne ya lela. Rre Maboya o ne a botsa, “A nka baya tiro ya kwalo ya gago mo leboteng?”

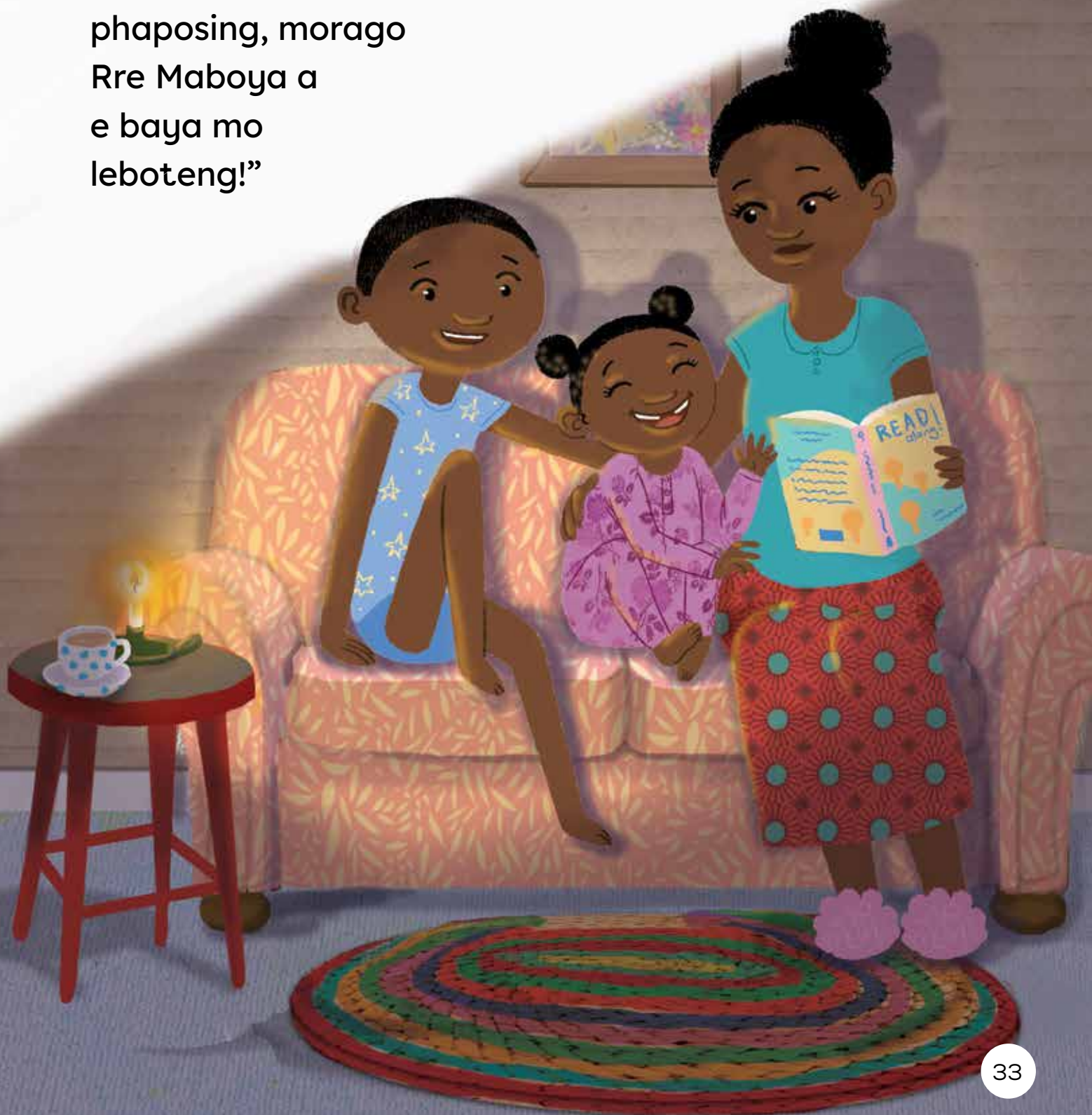
“Ee!” Kaelo a araba ka boitumelo. Rre Maboya o ne a baya tiro ya ga Kaelo mo bogareng ba lebota, fa mongwe le mongwe a ka kgonang go e bona mo mosong ka Mosupologo.



Mo maitsiboeng ao, Kaelo o ne a ntse le mmaagwe le monnaawe.

“Go ne go le jang kwa sekolong?” mmaagwe a botsa.

“Go ne go siame!” ga bua Kaelo. “Ke buisitse kgang ya me ka mo phaposing, morago Rre Maboya a e baya mo leboteng!”



Kaelo o ne a akanya ka kgang ya gagwe e e mo leboteng mafelobeke otlhe. O ne a fela pelo gore Mosupologo o tla leng, fa bana botlhe ba bangwe ba tla bonang kgang ya gagwe mo leboteng.



Kaelo o ne a batla kgang ya gagwe mo leboteng,
fela e ne e seyo. Rre Maboya o ne a ema kwa pele mo
phaposiborutelong. O ne a lebega a sa itumela.

An illustration of two children, a girl and a boy, standing in a classroom. The girl on the left has dark skin, curly hair with a blue bow, and is wearing a white shirt and blue skirt. The boy on the right has dark skin, short hair, and is wearing a white shirt and grey shorts with a red backpack. They are looking at a display board on the wall. The board is made of a brick pattern and has a piece of paper with the letters 'AST' hanging from it. A string of colorful letters 'ABCDE' is also hanging. Various craft projects are scattered on the floor and hanging from the board, including a butterfly, a star, and a handprint. The floor is light brown and the wall is a mix of brick and plain white.

Mo maitsiboeng ao, Kaelo o ne a ntse le mmaagwe le monnaawe.

“Go ne go le jang kwa sekolong?” mmaagwe a botsa.

“Go ne go sa siama!” ga bua Kaelo. “Kgang ya me ga e tlhole e le mo leboteng. Rre Maboya a re khwaere e ne e le ka mo phaposiborutelong ka Lamatlhatso. Mongwe o tsere tiro yotlhe ya rona e ntle mme a e senya.”

“Mmangwane Baile ke ena motsamaisi wa khwaere,” ga bua Mme. “Ke tla mo letsetsa morago ga dilalelo.”



Morago ga dilalelo, mmaagwe Kaelo o ne a letsetsa Mmangwane Baile.

“Khwaere e ne e le ka mo phaposiborutelong ya ga Kaelo ka Lamatlhatso, mme mongwe o kgwamotse sengwe le sengwe mo maboteng,” Kaelo a utlwa mmaagwe a bua. “Kaelo o utlwile botlhoko tota. O kwadile kgang mme jaanong e sentswe!”

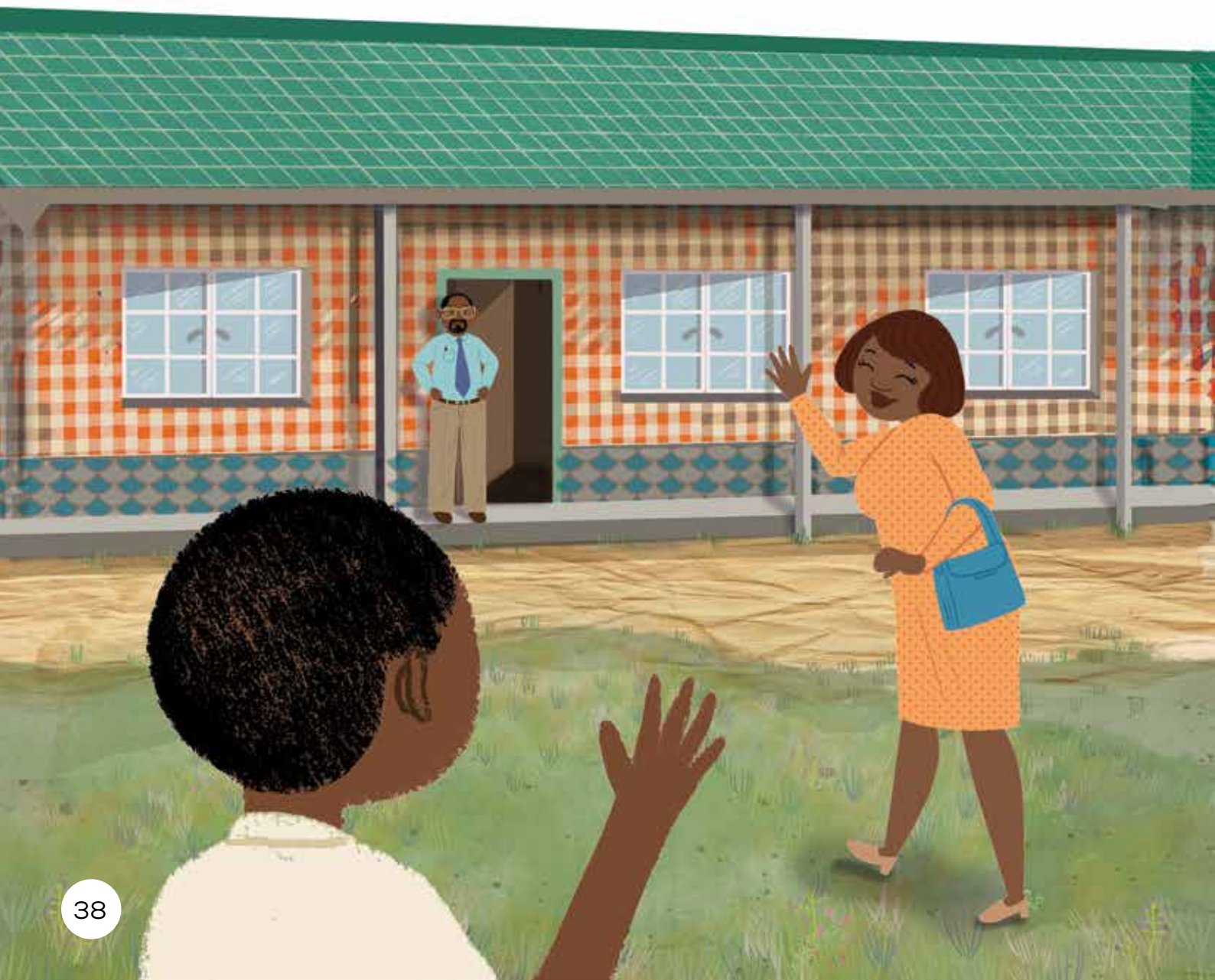
Mme o ne a reetsa Mmangwane Baile metsotswana. Go tsweng foo a re, “Ke a leboga Mmangwane,” mme a emisa puisano.



Phakela mo mosong o o latelang, Kaelo o ne a bona Mmangwane Baile. O ne a mo emisetsa letsogo.

“Goreng Mmangwane Baile a le fa sekolong?” a ipotsa.

Tshipi e ne ya lela, mme Kaelo a ya kwa phaposiborutelong ya gagwe.



Rre Maboya o ne a eme le Mmangwane Baile kwa pele mo phaposiborutelong.

“Yo ke MaMosupi wa khwaere.” ga bua Rre Maboya.
“O batla go bua le lona lotlhe.”

“Ke maswabi ka phaposiborutelo ya lona,”
Mmangwane Baile a bolelela barutwana. “Ke a itse gore tiro nngwe ya lona e senyegile. Mo nakong e e tlang fa re dirisa phaposiborutelo ya lona, re tla nna kelotlhoko tota!” a bua jalo.



Fa Mmangwane Baile a se na go tsamaya, Rre Maboya o ne a naya morutwana mongwe le mongwe letlhare la go kwalela.

“Jaanong ka gore re a itse gore tiro ya rona e ka se senngwe, a re direng gore phaposiborutelo ya rona e lebege bontle gape!” a bua jalo.

Ba ne ba dira jalo.





Puiso ya 1

Kaelo o ne a buisa kgang ya gagwe mo phaposing ka letsatsi lefe?

Ka Labotlhano

Khwaere e ne e le mo phaposiborutelong ka letsatsi lefe?

Ka Lamatlhatso

Kaelo o ne a bona gore kgang ya gagwe e sentswe ka letsatsi lefe?

Ka Mosupologo

Goreng Kaelo a ne a na le letsatsi le le sa siamang kwa sekolong ka Mosupologo?

- Gonne o ne a akanya gore kgang ya gagwe e tla nna mo leboteng, fela e ne ya gagolwa.
- Gonne o ne a itumetse mafelo a beke yotlhe gore bana ba bangwe ba bone kgang ya gagwe mo leboteng, fela kgang ya gagwe e ne ya gagolwa mme ga go ope yo o e boneng.
- Gonne o ne a utlwile botlhoko gore kgang ya gagwe e gagotswe mo leboteng.
- Gonne o ne a utlwile botlhoko ka go bo Rre Maboya a ne a galefisitse ka go bo phaposiborutelo e sentswe.



Puiso ya 2

Goreng Kaelo a ne a itumeletse sekolo ka Mosupologo?

Gonne o ne a itumeletse gore bana ba bangwe ba bone kgang ya gagwe mo leboteng.

Ke mang yo mmaagwe Kaelo a mo letseditse mo mogaleng?

O letseditse Mmangwane Baile.

Goreng Mmangwane Baile a ne a tlile go ikopa maitshwarelo mo barutwaneng?

Gonne ke mong wa khwaere. Phaposiborutelo e senyegile fa khwaere e ne e e dirisa.

Goreng Mmangwane Baile a tlile kwa sekolong?

- O ne a tlile go kopa maitshwarelo ka ga dikgang tse di gagotsweng.
- O tlile gonne mmaagwe Kaelo a mo letseditse go mmolelela ka ga se se diragetseng ka mo phaposiborutelong ya ga Kaelo.
- O tlile go bolelela Rre Maboya le barutwana ba gagwe gore phaposiborutelo ya bona e ka se tihole e senngwa gape.



KGANG 4

MARI COPENY: MOLWELA METSI

Thitokgang: Re baakanya dilo



Tshedimosetso ya lemorago

- Sethangwa seno ke sa ditiragalo tsa boammaaruri le maitlhamelo.
- E diragalela mo Flint, kwa Michigan, USA.
- E diragala mo pakeng ya jaanong – fa Barack Obama e ne e le Moporesidente wa United States (go tloga ka 2008-2016).
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go ithuta go le gontsi ka mosetsana mongwe yo o bidiwang Mari Copeny, yo o neng a leka go rarabolola bothata bongwe mo kgaolong ya gaabo.



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Kwa toropong ya Flint, go ne ga tsena khemikhale e e neng e bidiwa lloto mo metsing a a tswang mo pompong. Batho ba le bantsi kwa Flint ba ne ba lwala thata ka ntlha ya metsi ao.
- Mari Copeny e ne e le mosetsana yo o pelokgale go tswa kwa Flint. O ne a kwalela baeteledipele makwalo a ba kopa thuso, mme a bolelela babegadikgang ka bothata jono.
- Ka gone Mari a ne a phasalatsa, batho ba le bantsi ba ne ba ithuta ka metsi mme motse o ne wa bona thuso e e maleba.



Togaleano la go Tlhaloganya: Botsa dipotso / Ipotse

- Ke eng: Go akanya le go botsa dipotso ka kgang fa o buisa.
- Goreng re se dirisa: Go nna re kgatlhegela le go batlisisa go feta fa re buisa.
- Se thusa jang: E dira gore o nne o tsaya karolo le go go thusa go tlhaloganya kgang botoka. E go thusa go bonela pele se se tla diragalang mo kgannyeng.



Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
46, 1	Fa Mari a le dingwaga di le 8, go ne ga phasaladiwa dikgang ka ga mathata a metsi mo motseng wa bona. Khemikhale e e neng e bidiwa lloto e ne e kgotlela metsi. Bana ba le bantsi mo Flint ba ne ba lwala ka ntlha ya go nwa khemikhale e ka bontsi go tswa mo metsing.	Seno se lebega e le bothata jo bogolo! Ke ipotsa gore a go na le sengwe se Mari a ka se dirang?
48, 1	Mari o ne a sweetsa go kwalela Moporesidente Barack Obama lekwalo ka ga metsi a a botlhole kwa Flint. Mo lekwalong la gagwe, o ne a laletsa Moporesidente go tla kwa setšhabeng sa gaabo gore a tle go tlhaloganya botoka ka ga mathata a metsi a a neng a rena koo.	Ke ipotsa gore a lekwalo la ga Mary le le yang kwa go Moporesidente le tla thusa go rarabolola bothata mo motseng wa gaabo?

Mari Copeny ke molweladitshwanelo yo o santseng a le moša wa kwa Amerika yo o lwetseng go nna le metsi a a phepa mo toroposelegae ya bona ya Flint, kwa Michigan.



Fa Mari a le dingwaga di le 8, go ne ga phasaladiwa dikgang ka ga mathata a metsi mo motseng wa bona. Khemikhale ya loto e ne e kgotlela metsi. Bana ba le bantsi mo Flint ba ne ba lwala ka ntlha ya go nwa khemikhale e ka bontsi go tswa mo metsing. Baagi ba motse wa bo Mari ba ne ba galefile e le tota ka gore metsi a, a ne a tsenya bana ba bona botlhole.



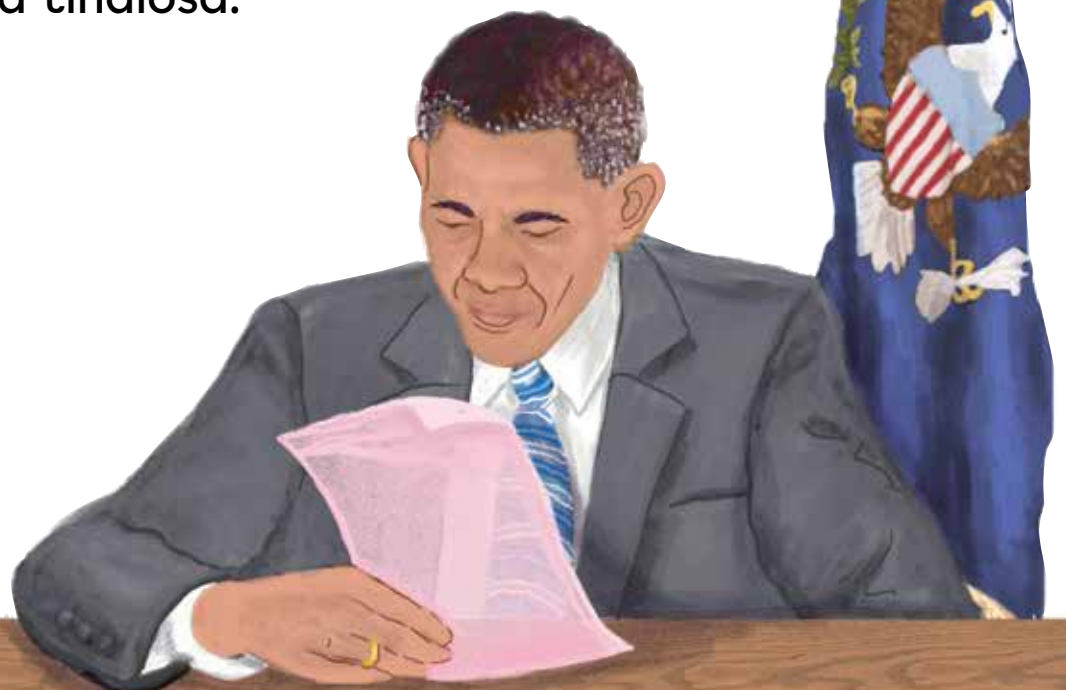
Mari le bokgaitsadie ba ne ba sa bolo go nwa metsi go tswa mo pompong ntle le matshwenyego. Fela ka tshoganyetso, ba ne ba tshwanelwa ke go emisa go nwa metsi a bona. Boemong jwa seo, mokgwa o ne o le mongwe fela, e bong go nwa metsi go tswa mo mabotlolong a polasetiki. Mari o ne a itumetse ka gone go ne go se ope ka fa gaabo yo o neng a lwala, fela o ne a galefile ka ntlha ya se se diragelelang batho ba gaabo.



Mari o ne a sweetsa go kwalela Moporesidente Barack Obama lekwalo ka ga metsi a a botlhole kwa Flint. Mo lekwalong la gagwe, o ne a laletsa Moporesidente go tla kwa setšhabeng sa gaabo gore a tle go tlhaloganya botoka ka ga mathata a metsi a a neng a rena koo. O ne a kopa mmaagwe gore a mo romelele lekwalo leo.

“O a itse gore Moporesidente o amogela makwalo a le diketekete letsatsi le letsatsi? A ka nna a se bone lekwalo le la gago,” Mmaagwe Mari a mo lemosa seo. Fela Mari a mo kopa go le romela le fa go ntse jalo.

“O tlhoka go itse ka ga tsela e e sa siamang e re tshwerweng ka yona. Re tshelwa botlhole e bile ga go ope yo o batlang go siamisa dilo, fela ka gonne ga re setšhaba se se humileng!” a tlhalosa.



Fa morago ga kgwedi, mogala wa ga mmaagwe Mari wa lela. O ne a sa itse dinomoro tseo. Fa mmaagwe Mari a araba, e ne e le mongwe wa badiri ba kwa White House.

“Moporesidente Obama o buisitse lekwalo la ga Mari. O rata go amogela taletso ya gagwe ya gore a tle kwa Flint,” modiredi a rialo go mmaagwe Mari.



Fa Mari a tswa kwa sekolong, mmaagwe a nyeba mme a mo raya a re a nne fa fatshe.

“Ke go tsholetse dikgang tse dikgolo tota, Moporesidente Obama o buisitse lekwalo la gago, mme o etla mo Flint go tla go kopana le wena.”

Mari a bontsha kgalalelo ya boitumelo mo sefatlhegong. “Jaanong, Moporesidente o tla bona gore ga go a siama jang gore batho ba setšhaba sa gaetsho ba nwe botlhole jwa metsi!” Mari a rialo.



Ka nako ya loeto la ga Moporesidente Obama kwa Flint, o ne a nna fatshe le Mari.

“Makwalo a a tswang mo baneng ba ba jaaka wena ke ona a a nnayang tsholofelo ka ga bokamoso,” a rialo.



Loeto la ga Moporesidente le mo neetse tšhono ya go bona ka moo metsi a a nang le botlhole jwa lloto a leng kotsi ka teng mo setšhabeng sa Flint. Fa morago ga foo, Moporesidente Obama o ne a phasalatsa maemo a tshoganyetso kwa Flint. O ne a rebola madi a go baakanya tsamaiso ya metsi kwa Flint.

Ka maswabi, tsamaiso ya metsi kwa Flint e ne e se bonolo jalo go ka baakanngwa.

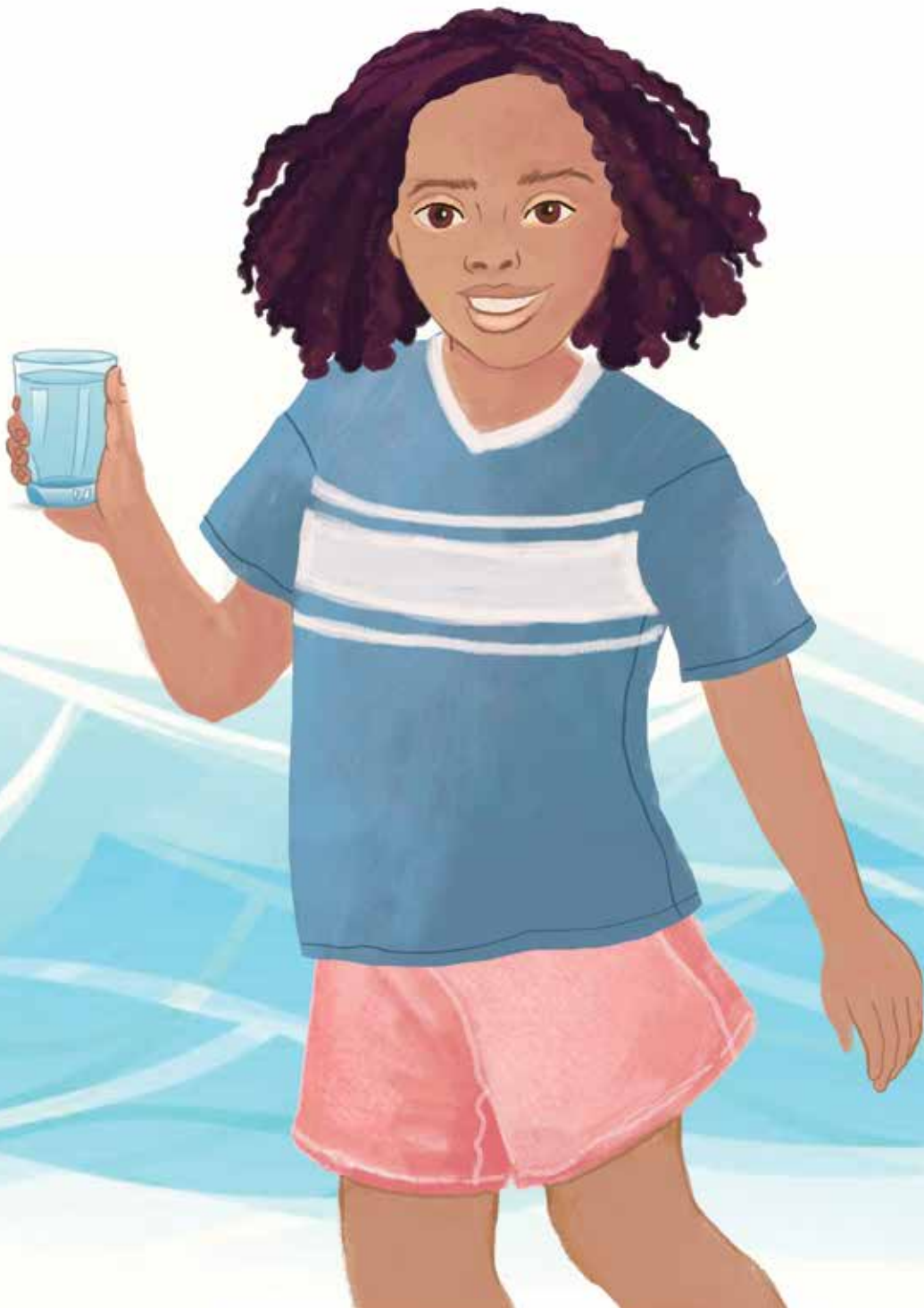


Fa batho ba Flint ba letile gore tsamaiso ya metsi e baakanngwe, Mari o ne a thusa ka go netefatsa gore ba nna le metsi a a nowang a a babalesegileng. Sa ntlha, Mari o ne a kokoanya madi a go rekela batho ba ba humanegileng mo setšhabeng sa gaabo metsi a mabotlolo.

Fela moso mongwe, Mari o ne a lebelela mo kgamelong ya matlakala mme a fitlhela e tletse mabotlolo a polasetiki. O ne a akanya ka ga polasetiki yotlhe e e kgotlelang polanete ya rona. Go tloga ka letsatsi leo, o ne a sweetsa go batla tharabololo e e neng e ka nna botoka mo tikologong. O ne a simolola go kokoanya madi a gore bogolo go tlhotlhwe leswe mo metsing.



Mari ga a ke a emisa ka ntwaga gagwe go fitlhela bothata jwa metsi bo baakanngwa mo setšhabeng sa gaabo. O tsweletse go lwela bana botlhe ba United States gore ba nne le metsi a a phepa, go sa kgathalesege gore setšhaba seo se humanegile go le go kae.





Puiso ya 1

Leina la lefelo la setšhaba sa gaabo Mari ke mang?

Setšhaba sa gaabo se nna kwa Flint, Michigan kwa United States.

Bothata e ne e le eng mo setšhabeng sa gaabo Mari?

Bothata e ne e le gore metsi a kotsi / a tsenya batho botlhole / a ne a na le dikhemikhale.

Goreng Mari a ne a kwalela Moporesidente Barack Obama lekwalo?

- Ka gonne o ne a batla go thusa setšhaba sa gaabo.
- Ka gonne e ne e le bothata jo bogolo go ka siamisiwa le gore o ne a itse gore o tlhoka thuso.
- Gonne o ne a batla gore Moporesidente a tlhaloganye bothata jwa kwa Flint.
- Ka gonne o ne a itse gore Moporesidente o na le dithata tsa go rarabolola bothata jo bogolo jo.



Puiso ya 2

Mari o ne a dira eng go thusa setšhaba sa gaabo?

- O ne a kwalela Moporesidente lekwalo.
- O ne a kokoanya madi go reka metsi a mabotlolo le ditlhotlhaeswe mo metsing.

O akanya gore o ne o ka dirang fa metsi a a mo lefelong la lona a ne a sa siamela go nowa?

Ke akanya gore nka...

O nagana gore Moporesidente Obama o ne a kaya eng, fa a re bana ba ba tshwanang le Mari ba mo fa tsholofelo ya bokamoso?

- Ka gonne o ne a ipha nako ya go mo kwalela lekwalo.
- Ka gonne ke motho yo monnye yo o kgathalelang go bona matshelo a batho botlhe ba setšhaba sa gaabo a fetoga.
- Ka gonne o a dira le go dira ka thata gore dilo di nne botoka mo setšhabeng sa gaabo.
- Ka gonne le fa e ne e le ngwana, o setse a dira ka thata go tokafatsa setšhaba sa gaabo.



KGANG 5

LESEKA LA

BOTALA BA LOAPI

Thitokgang: Re leka gonna le bonnete



Tshedimosetso ya lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela mo Aforikaborwa.
- E diragala mo pakeng ya jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go akanya ka gore go nna le bonnete go kaya eng.



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Eno ke kgang e e amang maikutlo a batho. Dikgang tsa loago le maikutlo di kwadilwe go ruta bana ka maikutlo, dikamano le boitshwaro. Dikgang tseno di re thusa go nna le dinonofa tse di jaaka go nna kutlwelobotlhoko, go ikgapa, gonna le bonnete, go rarabolola mathata le go dirisana sentle le ba bangwe. Boikaelelo ke go thusa bana go lemoga maikutlo, go itlwaetsa go tsiboga ka tsela e e tshwanetseng, le go nna le bokgoni jo bo siameng jwa go dirisana le batho.
- Mo kgannyeng eno, barutwana ba kgona go akanya ka:
 - Kutlwelobotlhoko: Go tlhaloganya kafa tsala ya gago e ka ikutlwang ka teng fa e latlhegelwa ke sengwe.
 - Tekatekano: Se se siameng go se dira fa sengwe e se sa gago.
 - Motheo wa sebakwa-le-ditlamorago: Go nna o tshwere leseka leno go tla dira gore motho yo mongwe a hutsafale.



Togaleano la go Tlhaloganya: Dira diphopholetso tsa kitso

- Ke eng: Go fopholetsa dilo tse mokwadi a sa di tlhaloseng ka tlhamalalo, o dirisa metlhala mo kgannyeng.
- Goreng re se dirisa: Go tlhaloganya bokao jo bo tseneletseng le melaetsa e e fitlhegileng.
- Se thusa jang: E go thusa go tsaya ditshweetso fa o buisa, le go tlhaloganya kgang le baanelwa botoka.



Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
66, 1	Fa Tumi a tsena kwa gae go tswa kwa sekolong, a ntsha leseka mme a le rwala. O ne a le lebeletse ka go le rata, jaaka a leba lekololo la gagwe. A iteba mo seiponeng jaaka a dira ka metlha. Leseka le ne le phatsima tota. O ne a ise a ke a nne le selo se sentle jalo. Fela Tumi a akanya ka ga sefatlhego sa ga Geeta se se neng se bontsha khutsafalo ka nako ya dijotshegare kwa sekolong. A rola leseka mme a le tsenya mo kgwatlheng ya gagwe.	Diphopholetso tsa kitso ya me ke gore Tumi o batla go nna a tshwere lesaka leno ka gonne le lentle thata. Mme ga a kgone go itumelela go le apara ka gonne o akanya ka tsala ya gagwe e e hutsafetseng. Diphopholetso tsa kitso ya me ke gore o tlile go le busetsa kwa go Geeta, ka gonne o le tsenya mo kgetsaneng ya gagwe.

Tumi o ne a tabogela gae go tswa kwa gaabo tsala ya gagwe e bong Kgaiso. O ne a setse a le gaufi le kwa gaabo fa leitho la gagwe le gogelwa ke sengwe. E ne e le sengwe sa mmala wa botala ba loapi se se phatsimang.

A khubama mme a bona leseka le le ntlentle, la botala ba loapi le le phatsimang. Tumi a le sela mme a tswelela go taboga. Letsatsi le ne le ela go phirima mme o ne a tshepisitse mmaagwe gore o tla goroga mo gae pele go nna lefifi.



Fa a goroga kwa gae, a konopela leseka la gagwe kwa godimo.

“Bonang gore ke ithwaletse eng! a ba begela.

O ne a ruala leseka la gagwe le go le itumelela. Le ne le mo lekana sentle! “O tsaya kae leseka leo, Tumi?” ga botsa mmaagwe. “Go tshwanetse ga bo go le mongwe yo o latlhegetsweng ke leseka leo!”

“Ee, nna ke le thwetse mo mmileng, ka jalo ke la me jaanong!” ga rialo Tumi, a itebeletse mo seiponeng.



Mo mosong wa letsatsi le le latelang, Tumi a tswela kwa ntle. A tshoeditse letsogo la gagwe gore letsatsi le phatsimele mo lesekeng la gagwe la botala ba loapi. O ne a le lebelela jaaka le phatsima, le tsabakela. O ne a ise a ke a nne le selo se sentlente go le kalo.



Teng fela foo, a bona moagisani wa gagwe, Geeta, a gagaba ka mangole fa pele ga matlo a bona.

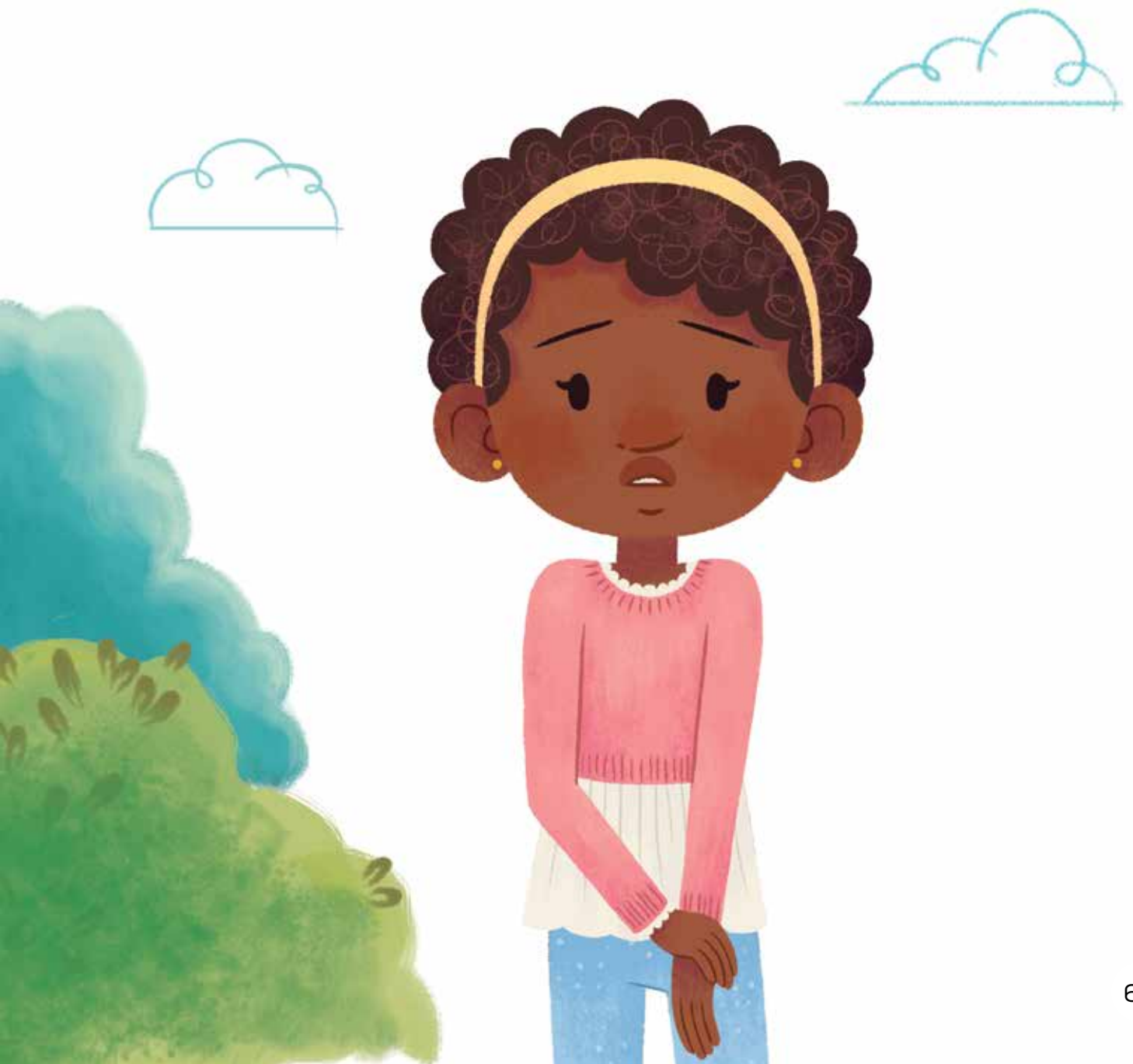
“O dira eng?” ga botsa Tumi.

“Ke batlana le leseka la me. Ke nagana gore le wele maabane fa ke ne ke tshameka!” ga rialo Geeta, a lebega a tenegile tota. “Ke leseka la me le ke le ratang thata.”



“Ija,” ga rialo Tumi. Tumi o ne a ipotsa gore a e ka nna leseka le a le thwetseng. A gogela letsogo la jeresi kwa tlase gore le seka la bonala.

“Ke solofela o tla le bona!” a rialo. Teng fela foo, a tabogela gape mo ntlong.



Fa Tumi a tsena mo ntlong, a tswelela ka go kgatlhegela leseka la gagwe le le mo lelokololong. A iteba mo seiponeng. Leseka le ne le phatsima, le le lentle thata . O ne a sa kgone go itshoka gore a le bontshe ditsala tsa gagwe kwa sekolong ka letsatsi le le latelang. Fela a nagana ka ga Geeta.

“Go tla nna jang fa Geeta a ka bona leseka la me le le ntšhwa, mme e le lona le le mo timeletseng?” Tumi a sala a gakgametse. A rola leseka mme a le baya.



Mo letsatsing le le latelang ka nako ya kgaotso kwa sekolong, Tumi o ne a ntse le Geeta le Kgaiso.

“Ke latlhegetswe ke leseka la me le ke le ratang tota mo mafelong a beke. Le ne le le botala ba loapi ka mmala, le phatsima tota.” ga rialo Geeta. Tumi a akanya ka leseka la botala ba loapi le le phatsimang le le mo laing ya gagwe. Jaanong o ne a itse sentle kwantle ga pelaelo fa e le la ga Geeta.

“Fela nna ke le thwetse. Ke la me jaanong!” Tumi a akanya jalo. A seke a bua sepe.



Fa Tumi a tsena kwa gae go tswa kwa sekolong, a ntsha leseka mme a le rwala. O ne a le lebeletse ka go le rata, jaaka a leba lekololo la gagwe. A iteba mo seiponeng jaaka a dira ka metlha.

Leseka le ne le phatsima tota. O ne a ise a ke a nne le selo se sentle jalo. Fela Tumi a akanya ka ga sefatlhego sa ga Geeta se se neng se bontsha khutsafalo ka nako ya dijotshegare kwa sekolong. A rola leseka mme a le tsenya mo kgwatlheng ya gagwe.



Tumi a ya ka fa ntlong e e bapileng le ya gaabo, kwa ga Kapoor mme a kokota mo kgorong. E rile fa Geeta a araba, a tsholeletsa leseka kwa godimo.

“Bona gore ke tshotse eng!” a mmegela.



Sefatlhego sa ga Geeta sa galalela ka boitumelo.
Tumi a tloga foo a itumetse fela jaaka le Geeta a ne a
itumetse fa a mo thusa go rwala leseka la gagwe le le
phatsimang mo lekololong la gagwe.

“Ke a leboga Tumi,” ga rialo Geeta. “O intumedisitse e
le tota gompiono!”





Puiso ya 1

Tumi o ne a thwala eng?

O ne a thwala leseka le le botala ba loapi le le phatsimang.

Tumi o thwetse leseka kwa kae?

O le thwetse mo mmileng / mo tseleng.

Goreng Geeta a ne a gagaba ka mangole mo tseleng e e fa pele ga matlo a bona?

Ka gonne o latlhegetswe ke leseka! O ne a batla leseka la gagwe.

Goreng Tumi a ne a tla a sa rwala leseka kwa sekolong?

- Ka gonne o lemogile fa leseka ka nnete e le la ga Geeta.
- Ka gonne o ne a sa batle gore Geeta a le bone.
- Ka gonne o ne a batla go itseela leseka go nna la gagwe.



Puiso ya 2

Goreng Tumi a gogela letsogo la jeresi ya gagwe kwa tlase?

Go khurumetsa leseka le a neng a le thwetse e bile a le rwele.

Ke eng se se neng sa direla Geeta boitumelo jo bogolo jwa letsatsi?

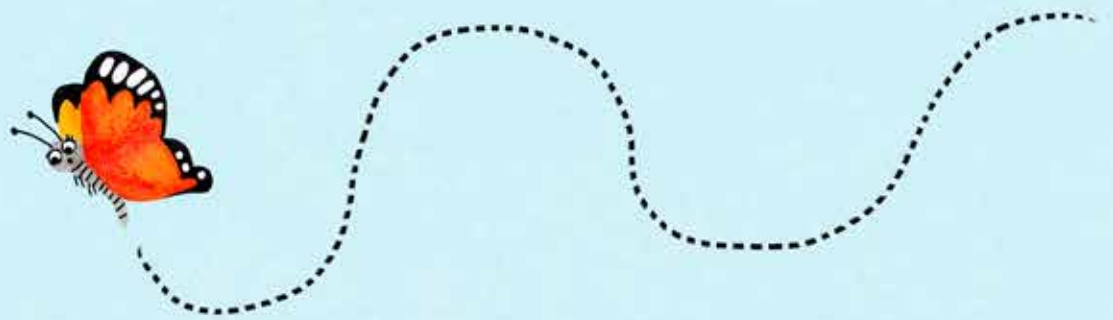
Go boelwa ke leseka la gagwe gape.

Tumi o ne a itse jang gore leseka leo ke la ga Geeta?

- Ka gonne o bone Geeta a batlana le leseka la gagwe.
- Ka gonne Geeta o mo boleleletse gore o latlhegetswe ke leseka le le botala jwa loapi ka mmala e bile lephatsima tota.

Goreng Tumi a ne a sweetsa go buseisa Geeta leseka la gagwe?

- Ka gonne o lemogile fa leseka e le la tsala ya gagwe.
- Ka gonne o lemogile gore o tla tshwanelwa ke go rwalela leseka leo mo sephiring.
- Ka gonne o lemogile gore go dira jalo go tla itumedisa tsala ya gagwe go boelwa ke leseka la gagwe.
- Ka gonne e ne e le selo se se siameng go se dira.



KGANG 6 MOSIMANYANA WA MODISA YO O GOANG 'TAU!'

Thitokgang: Re leka go nna
le bonnete



Tshedimosetso ya lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela mo Botswana.
- E diragala mo pakeng ya jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go akanya ka gore gona le bonnete go kaya eng- le gore ditlamorago tsa go bua maaka e tla nna dife.



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Kgang eno ke tlamane, kgang e e itlhametsweng e e nang le thuto e e utlwalang sentle ya boitsholo. Thuto e re ithutang yone mo kgannyeng eno ke gore go na le ditlamorago fa o bua maaka.
- Kgang eno e ka thusa barutwana go akanya ka se se bakang sengwe le ditlamorago tsa sona. Sekai: fa o bua maaka thata (sebakwa), batho ba ka nna ba tlogela go go dumela fa o le mo mathateng tota (ditlamorago).
- Kgang eno e ka thusa barutwana ba gago go akanya ka dilo tse di farologaneng. Sekai: Ke ka ntlha ya eng fa mosimane wa modisa mo kgannyeng eno a goa a re 'tau'? (Ao jewa ke bodutu, o a lapisega kgotsa o a boifa?) Kwa bofelong, ke ka ntlha ya eng fa batho ba motse ba sa tle go mo thusa? (A ba akanya gore ke moaki kgotsa ga a ikanyege?)



Togaleano la go Tlhaloganya: Dira diphopholetso tsa kitso

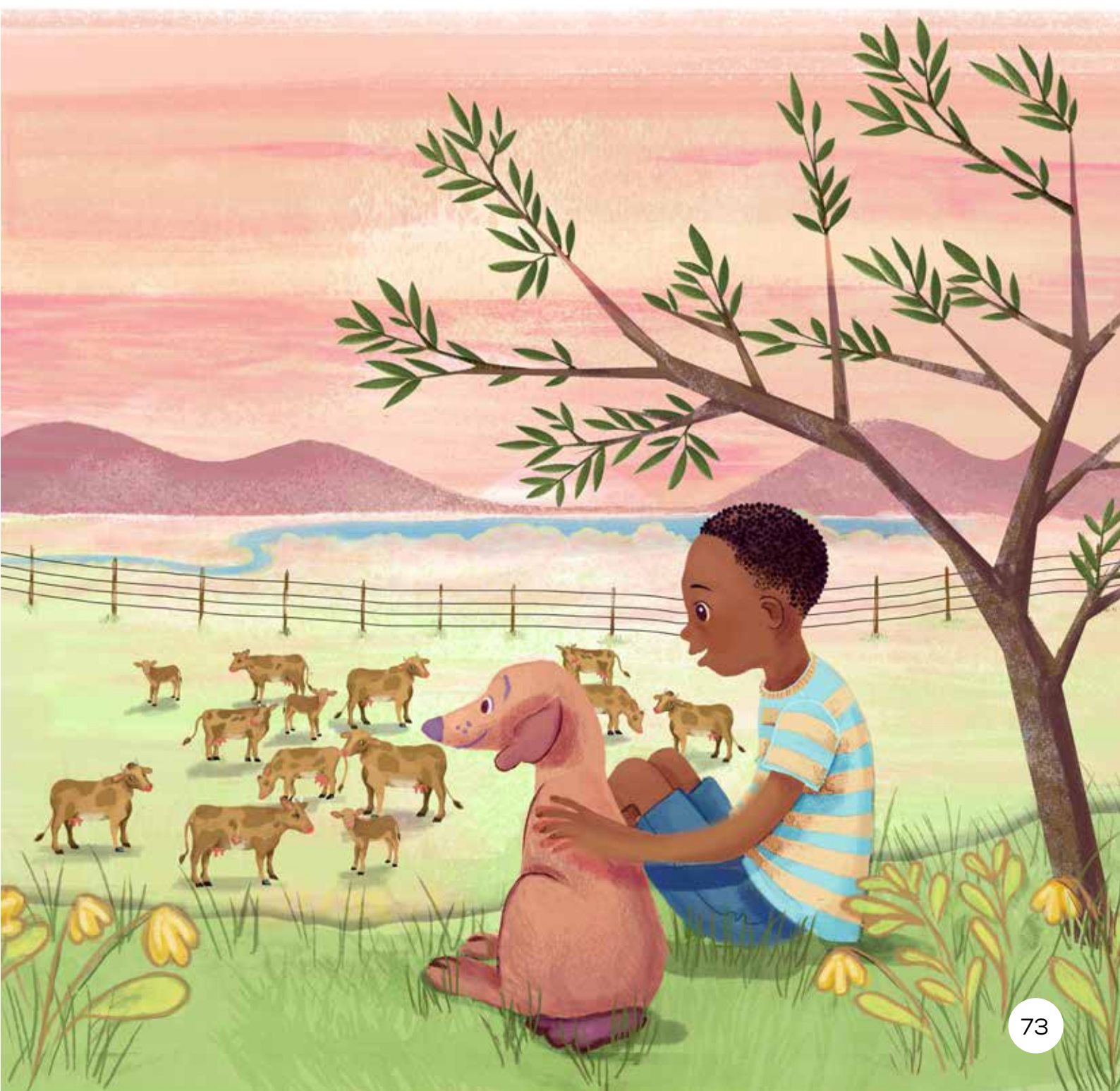
- Ke eng: Go fopholetsa dilo tse mokwadi a sa di tlhaloseng ka tlamalalo, o dirisa methala mo kgannyeng.
- Goreng re se dirisa: Go tlhaloganya bokao jo bo tseneletseng le melaetsa e e fitlhegileng.
- Se thusa jang: E go thusa go tsaya ditshweetso fa o buisa, le go tlhaloganya kgang le baanelwa botoka.



Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
75, 1	A bo a ipotsa gape gore go ka diragala eng fa nngwe ya ditau e ka tlasela nngwe ya dikgomo tsa gagwe tse di rategang. O ne a re, “Tau! Tau! Go na le tau e e lelekisang dikgomo tsa me!”	Diphopholetso tsa kitso ya me ke gore Modise a ka tswa a ne a boifa kgotsa a tshwenyegile ka gore go tla diragala eng fa tau e ka tlasela dikgomo tsa gagwe. Diphopholetso tsa kitso ya me ke gore o batla go itse gore a batho ba tla tla go mo thusa.
80, 1	Fela ka nako e, ga go a nna le ope yo o tlileng a taboga. Baagi ba ne ba nagana gore Modise o ne a leka fela go tshameka ka bona jaaka a tlwaetse.	Diphopholetso tsa kitso ya me ke gore fa baagi ba motse ba utlwa Modise a goa, ba ne ba dikolosa matlho mme ba mo itlhokomolosa mo lekgetlhong leno.

Moso mongwe le mongwe ka masa, Modise o ne a tloga a ya go batlela dikgomo tsa gagwe mafulo a manaana. Letsatsi lotlhe, o ne a disa dikgomo tsa gagwe ka lerato go di sireletsa mo kotsing nngwe le nngwe.



Maitsiboa mangwe, fa Modise a atamela ntlo ya gagwe, a feta baagi ba motse, ba ntse mosako kwa ntle, ba tsere dikgang ka ditiragalo tsa letsatsi.

“Ke utlwile gotwe tau e nngwe e sutlhile kwa serapeng mme ya tllhasela namane e e neng e sa tswa go tsalwa!” mongwe a bua ka kgakgamalo.

“Ke buisitse ka ga rasaense yo o batlang gore re thale setshwantsho sa matlho mo maragong a dikgomo go leka go di sireletsa kgatllhanong le go tllhaselwa ke tau!” yo mongwe a bua jalo a tshega.

“Re tla dira eng fa tau e ka tla go tllhasela dikgomo tsa motse wa rona?” wa boraro a ipotsa.



Moso o o latelang Modise a tsamaisa dikgomo tsa gagwe go ithara ka legora la Makgadikgadi Pans National Park. A bona thutlwa e fula mo ditlhareng tse ditelele. A ipotsa gore a ditau di tlasela dithutlwa. A bo a ipotsa gape gore go ka diragala eng fa nngwe ya ditau e ka tlasela nngwe ya dikgomo tsa gagwe tse di rategang.

O ne a re, “Tau! Tau! Go na le tau e e lelekisang dikgomo tsa me!”



Baagi ba tla ba taboga go tla go thusa mosimane go tshosa tau gore e tsamaye. Fela fa ba fitlha fa legoreng la serapa, ba fitlhela go sena tau, le fa e le motlhala wa go taboga ga yona. Modise a se kgone go itshwara fa e se go keketega fela ka ditshego, fa a bona ketsaetsego e e mo difatlhegong tsa bona.

“O seke wa goa ‘tau’ fa go sena tau epe e o e bonang, Modise!” baagi ba ngongorega, jaaka ba phatlhalala, ba mo tlogela foo.



Mo maitsiboeng a letsatsi le le latelang, Modise o ne a utlwa a jewa ke bodutu, fa a ntse ka fa tlase ga setlhare sa baobab se se golo a lebeletse dikgomo tsa gagwe di fula. A tshega a le esi fa a nagana ka moo difatlhego tsa baagi di neng di bontsha ketsaetsego ka teng fa ba lemoga gore e ne e le motlae fela. O ne a sweetsa ka gore go tla mo tshegisa gape, fa a ka tshameka ka bona.

A goga mowa go tswa kwa boteng mme a goa,
“Tau! Tau! Tau ke e
le e lelekisa dikgomo
tsa me!”



Baagi ba tla ba taboga go thusa mosimane go tshosa tau gore e tsamaye. Fela fa ba fitlha fa setlhareng sa baobab, ba fitlhela gape go sena tau, le fa e le motlhala wa go lelekisa dikgomo. Modise a tshegela kwa godimo ka nako e, a tshegisiwa ke fa a bona difatlhego tsa bona di bontsha go tenega.



“O seke wa goa ‘tau’ fa go sena tau epe e o e bonang!” mongwe wa baagi a omanyana.

“Ke go tlhoka maitseo go tshameka ka rona!” yo mongwe a omanyana tota jaaka a itsamaela.



Letsatsi le le latelang, Modise a gapa dikgomo tsa gagwe go ya go nwa metsi kwa nokeng. A nna foo a ja dijo tsa ditoro ka ga go tshameka ka ba bangwe. Fela ka tshoganyetso, sengwe sa tswa mo taolong. A tshosiwa ke go lelela kwa godimo ga dikgomo tsa gagwe. Ditshipi tsa tsona di lelela boatleng jaaka di taboga di tlalatlala le naga.

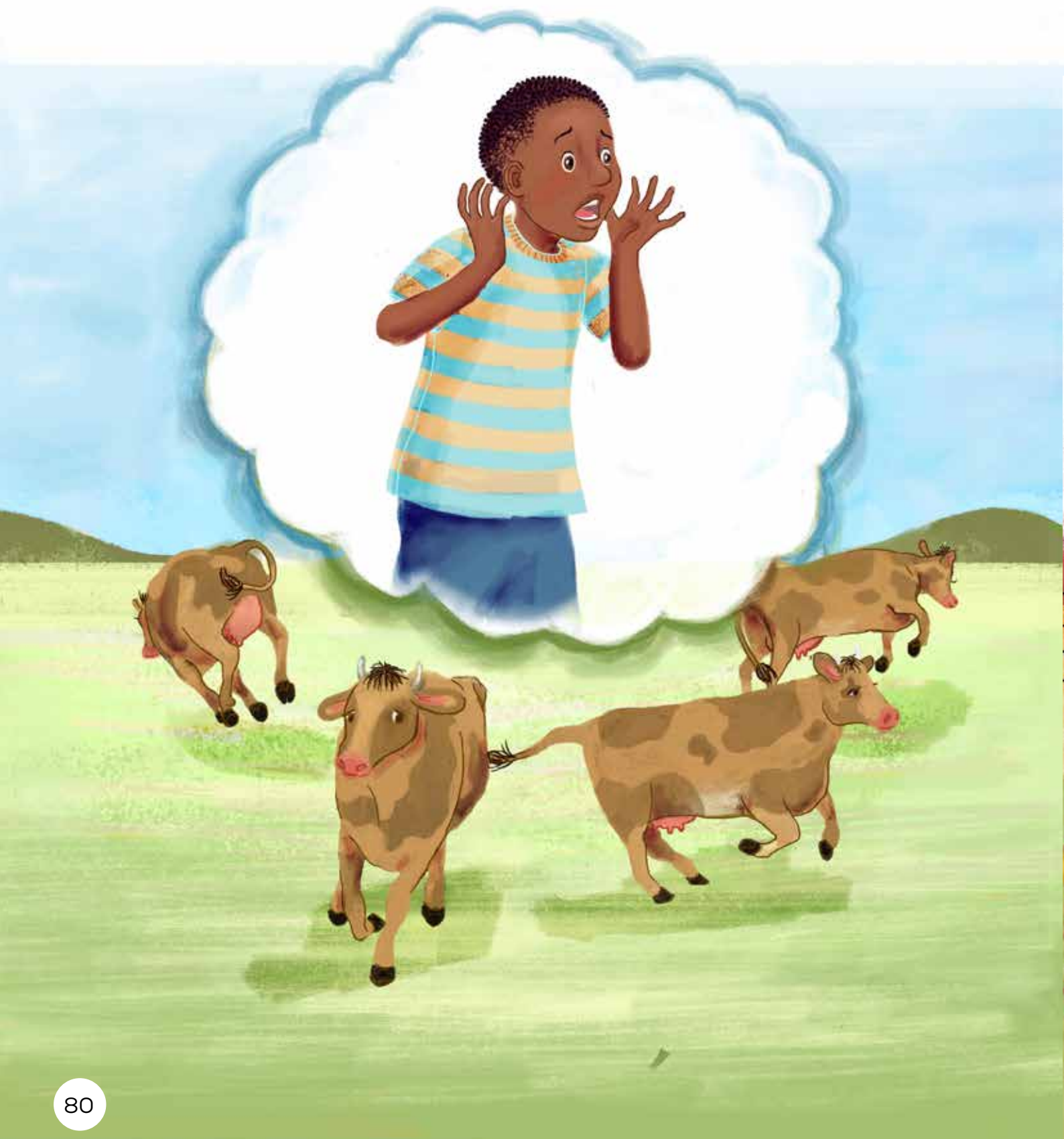


Teng foo, taugadi ke fa e tlola e tswa mo sekgweng e tllhasela namane e e sa tswang go tsalwa. Modise o ne a sa dumele se matlho a gagwe a se bonang.

“Tau! Tau! Go na le tau e e lelekisang dikgomo tsa me!” Modise a goa a tshogile tota.

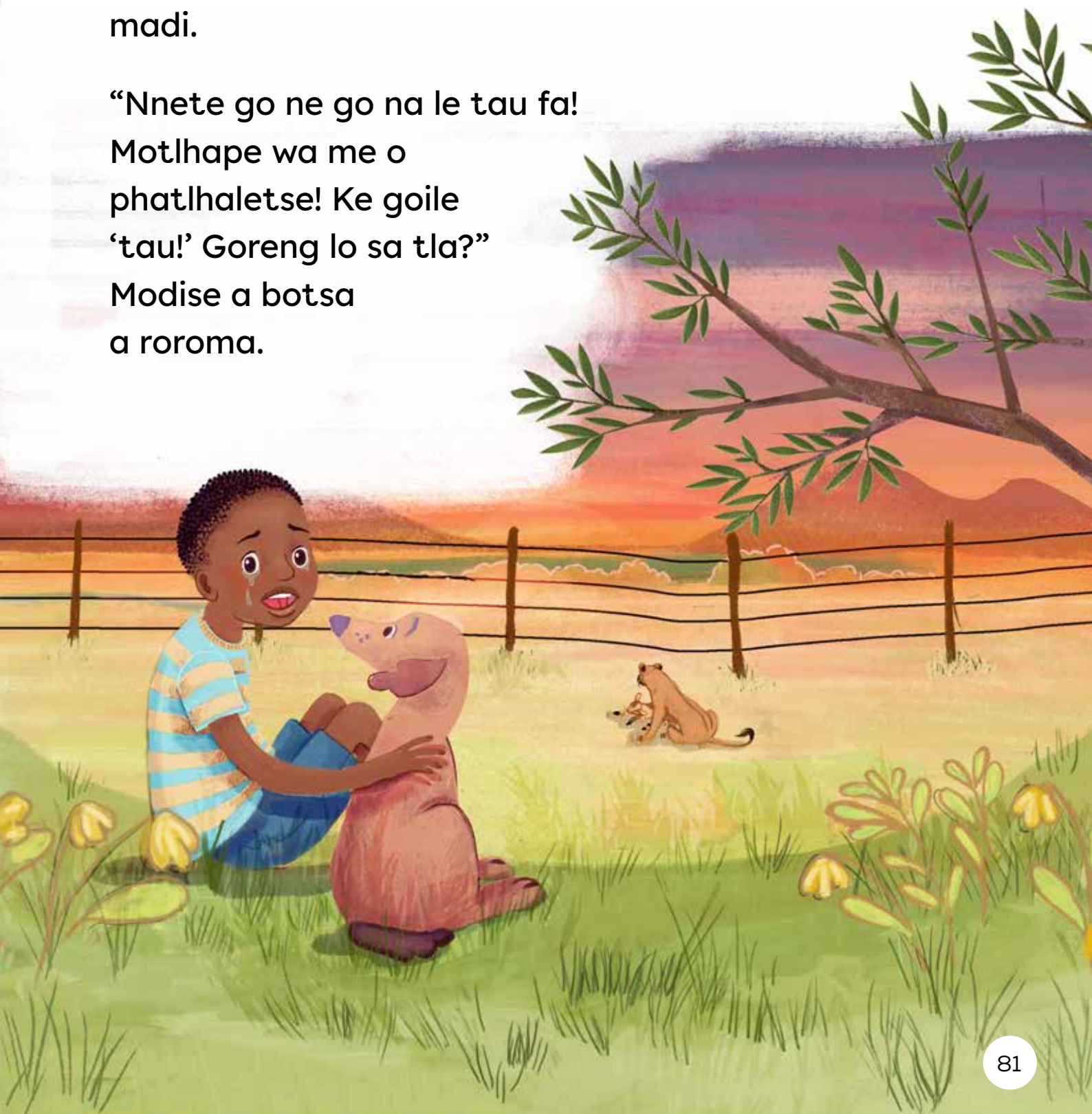


Fela ka nako e, ga go a nna le ope yo o tlileng a taboga. Baagi ba ne ba nagana gore Modise o ne a leka fela go tshameka ka bona jaaka a tlwaetse.



Ka lotlatlana baagi ba ipotsa gore ke goreng fa
Modise a ise a boele gae. Ba mmatla gotlhe, ka fa
le ka fa go fitlha kwa bofelong ba mo fitlhela a lela,
a tshogile thata moo e bileng a palelwa le ke go
suta fa a ntseng teng. Tau e ne e ntse mo godimo
ga setsongwa sa yona, sefatlhego sa yona se tletse
madi.

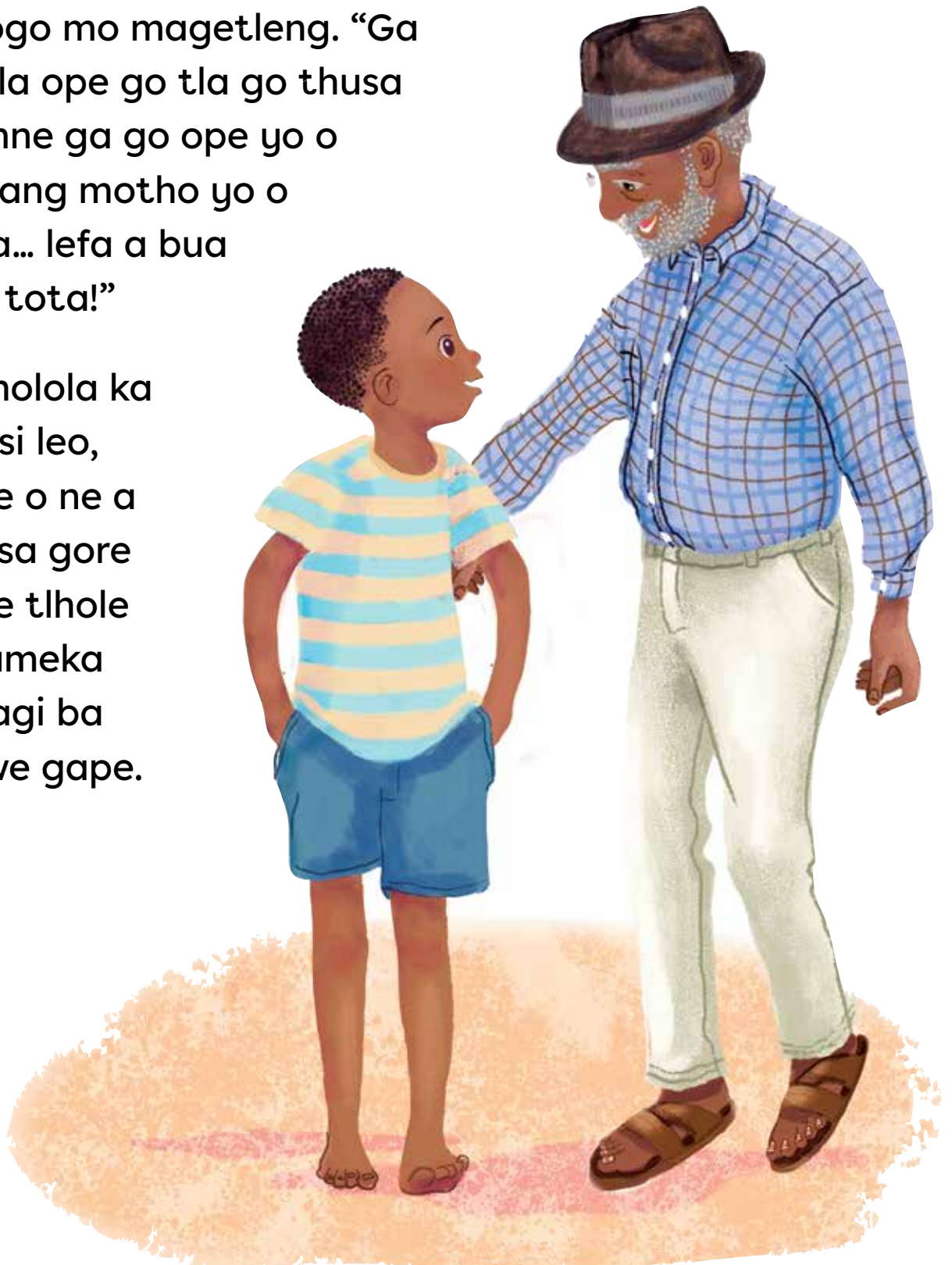
“Nnete go ne go na le tau fa!
Motlhape wa me o
phatlhaletse! Ke goile
‘tau!’ Goreng lo sa tla?”
Modise a botsa
a roroma.



Monnamogolo mongwe a leka go gomotsa mosimane fa ba boela kwa motseng.

“Re tla go thusa go batla dikgomo tsa gago tse di timetseng mo mosong,” a rialo, a gomotsa Modise ka go mmaya matsogo mo magetleng. “Ga go a tla ope go tla go thusa ka gonne ga go ope yo o dumelang motho yo o maaka... lefa a bua nnete tota!”

Go simolola ka letsatsi leo, Modise o ne a sweetsa gore a ka se tlhole a tshameka ka baagi ba bangwe gape.





Puiso ya 1

Modise o tshamekile ka baagi ba bangwe ga kae?

O tshamekile ka bona gabedi.

Ke phologolo efe e e neng ya tllhasela dikgomo tsa ga Modise?

Dikgomo tsa gagwe di ne tsa tllhaselwa ke tau.

Ke goreng fa baagi ba se kile ba tla ba taboga fa tau ya nnete e tllhasela dikgomo tsa ga Modise?

- Ka gonne Modise o ne a goa 'tau' gabedi pele, fela tau ya nnete e ne e seyo!
- Ka gonne Modise o ne a tshameka ka bone gabedi mme ba ne ba se tllhole ba mo dumela.
- Ka gonne go ne go utlwala go tshwana fela fa Modise a ne a bua maaka le fa a bua nnete.
- Ka gonne ga go ope yo o dumelang motho yo o maaka, le fa a bua nnete.



Puiso ya 2

Ke maaka afe a Modise o neng a a bua?

O ne a bua maaka fa a ne a re tau e tllhasela dikgomo tsa gagwe, le fa go sa nna jalo.

O ka akanya gore Modise o nna gaufi le serapa sefe sa bosetšhaba?

Nka tsaya gore Modise o nna gaufi le Makgadikgadi Pans National Park, ka gonne o disa dikgomo tsa gagwe go bapa le legora la teng.

Goreng Modise a ne a sweetsa gore ga a kitla a tshameka ka baagi gape?

- Ka gonne o ne a lemoga gore go ne go dira gore ba ikutlwe ba sa tlotliwe/ ba tenega / ba galefa.
- Ka gonne o ne a lemoga gore fa a tshameka ka bona, ba ne ba ka se tle, fa a ba tlhoka ka nnete.
- Ka gonne o bone gore go tshameka ka batho go na le ditlamorago tse di seng monate.



KGANG 7

BOTSHELO KWANTLE GA TEKANYETSO

Thitokgang: Thuto ya rona



Tshedimosetso ya lemorago

- Setlhangwa seno ke sa ditiragalo tsa boammaaruri le maitlhamelo.
- E diragalela mo Tanzania.
- E diragala mo pakapheting ya sešeng.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go ithuta go le gontsi ka motho wa mmatota yo o bidiwang Rebeca Gyumi, yo o godileng a itse gore thuto e botlhokwa go le go kana kang mo baneng botlhe



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Rebeca Gyumi ke mmueledi wa kwa Tanzania le molwela ditshwanelo tsa bana yo o dirileng go sireletsa basetsana mo lenyalong e santse e le bana. Fa Rebeca e ne e santse e le lekgarebe, o ne a etelela pele kgetsi e e atlegileng ya kgotlatshekelo e e neng ya thusa gore go fetolwe melao ya gore basetsana ba tshwanetse go bo ba na le dingwaga tse di kwa godimo ga tse 18 gore ba nyalwe kwa Tanzania.
- Rebeca o bua phatlalatsa e bile o dirisa dikgang, dikolo le dithulaganyo tsa setšhaba go thusa basetsana gore ba ikutlwe ba sireletsegile fa ba bega mathata a bone le go itseela ditshweetso.



Togaleano la go Tlhaloganya: Dira ditshekatsheko

- Ke eng: Go tsaya tshweetso gore o rata kgang kgotsa ditshweetso tse baanelwa ba di tsereng.
- Goreng re se dirisa: Go tlhama dikakanyo tsa gago le go tlhaloganya kgang mo maemong a a tseneletseng.
- Se thusa jang: E go thusa go akanya ka molaetsa wa kgang le se o se dumelang ka yona.



Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
89, 3	“Mme o rile lenyalo le botlhokwa go feta sekolo mo basetsaneng,” mongwe wa ditsala a rialo.	A re sekasekeng bothata jwa kang eno: Ga se batho botlhe ba ba akanyang gore basetsana ba tlhoka thuto.
92, 1	Mo bosigong joo, Rebeca o ne a bolelela mmaagwe ka basetsana botlhe ba ba tlogetseng sekolo. “Ke kopa o ntetle go tsena sekolo!” Rebeca a lela. “Sekolo se botlhokwa thata!” mmaagwe a boeletsa. “Mo basetsaneng le mo basimaneng!”	Ke dira ditshekatsheko ya gore mmaagwe Rebeca o akanya gore thuto e botlhokwa mo go mongwe le mongwe - basetsana le basimane. Ga ke akanye gore mmaagwe Rebecca o tla mo letlelela gore a tlogele sekolo.

Rebeca o ne a letile go simolola sekolo botshelo jwa gagwe botlhe! Fa e sa le lesea, batsadi ba gagwe ba ne ba mmolelela ka botlhokwa jwa thuto.

“Sekolo se botlhokwa,” mmaagwe a kuruetsa.

“Thuto e tla go naya botshelo jo bo se nang tekanyetso” mmangwanaagwe a mo opelela.



Fa e santse e le mosetsanyana Rebeca o ne a rata sekolo. E ne e le tsala le basetsana ba le bantsi ba ba botlhale ba ba nang le bokgoni kwa sekolong se sennye sa Mazengo, se se kwa Dodoma, motse wa gaabo kwa Tanzania.

“Sekolo se botlhokwa!” mmaagwe o ne a mmolelela moso mongwe le mongwe.

“Thuto e tlile go go naya botshelo jo bo se nang tekanyetso!” mmangwanaagwe a mmolelela motshegare mongwe le mongwe.



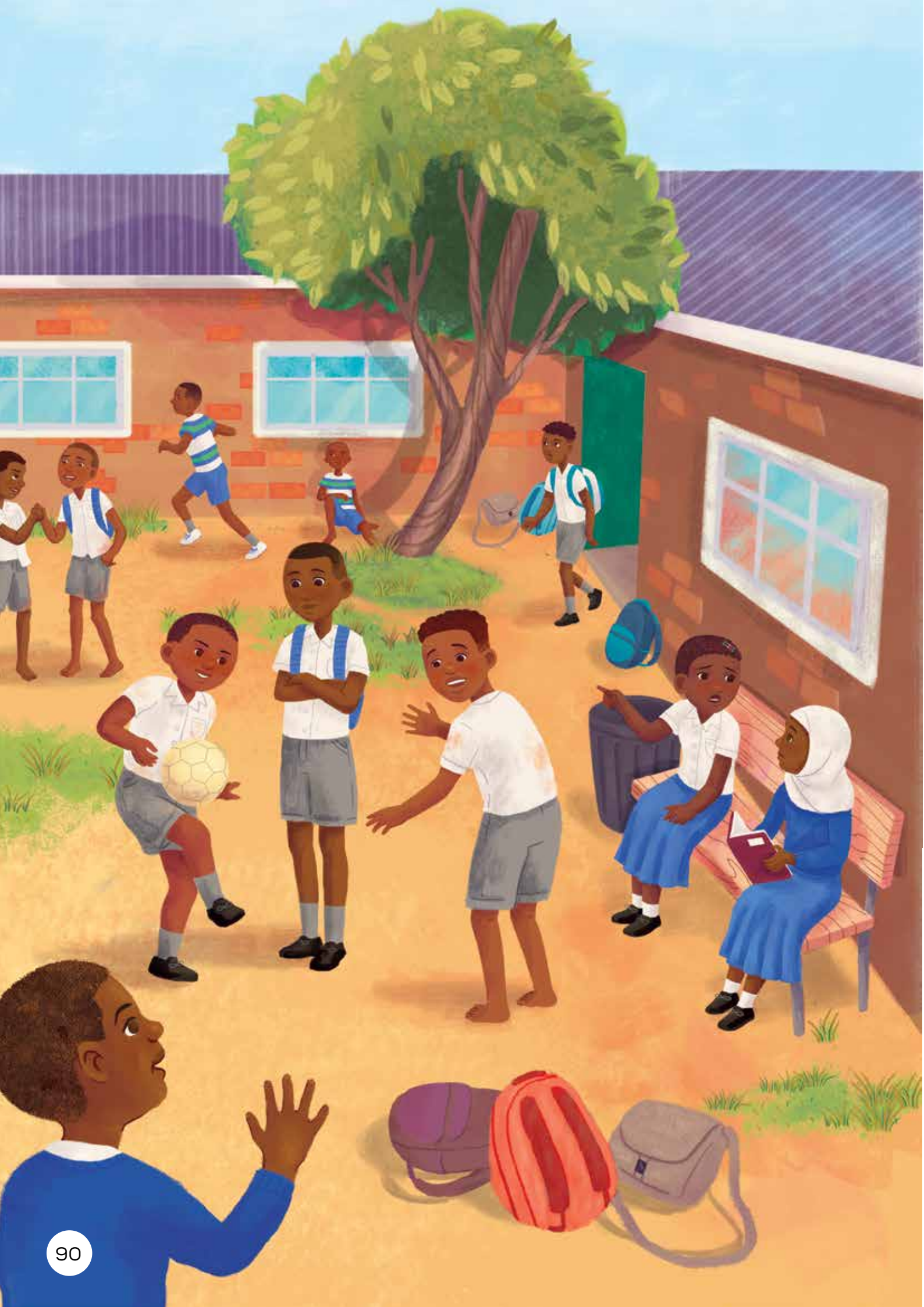
Fa Rebeca a ntse a gola, o ne a lemoga gore basetsana ba bangwe ka mo phaposing ya gagwe ba ne ba emisa go tla sekolong. Rebeca o ne a ikutlwa e kete a ka dira sengwe le sengwe ka ntlha ya thuto! Fela, o ne a lemoga gore ga se bana botlhe ka mo phaposing ya gagwe ba ba neng ba amogela molaetsa o, go tswa kwa magaeng a bona.



“Nkgonne o rile basetsana ga ba botlhale jaaka basimane!” mongwe wa ditsala tsa gagwe a mmolelela.

“Mme o rile lenyalo le botlhokwa go feta sekolo mo basetsaneng,” mongwe wa ditsala a rialo.





Go ne go le basetsana ba le mmalwa fela ka mo phaposing ya gagwe kwa sekolong se segolo sa Kilakala.

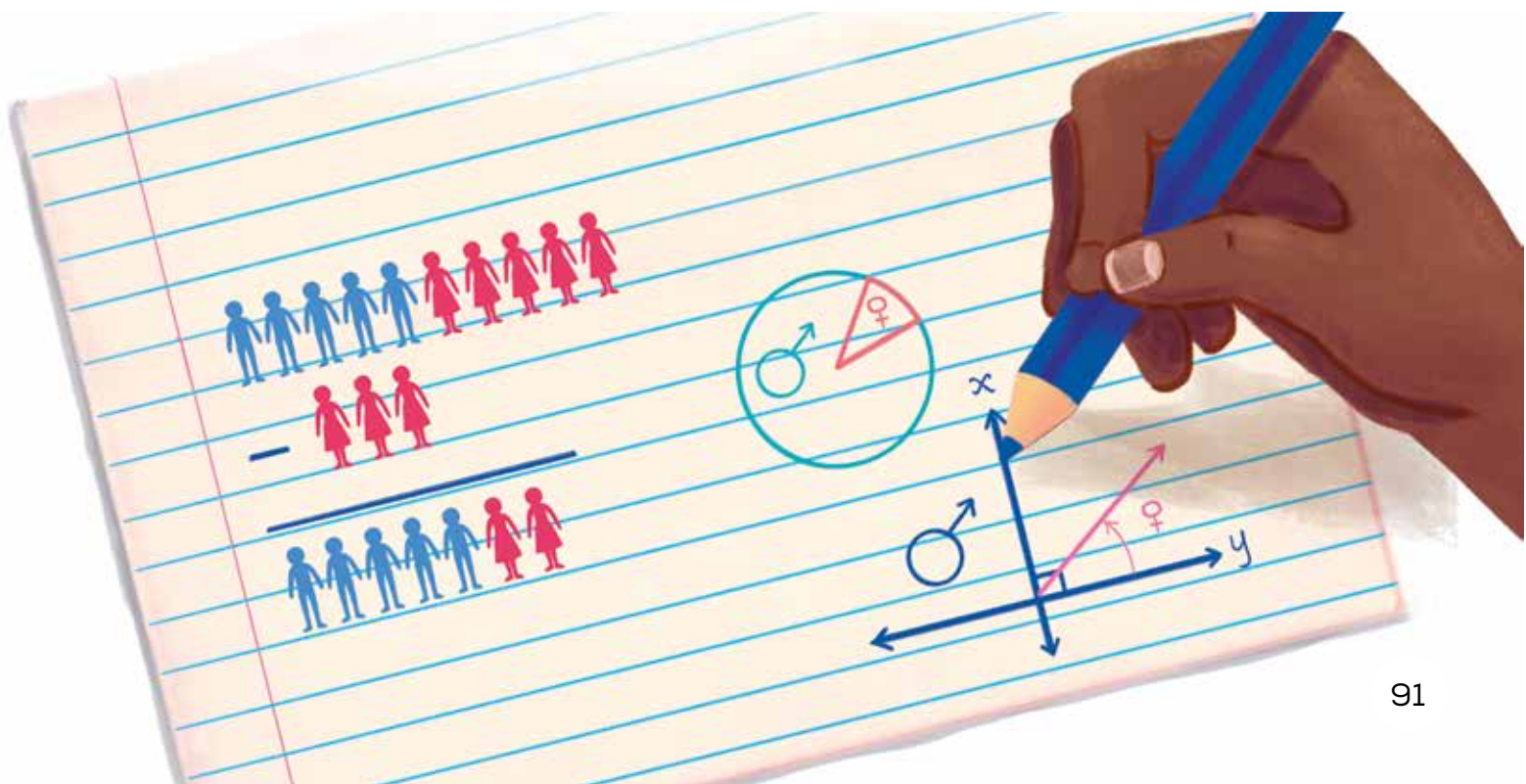
“Aldla o ile kae?” Rebeca a botsa tsala ya gagwe Joyce ka letsatsi lengwe fa ba ne ba tsamaya mmogo morago ga sekolo go ya kwa gae.

“Ija, o na le monna jaanong,” ga araba Joyce.

“A o santse o gopola Zahra?” ga botsa Joyce. “Le ena o nyetswe, ka jalo ga a sa tihole a tla sekolong.”

“Zahra o ne a itse dipalo thata. Ke ne ke akanya gore o tla nna ngaka.” Rebeca a rialo.

“Goreng go se na basimane ba ba tlogelang sekolo, fela go na le basetsana ba bantsi ba ba tlogelang?” Rebeca a ipotsa.



Mo bosigong joo, Rebeca o ne a bolelela mmaagwe ka basetsana botlhe ba ba tlogetseng sekolo.

“Ke kopa o ntetle go tsena sekolo!” Rebeca a lela.

“Sekolo se botlhokwa thata!” mmaagwe a boeletsa.

“Mo basetsaneng le mo basimaneng!”

“Thuto e tla go naya botshelo jo bo se nang tekanyetso!” mmangwanaagwe a boeletsa.

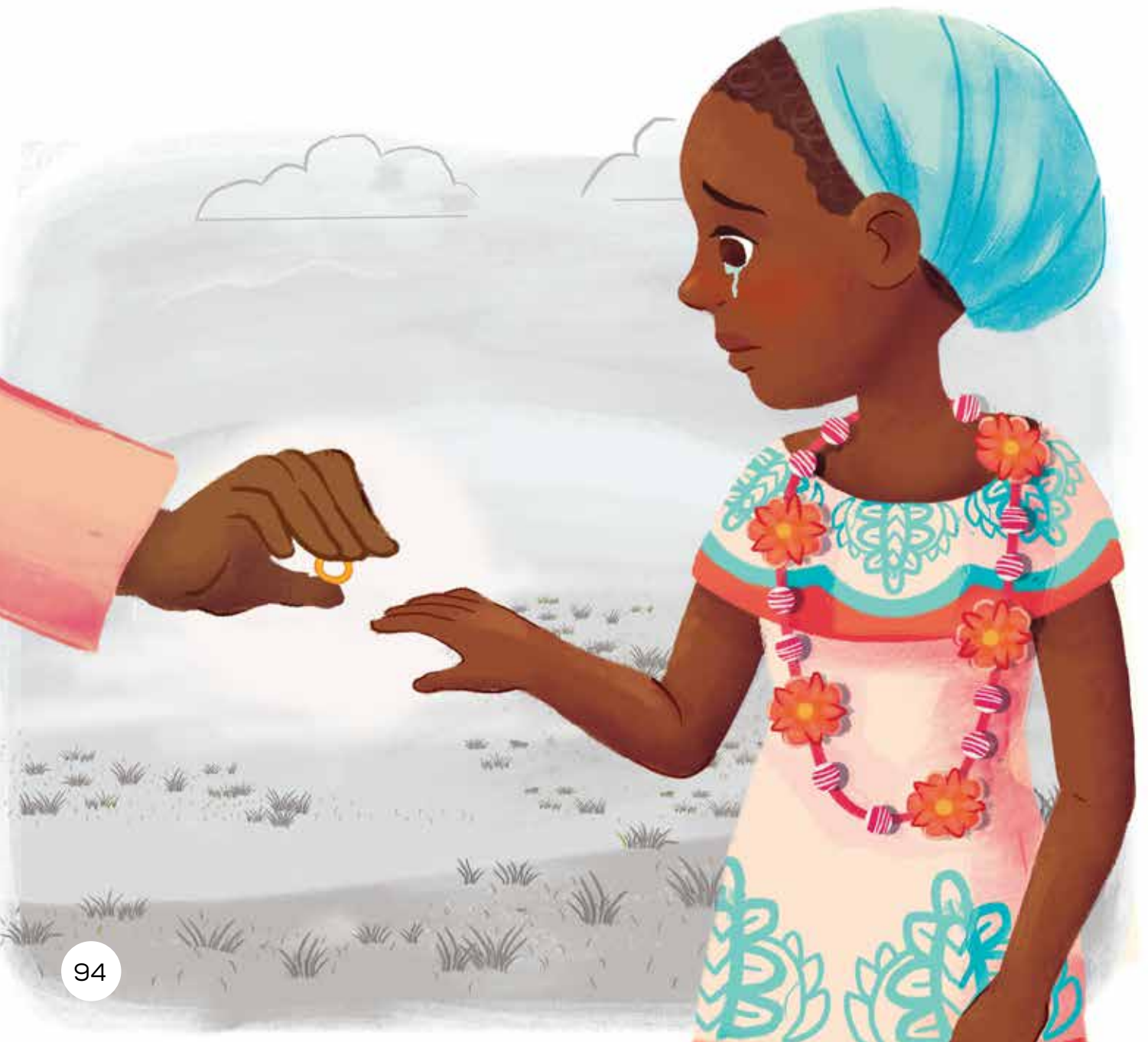


Rebeca o ne a ikutlwa a le lesego. O ne a eletsa eketse basetsana botlhe ba ka bo ba na le tshegetso kwa magaeng a bona jaaka ena. Rebeca o ne a tsaya tshweetso ya go thusa basetsana gore ba bone thuto jaaka ena.



Kwa Yunibesithi ya Dar es Salaam, Rebeca o ne a tsaya tshweetso go dira dithuto tsa molao. O ne a ithuta ka melao ya Tanzania, e e neng e dumelela basetsana go nyalwa ba le bannye, ka dingwaga di le 14. Fela basimane bona e ne e le dingwaga di le 18!

“Se, e tshwanetse ya bo e le lebaka la gore basetsana ba le bantsi ba tlogele sekolo,” Rebeca a akanya. “Ke tlile go fetola molao o!”



Morago ga dikalogo, Rebeca le badirammogo le ena ba ne ba dira ka thata go leka go fetola molao. Batho ba le bantsi ba ne ba re ba dira kgatlhanong le setso sa Tanzania. Fela Rebeca o ne a sa dumelane le bona. “Setso sengwe le sengwe se se utlwisang basetsana botlhoko ga se setso se re tshwanetseng go se tshegetsa!” Rebeca a ganetsa.



Rebeca le badiramongo le ena ba ne ba neelana ka dikganetso tsa bona fa pele ga baatlhodi kwa kgotlatshekelokgolo ya Tanzania. Baatlhodi ba ne ba dumelelana le setlhopha sa ga Rebeca mme ba tsaya tshweetso ya go fetola molao wa Tanzania. Se se raya gore dingwaga tsa basetsana tsa go nyalwa di ne tsa fetolelwa go 18 fela jaaka basimane!



Le fa molao o ne o fetsotswe, Rebeca ga a ka a emisa go dira ka thata go lwela ditshwanelo tsa basetsana. Rebeca o santse a dira ka natla go netefatsa gore basetsana botlhe ba itse gore sekolo se botlhokwa, le gore thuto e tla ba naya botshelo jo bo se nang tekanyetso!





Puiso ya 1

Kgang e, e diragalela kwa kae?

Kwa Tanzania.

Bothata ke eng mo kgannyeng?

- Bothata ke gore basetsana ba tswa mo sekolong.
- Bothata ke gore bangwe ba akanya gore thuto ga e botlhokwa mo basetsaneng.

Ke eng se Rebeca a se dirileng go leka go rarabolola bothata jo?

- O ne a tsaya tshweetso ya go nna mmueledi.
- O ne a lwantsha melao ya kgatelelo.

O akanya gore goreng Rebeca a ntse kwa sekolong?

- Gonne a ne a rata sekolo.
- Gonne ba lelapa la gaabo ba ne ba akanya fa thuto e le botlhokwa thata.
- Gonne ba lelapa la gaabo ba ne ba batla gore a nne le botshelo jo bo se nang tekanyetso.
- Gonne o ne a bolelelwa ka metlha gore thuto ke selo se se botlhokwa thata go basetsana le basimane.



Puiso ya 2

Ke mang yo o bolelelang Rebeca gore thuto e botlhokwa?

Mmagwe le mmangwanaagwe.

Goreng basetsana ba ne ba tswa mo sekolong pele ga basimane?

- Gonne ba ne ba nyalwa.
- Gonne molao o ne o re basetsana ba ka nyalwa ba le bannye go na le basimane.

A o ka dira tshekatsheko ka ga Rebeca? O akanya gore ke motho yo o ntseng jang?

Ke akanya gore o... gonne ...

O akanya gore goreng Rebeca Gyumi a ne a ikaeletse go fetola melao ya kwa Tanzania?

- Gonne o rutilwe gore thuto ke selo se se botlhokwa thata.
- Gonne o bone gore molao o raya gore basetsana ba le bantsi ba tswe mo sekolong go na le basimane.
- Gonne o ne a batla go netefatsa gore basetsana botlhe ba bona thuto pele ba nyalwa.
- Gonne o ne a batla basetsana ba itse gore ba ka nna sengwe le sengwe se ba batlang go nna sona!
- Gonne o ne a bona gore molao o nna le ditlamorago tse di sa siamang mo basetsaneng ba morafe wa gaabo.

KGANG 8

MALALA O LWELA THUTO

Thitokgang: Thuto ya rona



Tshedimosetso ya lemorago

- Setlhangwa seno ke sa ditiragalo tsa boammaaruri le maitlhamelo.
- E diragalela mo Pakistan.
- E diragala mo pakapheting ya sešeng (mo e ka nnang ka 2012).
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go ithuta go le gontsi ka motho wa mmatota yo o bidiwang Malala Yousafzai, yo o tswelelang go lwela gore basetsana botlhe ba bone thuto.



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Mo lefatsheng lotlhe, basetsana ba ba fetang dimilione di le 130 ga ba tsene sekolo ka ntlha ya go tlhaolwa ka ntlha ya bong jwa bone.
- Malala Yousafzai ke mosetsana wa kwa Pakistan yo o neng a buelela ditshwanelo tsa bana botlhe tsa go tsena sekolo, segolo thata basetsana.
- O thusa bana ka go bua, go kwala (kgang ya gagwe e mo buken 2g e e bidiwang *I Am Malala*), le go tshegetsa dithulaganyo tse di romelang basetsana kwa sekolong.



Togaleano la go Tlhaloganya: Dira dikgolaganyo

- Ke eng: Go akanya ka mo kgang e amanang le botshelo jwa gago, dibuka tse dingwe, kgotsa lefatshe.
- Goreng re se dirisa: Go tlhaloganya kgang botoka ka go e golaganya le dilo tse o setseng o di itse.
- Se thusa jang: E dira kgang gore e nne le bokao jobo tseneletseng le go gopolega bonolo.



Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
102, 4	“Ke tiro ya me go netefatsa gore basetsana ba motse wa rona ba bona tšhono e basimane ba nang le yona,” rraagwe Malala a araba ka tlhomamo. O ne a lebelela Malala wa gagwe yo monnye a gola, e bile a ithuta le basetsanyana ba bangwe ba kwa Mingora.	Ke kgona go dira dikgolaganyo. Malala le Rebeca Gyumi ba ne ba na le malapa a a neng a ba eme nokeng kwa gae. Malapa ano ka bobedi a ne a amegile ka go tlhomamisa gore barwadiabone ba bona thuto e e siameng.
111, 1	E rile fa a le dingwaga di le 17, Malala a amogela mokgele wa botlotlegi jwa kagiso. E ne e le mofenyi yo monnye go gaisa yo o kileng a amogela mokgele ono! Malala o tswelela ka go dira lefatshe le mo go lona basetsana ba ka ithutang le go etelela pele.	Malala le Rebeca ba tswelela pele ba lwela gore basetsana ba tsene sekolo. Bobedi ba bona ba kgathalela gore basetsana ba bone ditšhono tse di tshwanang le tsa basimane.

Malala o tsaletswe kwa Mingora, Pakistan ka Phukwi 12, 1997.

“Fela fa e ka bo e le mosimane!” Mongwe wa baagisani a bolelela Ziauddin, e leng rraagwe Malala.

“O tlile go dira eng ka mosetsana? A ka se go tlietse lehumo!” ga bua yo mongwe a thikitha tlhogo.

“Ke tlile go naya Malala yo monnye wa me tšhono e nngwe le nngwe e mosimane a ka nnang le yona,” rraagwe a araba, a lebeletse matlhwana a mantle a magolo a lesea la gagwe la mosetsana.



Ziauddin o ne a diragatsa tsholofetso ya gagwe ya go naya Malala le basetsana ba ba jaaka ena tšhono e basimane ba nang le yona. O ne a simolola sekolo sa basetsana kwa Mingora.

“Goreng o simolola sekolo sa basetsana?” Mongwe wa baagisani a botsa Ziauddin fa a ne a ya kwa tirong.

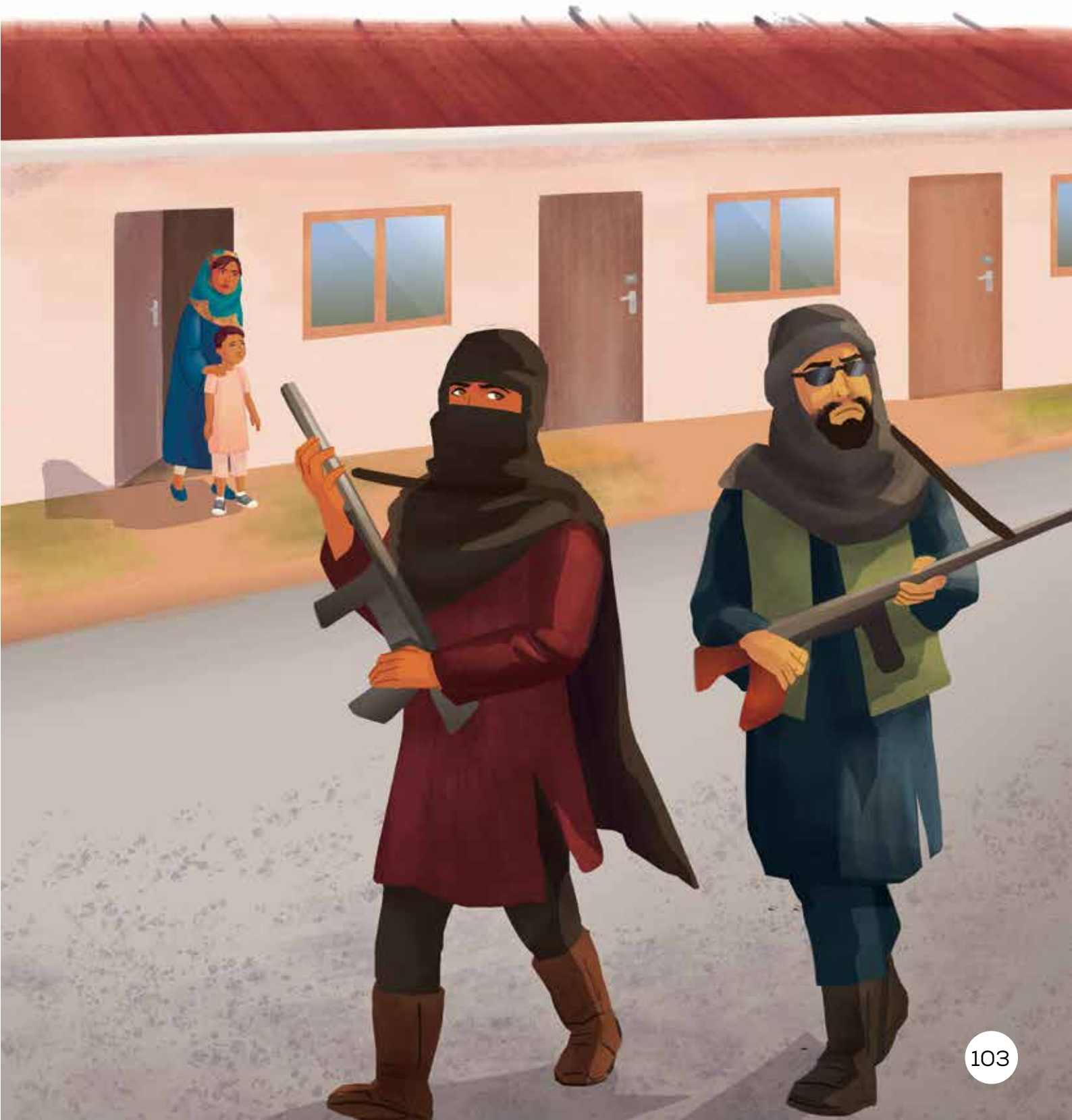
“Mosola wa go ruta basetsana ke eng?” Yo mongwe a rialo, a thikitha tlhogo

“Ke tiro ya me go netefatsa gore basetsana ba motse wa rona ba bona tšhono e basimane ba nang le yona,” rraagwe Malala a araba ka tlhomamo.

O ne a lebelela Malala wa gagwe yo monnye a gola, e bile a ithuta le basetsanyana ba bangwe ba kwa Mingora.



Sengwe le sengwe se ne sa fetoga fa MaTaliban ba thopa motse. Botshelo bo ne ba fetoga ka ditsela di le dintsi. Go nna le TV go ne go sa dumelelwa mme le basetsana ba ne ba ganetswa go ya sekolong.



MaTaliban ba ne ba setse ba sentse go feta dikolo di le 100 tsa basetsana ka nako e ba neng ba bolelela Ziauddin go tswala sekolo sa gagwe.

“Ke ne ke batla go naya Malala le basetsana ba bangwe tšhono nngwe le nngwe e basimane ba nang le yona, fela nka seke ka tsenya matshelo a bona mo kotsing,” Ziauddin a akanya jalo.

Malala o ne a laela bana ba bangwe ba kwa sekolong a geletse dikeledi. O ne a sa itse gore a o tla tlhola a nna ka mo phaposiborutelong le ditsala tsa gagwe gape.



Ziauddin o ne a tswelela ka go ruta Malala dilo di le dintsi kwa gae. Fela Malala o ne a tlhoafaletse go ithuta kwa sekolong le basetsana ba bangwe.



Ka Lwetse 2008, Ziauddin o ne a isa Malala kwa Peshwar Press Club, mokgatlho wa babegadikgang. Koo, Malala o ne a neelana ka puo ya gagwe ya ntlha.

“MaTaliban ba ntseela jang tshwanelo ya motheo ya me ya thuto?” Malala a botsa bareetsi. Letsatsi le le latelang, mafoko a gagwe a ne a tlhagelela mo makwalodikgannyeng le mo ditšhaneleng tsa thelebišene Pakistan yotlhe.

Malala o ne a itse gore mafoko a gagwe a ne a tlile go galefisa MaTaliban, fela o ne a tsaya tshweetso ya gore ga a kitla a didimala, le fa a ka tlhaselwa.



Malala o ne a tswelela ka go bua ka tshwanelo ya gagwe ya go bona thuto. O ne a kwala phasalatsosebele ya inthanete gore batho botlhe ba lefatshe ba kgone go tlhaloganya go kgaratlha ga gagwe. O ne a tlhagelela gape mo thelebišeneng.

“Le ka dumelela Malala jang go bua ka thuto ya basetsana mo thelebišeneng?” Mongwe wa baagisani a sebela Ziauddin.

“Latela fela molao wa MaTaliban!” yo mongwe a mo kgesa, a thikitha tlhogo.

“Ke neile Malala tšhono e e tshwanang le ya basimane, jaanong o a ipuelela,” rraagwe a araba ka boipelo.



E rile fa Malala a ntse a tsewa tsia, o ne a simolola go batla go tlaselwa mme a amogela matshosetsi a polao. Malala o ne a ikutlwa a tshogile, fela letshogo la gagwe ga le a mo thibela go bua mo boemong jwa basetsana.



Ka Diphallane 2012, fa a ne a ya gae go tswa go kwala ditlhatlhobo, mmolai yo o neng a ithibile sefatlhego o ne a palama mo beseng e Malala a neng a e palame. “Malala ke mang?” a botsa. o ne a thuntsha Malala ka fa molemeng wa tlhogo ya gagwe.

Malala o ne a gobetse e le tota fela o ne a santse a tshela. O ne a tsewa ka sefofane go tswa kwa bookelong jwa sesole jwa Pakistan go ya go jo bongwe, mme morago a isiwa kwa UK go bona kalafi.

E rile fa MaTaliban ba utlwa gore Malala o a tshela, ba ne ba ntsha matshosetsi a gore ba tlile go mo tlhasela gape fa a ka boela kwa Pakistan.



Fela Malala o ne gape a amogela melaetsa e e monate lefatshe ka bophara.

“Re lebogela fa o nnile mmueledi wa thuto ya basetsana,” lengwe la makwalo la buisega jalo.

“O bontshitse lefatshe gore basetsana ba bangwe ba kgaratlha jang go bona thuto. Re lebogela fa o thusa go fetola lefatshe,” molaetsa wa facebook wa buisega jalo.

“Ke tiro ya me go netefatsa gore basetsana botlhe ba bona tšhono nngwe le nngwe e basimane ba nang le yona,” Malala a tsaya tshweetso.



E rile fa a le dingwaga di le 17, Malala a amogela mokgele wa botlotlegi jwa kagiso. E ne e le mofenyi yo monnye go gaisa yo o kileng a amogela mokgele ono! Malala o tswelela ka go dira lefatshe le mo go lona basetsana ba ka ithutang le go etelela pele.





Puiso ya 1

Malala o tsaletswe kwa kae?

O tsaletswe kwa Mingora, Pakistan.

Goreng Malala a ne a tlogela go ya sekolong?

- O ne a tlogela go ya sekolong gonne basetsana ba ne ba sa dumelelwa go ya sekolong.
- O ne a tshwanelwa ke go tlogela go ya sekolong fa MaTaliban ba tsaya puso gonne ba ne ba sa dumelele basetsana go ya sekolong.

Goreng Malala a ne a tllhaselwa ke MaTaliban?

- Gonne o ne a bua ka ditshwanelo tsa go bona thuto.
- Gonne o ne a le mo makwalodikgannyeng le thelebišene a bua ka botlhokwa jwa thuto ya basetsana.
- Gonne MaTaliban ba ne ba sa dumelele basetsana go ya sekolong mme Malala o ne a sa dumelelane le bona.
- Ka ntlha ya kgethololo ya bong.



Puiso ya 2

Tlhaolele ya bong ke eng?

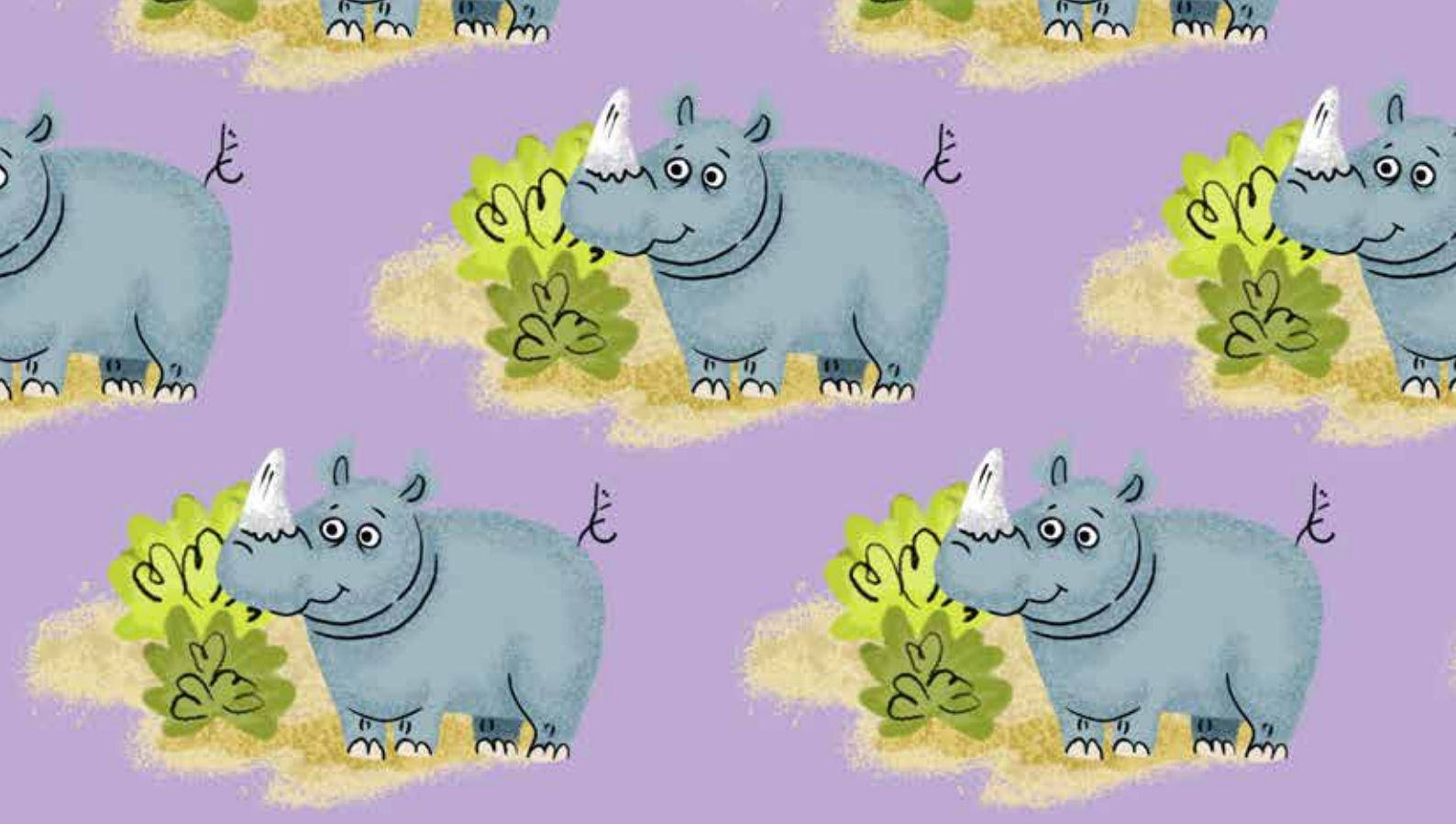
Kgethololo ya bong ke fa basimane le basetsana ba tshwerwe ka ditsela tse di farologaneng / ba sa newe ditšhono tse di tshwanang.

O ne o ka ikutlwa jang fa motho a go tlhaola ka ntlha ya bong jwa gago?

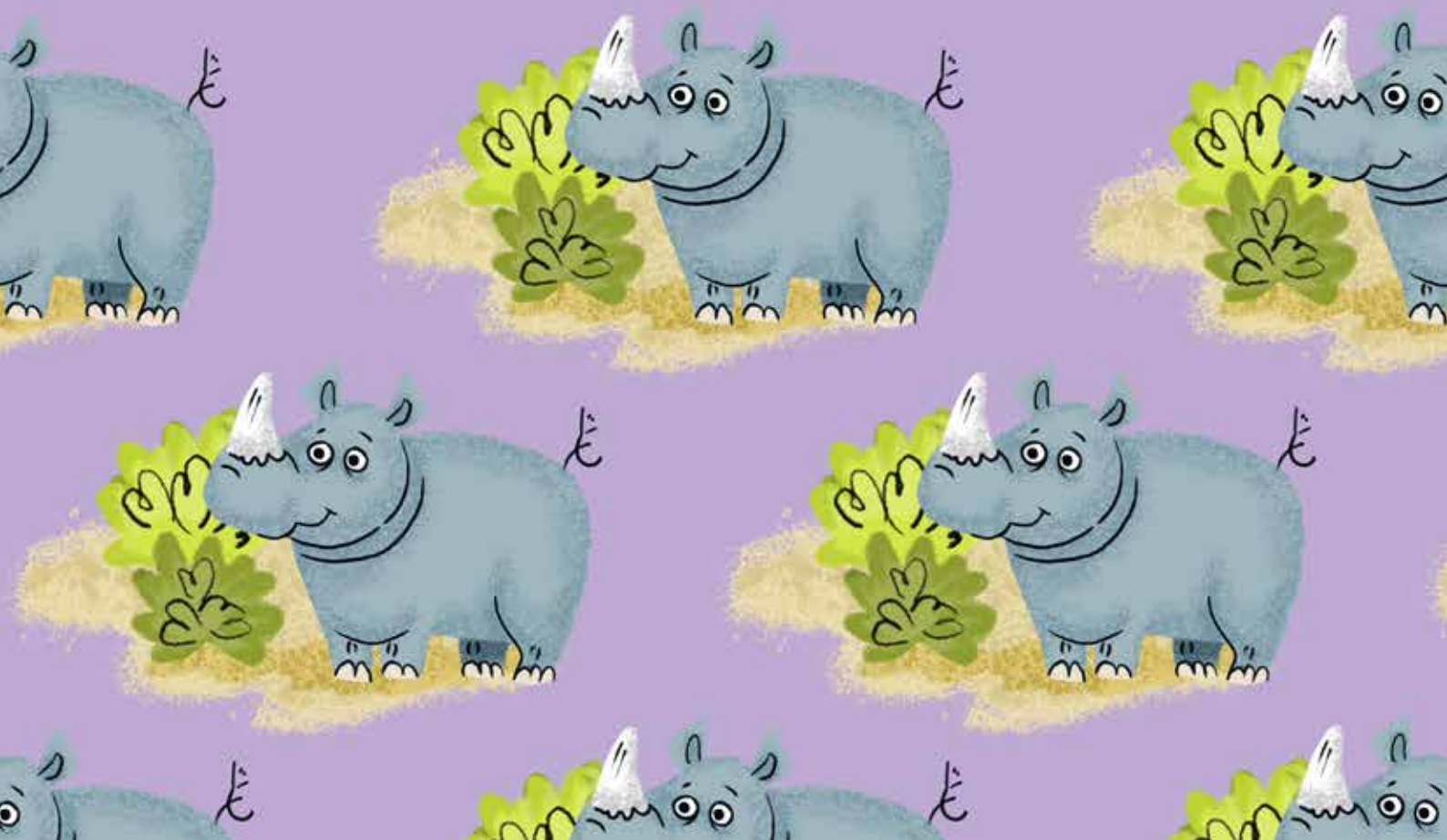
Nka ikutlwa ke... gonne...

Goreng Rebeca Gyumi le Malala Yousafzai mmogo ba ne ba neela matshelo a bona go lwela thuto ya basetsana?

- Gonne mmogo ba ne ba na le tumelo ya gore basetsana ba tshwanetse go nna le ditšhono tse di tshwanang le tsa basimane.
- Gonne mmogo ba goletse mo malapeng a a neng a sa ba kgetholole, ba ne ba batla gore basetsana botlhe ba tshwarwe jaaka basimane.
- Gonne thuto e ne e le botlhokwa mo go bona, ba ne ba batla go netefatsa gore basetsana botlhe le bona ba bona thuto.



KGWEDITHARO 2



MMAPA WA AFORIKABORWA



Kapabokone



Kapabophirima

Lewatle la
Atlantiki





Limpopo



Samentšhisi
sa tlaletso



Buka ya
ntlha ya
ga Stacey

Mpumalanga

Bokonebo-
phirima

Gauteng

Foreisetata

KwaZulu-
Natal



Khumo o
nna le tsala e
ntšhwa



Zweli o dira
kgwele

Kapabotlhaba

Lewatle la
India

MMAPA WA LEFATSHE



Amerikabokone

Lewatl'e la
Atlantiki

Sethuthafatsi sa
metsi sa letsatsi
sa ga Xochitl

Lewatl'e
la Pacific

Amerikaborwa



Yuropa

Asia

Lewatle
la Pacific

Aforika

Australia

Antarctica

Lewatle
la India



Bakwadi
ba ntlha ba
lefatshe



Li Jie,
mothunyametsu
wa setswerere



Lefetlho
le le
bothale la
ga William

KGWEDITHARO 2

DIKGANG



1. Zweli o dira kgwele

119



2. Li Jie, mothunyametsu wa setswerere

131



3. Buka ya ntlha ya ga Stacey

145



4. Bakwadi ba ntlha ba lefatshe

161



5. Khumo o nna le tsala e ntšhwa

175



6. Samentšhisi sa tlaleletso

189



7. Lefetlho le le botlhale la ga William

203



8. Sethuthafatsi sa metsi sa letsatsi sa ga Xochitl 219

KGANG 1

ZWELI O DIRA KGWELE

Thitokgang: Re a ikatisa



Tshedimosetso ya Lemorago

- Seno ke kgang ya maitlhamelo
- E diragalela mo Aforikaborwa
- E diragalela mo paka jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go tthaloganya gore go ikatisa go re thusa gore re tokafale, le fa re ikutlwa re tlhabiwa ke ditlhong kgotsa re dira diphoso kwa ntlheng.



Togaleano la go Tlhaloganya: Dira diphopholetso tsa kitso

- Ke eng: Go fopholetsa dilo tse mokwadi a sa di tthaloseng ka tthamalalo, o dirisa methala mo kgannyeng.
- Goreng re se dirisa: Go tthaloganya bokao jo bo tseneletseng le melaetsa e e fitlhegileng.
- Se thusa jang: E go thusa go tsaya ditshweetso fa o buisa le go tthaloganya kgang le baanelwa botoka.



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Mongwe le mongwe o dira diphoso ka dinako tse dingwe. Mo metshamekong e e jaaka kgwele ya dinao, go dira diphoso go ka kaya go fosa kgwele kgotsa go se nose. Le fa go tlwaelegile go dira diphoso, o ka ikutlwa o tlhabiwa ke ditlhong.
- Go ikatisa go kaya go dira sengwe gangwe le gape go tokafala. Fa re ikatisa, re a tokafala mo nakong. Le fa e le ikatiso e khutshwane letsatsi lengwe le lengwe e ka dira pharologano e kgolo.
- Ga se ka dinako tsotlhe re nang le dilo tse re di tlhokang. Re ka akanya ka ditsela tsa botlhami go rarabolola mathata. Fa Zweli a ne a sena kgwele mme a tlhoka go ikatisetsa kgwele, o nna botlhami mme o itirela kgwele ya gagwe a dirisa dilo tse a ka di bonang fa gae.
- Morago ga go ikatisa, Zweli o ikutlwa a siametse go tshameka kgwele le bana ba bagolwane. Fa re ikatisa, go ka re dira gore re itshepe mo bokgoning jwa rona.



Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Puiso	Bua jaana
121, 2	Kgwele ya tla mo tseleng ya gagwe. A leka go e ragela kwa baneng ba bagolwane gape. Mme o ne a fosa kgwele. Sefatlhego sa gagwe se ne se utlwala se le mogote. A tabogela kwa gaabo.	Ke kgona go dira diphopholetso tsa kitso gore Zweli o batla go tshameka kgwele ya dinao, ka gore o lebile bana ba bangwe ba tshameka. Fa a fosa kgwele, ga twe sefatlhego sa gagwe se ne sa utlwala se gotela mme a tshaba. Ka jalo, ke kgona go dira diphopholetso tsa kitso gore o ikutlwa a tlhabiwa ke ditlhong tota fa a fosa kgwele.
127, 1	Zweli a tsaya kgwele ya gagwe e ntšhwa mme a tswela kwa ntle. A raga a bo a raga kgwele. O ne a tlhoma matlapa a mabedi jaaka dipale tsa gagwe. O ne a ikatisa go raga kgwele fa gare ga matlapa.	Ke gakologelwa gore Zweli o fositse kgwele kwa tshimologong ya kgang. Ke kgona go dira diphopholetso tsa kitso gore o batla go ikatisa le go tokafala mo kgweleng ya dinao. Ka tsela eo, ga a kitla a fosa kgwele gape!

Zweli o bone bana ba bagolwane ba tshameka kgwele ya dinao. O ne a nna fa letlhakoreng la lebala. O ne a batla go tshameka fela a le ditlhong go ba kopa.

Kgwele ya tla ntlheng ya gagwe. A leka go o ragela go bana ba bagolo ba le. Kgang ke gore o ne a fosa kgwele eo. O ne a utlwa a gotela mo sefatlhegong. A tabogela kwa gaabo.



“Ke tlhoka go ikatisa!” a nagana. “Ke tlhoka kgwele.”

Zweli a phuruphutsa mo ntlong a batla kgwele. A bona kgwele e nnye e e tapatampang monate. A leka go e raga, fela e ne e se kgolo mo go lekaneng. “Ke tlhoka go godisa kgwele e,” a nagana. Zweli a nagana, a bo a nagana ka moo a ka dirang ka teng go godisa kgwele e nnye e e tapatampang go nna kgwele e kgolo ya dinao.



Zweli a simolola go batla sengwe gape se a ka se dirisang go godisa kgwele ya gagwe. A bona lekwalogodikgang la bogologolo fa thoko ga motomo wa matlakala. A phuthela kgwele e nnye e e tamping tamping ka lekwalogodikgang. A leka go e raga. Fela go ise go ye kae, lekwalogodikgang la bofologa mo kgweleng e nnye. “Ke tlhoka sengwe se se ka nthusang gore lekwalogodikgang le kgomarele mo kgweleng e nnye e,” a nagana.



Zweli a tsena mo phaposiboapeelong. A bona sephuthelwana se se senang sepe sa diSimba se se neng se sa dirisiwe ke ope. A potoka lekwalogikgang ka sephuthelwana sa diSimba. A leka go e raga. Lekwalogikgang la nna sentle le sa bofologe. Fela kgwele ya gagwe e ne e se kgolo go lekana le ya dinao.



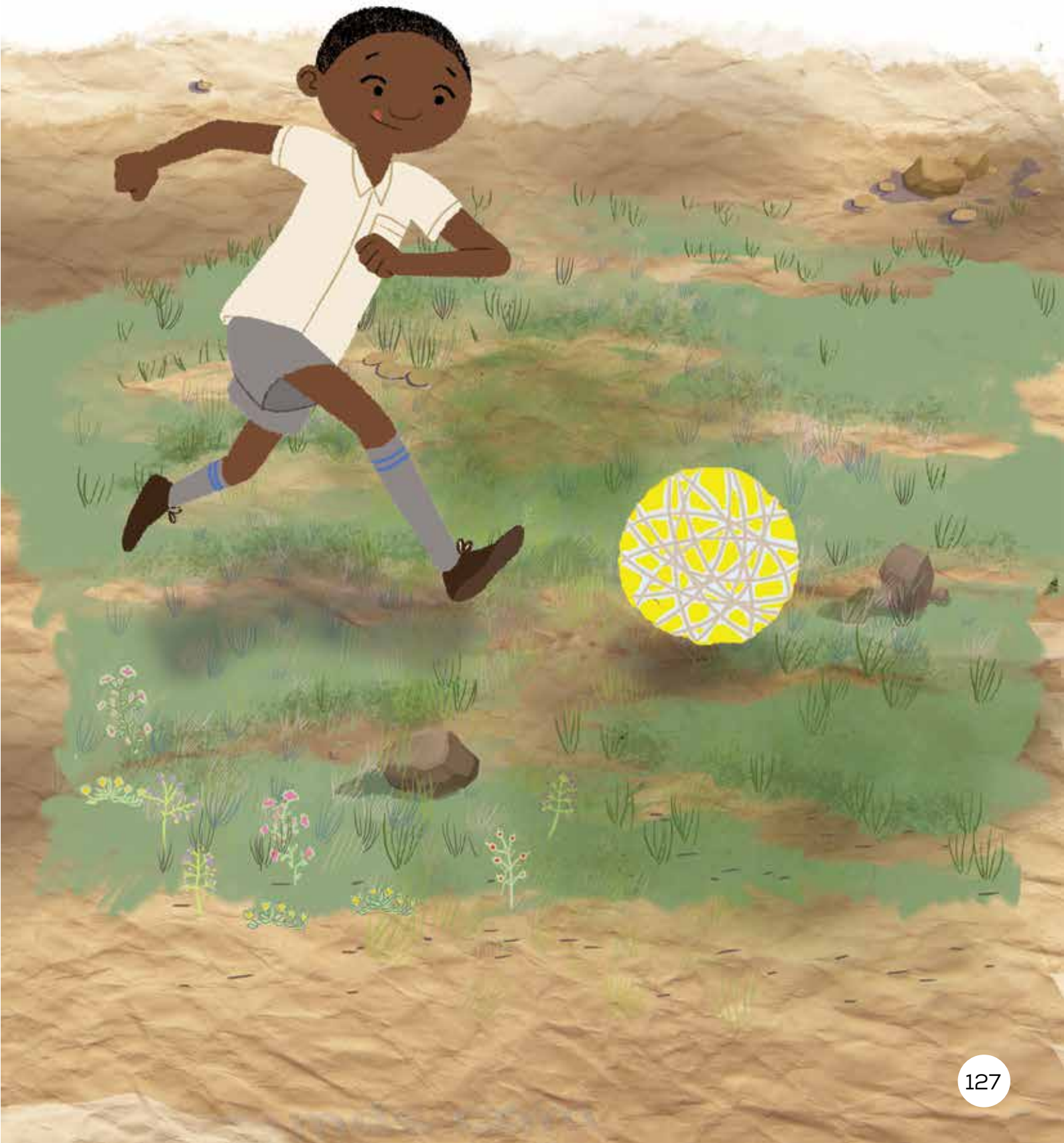
“Nka dira jang gore e nne kgolo?” a nagana. A bona kgetsana ya ga mmaagwe ya bogologolo ka fa tlase ga bolao. O ne a botsa mmaagwe gore a o ka e dirisa. “Ee,” ga rialo mmaagwe. “Ke ne ke ya go e latlha e bile.” Zweli a sega kgetsana mme a phuthela kgwele ka yona.



Zweli a tsena mo phaposiboapeelong. A bona kgetsana ya polasetiki e e sa dirisiweng ke ope. A phuthela kgwele ka yona mme a e bofa thata. Morago ga foo, a bona mogala. A o bofa go dikologa kgwele go tshwara polasetiki gore e se bofologe. A lebelela ditlhako tsa gagwe tsa kgwele tse dintšhwa. Kwa bofelong, kgwele e ne e le kgolo mo go kgotsofatsang!



Zweli a tsaya kgwele ya gagwe mme a tswela kwa ntle. A e raga, a e raga go e lekeletsa. A baya mafika a mabedi go dira dipale. A ikatisetsa go ragela kgwele mo gare ga dipale.



Malatsinyana morago ga foo, Zweli a ya kwa lebaleng mme a lebelela bana ba bagolwane ba tshameka kgwele ya dinao. O ne a ntse a ikatisa tota. Mongwe wa bana ba bagolo a tla kwa go ena. O ne a mo raya a re “ke go bone o nosa dino fa o ne o tshameka kwa gaeno! O ka nna karolo ya setlhopha sa rona!”

Zweli a ema mme a tsamaela kwa lebaleng, a ipaakanyeditse go tshameka kgwele le bana ba bagolwane.





Puiso 1

Ke eng se Zweli a neng a se bona pele ga dilo tsotlhe?

O bone kgwele e nnye e e tampusampang.

Zweli o ne a bona eng go latela sa ntlha?

O ne a bona lekwalogodikgang la bogologolo.

Ke eng gape se Zweli a neng a se bona fa a ntse a batlabatla?

O ne a bona sephuthelwana sa diSimba, kgetsana ya ga mmaagwe ya bogologolo le kgetsana ya polasetiki.

Goreng mosetsana yo mogolo a ne a kopa Zweli go tla go tshameka kgwele ya dinao le bana ba bagolo?

- Ka gone o ne a mmone a ikatisa kwa gaabo.
- Ka gone Zweli o ne a itirela kgwele mme a ikatisetsa go tshameka kgwele ya dinao.
- Zweli o ne a nosa dino tse dintsi fa a ne a ikatisa kwa gaabo.
- O ne a mmone a ikatisa le go nosa dino.
- Ka gone o dirile ka thata go nna motshameki yo o botoka wa kgwele ya dinao.



Puiso 2

Goreng Zweli a ne a gotela sefatlhego?

O ne a tlhabilwe ke ditlhong ka gone a fositse kgwele.

Goreng Zweli a ne a tlhabiwa ke ditlhong?

Ka gone o fositse kgwele fa pele ga bana ba bagolwane.

O akanya gore Zweli o ne a ikutlwa jang fa bana ba bagolwane ba mo kopa go tla go tshameka le bona?

Ke nagana gore Zweli o ne a ikutlwa a le ...

Ke goreng fa Zweli a ne a dira ka thata jalo go itirela kgwele e a ka tshamekang kgwele ya dinao ka yona?

- Ka gone o ne a tota a batla go ikatisetsa go tshameka kgwele ya dinao.
- Ka gone o ne a tlhabilwe ke ditlhong fa a ne a fositse go raga kgwele mme ka jalo a batla go ikatisa tota.
- Ka gone o ne a sa kgone go bona kgwele ya dinao e a ka ikatisang ka yona.
- Ka gone o ne a sa tihole a batla go itlhabisa ditlhong fa pele ga bana ba bangwe.
- Ka gone o ikaeletse go nna motshameki yo o botoka wa kgwele ya dinao.



KGANG 2

LI JIE, MOTHUNYAMETSU WA SETSWERERE

Thitokgang: Re a ikatisa



Tshedimosetso ya Lemorago

- Seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela kwa China
- E diragetse bogologolotala.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go tthaloganya gore bokgoni bo a tokafala fa o ikatisa, mme mongwe le mongwe a ka nna le bokgoni jo bo kgatlhisang fa ba ikatisa mo go lekaneng.



Togaleano la go Tthaloganya: Dira ditshekatsheko

- Ke eng: Go tsaya tshweetso gore o rata kgang kgotsa ditshweetso tse baanelwa ba di tsereng.
- Goreng re se dirisa: Go tthama dikakanyo tsa gago le go tthaloganya kgang mo maemong a a tseneletseng.
- Se thusa jang: E go thusa go akanya ka molaetsa wa kgang le se o se dumelang ka yona.



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Kgang eno e ikaegile mo tthamaneng ya kwa China. Tthamane ke kgang e e anetsweng gantsintsi mo lobakeng lo loleele. Ditthamane gantsi di diretswe go re ruta thuto nngwe.
- Kgang eno e ka ga mothunyamotsu Li Jie. Mothunyamotsu ke motho yo o thunyang metsu a dirisa bora. Motshameko wa go thunya ke motshameko o o tthokang go tsepamisa mogopolo, taolo le ikatiso.
- Bokgoni (jaaka go thunya motsu) ke sengwe se o ithutang go se dira sentle. Ga go na motho yo o tsalwang ka bokgoni jwa go thunya motsu - ke sengwe se se tthabololwang ka go ikatisa gantsi le go dira ka thata.
- Kgang e re ruta gore go nna bokgoni ba sengwe ga se go kgethega. Ke go ikatisa gangwe le gape go fitlhela o tokafala.



Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Puiso	Bua jaana
134, 2	“Ga go na ope yo o botoka go mpheta!” A akanya.	Ke dira tshekatsheko ya gore Li Jie o a ikgogomosa - o akanya gore o botoka go feta mongwe le mongwe, mme o tsamaya a gogile nko.
136, 1	Fa motsu wa ga Li Jie o ne wa betsa mo gare ga se se neng se tihomilwe, boidiidi bo ne jwa opa diatla. Li Jie o ne a retologa go bona barati ba gagwe le go ba leboga.	Ke dira tshekatsheko ya gore Li Jie o rata pako yotlhe e a e bonang, ka gone o retologa go lebelela barati ba gagwe fa ba mo opela diatla.

Bogologolotala kwa China wa bogologolo, go ne go na le mothuyi wa motsu le bora yo monnye a bidiwa Li Jie. O ne a itsiwe gotlhe mo lefatsheng leo ka ntlha ya go thunya motsu ka nepo e o ka se e dumeleng. E ne e re fela fa a tsamaya mo tseleng, a be a utlwa batho ba ngunanguna.

“Ga go na ope yo o botoka!” banna ba ngunanguna.

“Ga re ise re ke re bone motho yo o nepang ka mokgwa o!” basadi ba ngunanguna.



Li Jie o ne a dumela fa e le mankge wa tiro e. O ne a tsamaya a tsholeleditse nko kwa godimo.

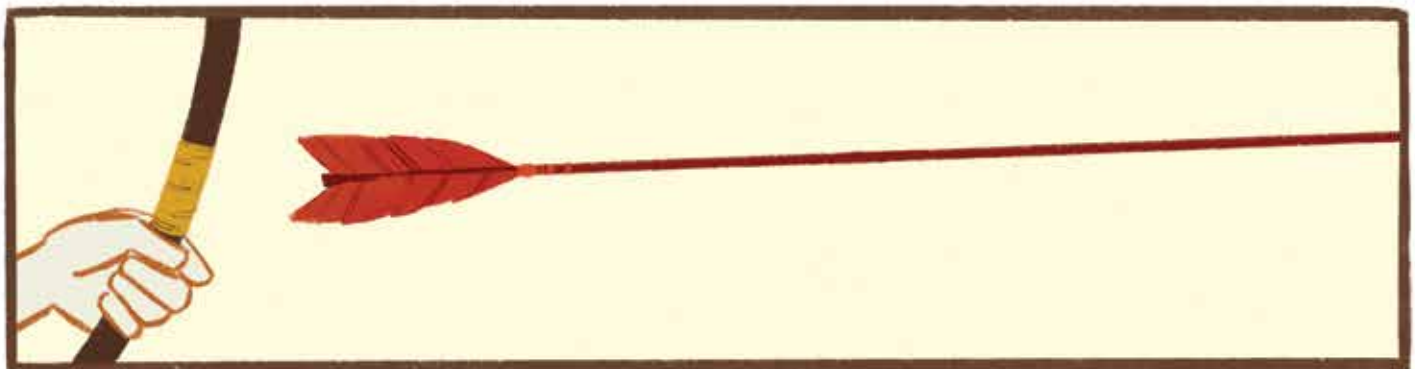
“Ga go ope yo o botoka jaaka nna!” a nagana jalo.



Ke letsatsi le lengwe o ne a ikatisetsa go thunya kwa lefelong la bothuntshetso jwa metsu. Setlhopha sa batho se ne sa kokoana go tla go bogela Li Jie. Fa a tsholetsa motsu wa gagwe fela, a utlwa batho ba ngunanguna.

“Ga go ope yo o botoka!” banna ba ngunanguna.

“Ga re ise re ke re bone motho yo o nepang ka mokgwa o!” basadi ba ngunanguna.



Fa motsu wa ga Li Jie o otlala mo bogareng jwa se a se
lepileng, setlhophaga sa thunya ka meduduetso. Li Jie a
retologa, gore a bone batho ba ba mo kgatlhegelang
bao mme a ba obela tlhogo. Fela e rile fa a retologa,
a lemoga fa go na le monnamogolo mongwe foo a
rekisa oli. Monnamogolo one a lebeletse fela mme a
se ke a opa diatla.



Li Jie o ne a dumela fa mongwe le mongwe a tshwanetse go kgatlhegela se a se dirang. O ne a tsamaela kwa go monnamogolo.

“Ke go bone gore o bogetse mme ga o ope diatla. A o kile wa bona mothuya motsu le bora yo o botoka go na le nna?” a botsa.

“Nnyaa ga ke ise ke mmone!” ga araba monnamogolo.

“Jaanong goreng o sa ope diatla?” Li Jie a botsa ka bogale.



Monnamogolo a kgaotsa nakwana.

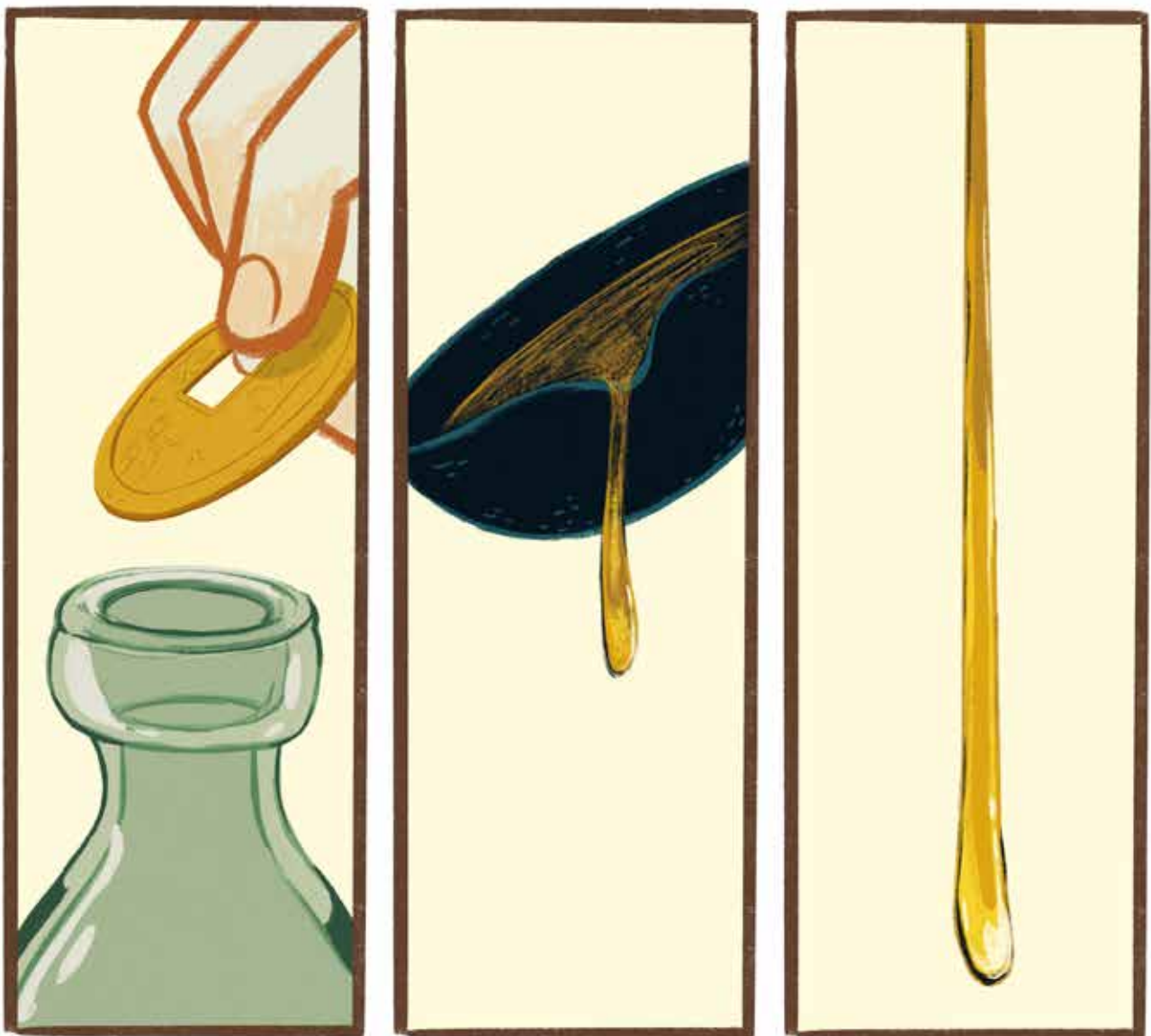
Jaanong a araba, “Ga o mankgwe. Ga o modimo. O mothuya motsu le bora yo o nang le bokgoni gone o ikatiseditse go dira jalo. Ke kgatlhwa fela ke kgatlhelelo ya gago go feta go nepa ga gago.”

Li Jie o ne a sa dumele se a se utlwang. O ne a dumela mo goreng mongwe le mongwe o tshwanetse a mo kgatlhegele.

“O ka dira eng jaanong? O na le bokgoni bofe moo e leng gore ga o kgatlhegele jwa me?” a botsa, a tsholeletsa lentswe kwa godimo go le gonnye.



Monnamogolo a itidimalela. Boemong jwa go araba, a tsaya lebotlolo go tswa mo tafoleng ya gagwe mme a le baya fa fatshe. A latela ka go tsaya papetlana ya kopore mme a e baya mo molomong wa lebotlolo. Monnamogolo jaanong a gelela oli ka loso go tswa mo morufeng wa gagwe o mogolo, a o tsholeletsa kwa godimo mme a simolola go tlatša lebotlolo ka phatlha e nnyennye ya papetlana eo.



Setlhopha sa bogela ka kgakgamalo. Fa lebotlolo le tlala ka oli, Li Jie a utlwa batho ba ngunanguna.

“Ga go na ope yo o botoka!” banna ba ngunanguna.

“Ga re ise re ke re bone motho yo o nepang ka mokgwa o!” basadi ba ngunanguna.



Fela monnamogolo o ne a sa dumele fa ena e le yo o kgatlang batho go le kalo. O ne a sa tsamaye a tsholeleditse nko kwa godimo.

“Ga go na sepe se se kgatlhisang fa,” monnamogolo a rialo “Ke na le bokgoni jo ka gone ke ikatisitse tota. Fa o tswelela go ikatisa o sa emise, o ka nepa ka dinako tsotlhe fela jaaka nna jaana.” A ba tlogela ka mafoko ao, a itsamaela.



Li Jie o ne a tlogetswe foo mo lebaleng, a akanya ka tsenelelo. Setlhopha se ne se eme mo letlhakoreng la lebala, se ntse se ngunanguna.

“Ke ne ke akanya gore ga go monna kgotsa mosadi yo o ka dirang tse di kgatlhisang jaaka nna!” Li Jie a nagana ka tsenelelo.

“Gongwe fa re ka ikatisetsa go thunya ka metsu, re ka nna botoka le rona!” banna ba ngunanguna.

“Gongwe ga re ise re ke re bone motho yo o nepang jaana gone ga go ope yo o setseng a kile a dira ka thata!” ga ngunanguna basadi.

Mme go tloga ka letsatsi leo, batho ba lefatshe ba bona mosola wa go dira ka thata le go ikatisetsa go di dira dilo go feta go nna le bokgoni jwa selo fela.





Puiso 1

Li Jie ke mankgwe mo go eng?

Ke mankgwe wa go thunya ka motsu le bora

Ke eng se monnamogolo a se bonang se le mosola go gaisa?

O bona mosola mo go ikatiseng go na le go nna le bokgoni fela.

Goreng monnamogolo a ne a sa opele Li Jie diatla?

- Gonne o ne a sa nagane fa Li Jie e le mankgwe kgotsa modimo.
- Gonne o lemogile fa Li Jie e ne e le mothunyi wa motsu le bora yo o siameng ka ntlha ya go ikatisa ga gagwe.
- Gonne o ne a sa kgatlhiwe ke ka moo Li Jie a neng a itsaya ka teng.
- Gonne mongwe le mongwe e ka nna mankgwe mo go sengwe fa fela a ikatisa.



Puiso 2

Monnamogolo ena ke mankge mo go eng?

Ke mangke wa go tshela oli ka kelotlhoko le matsetseleko a a feteletseng.

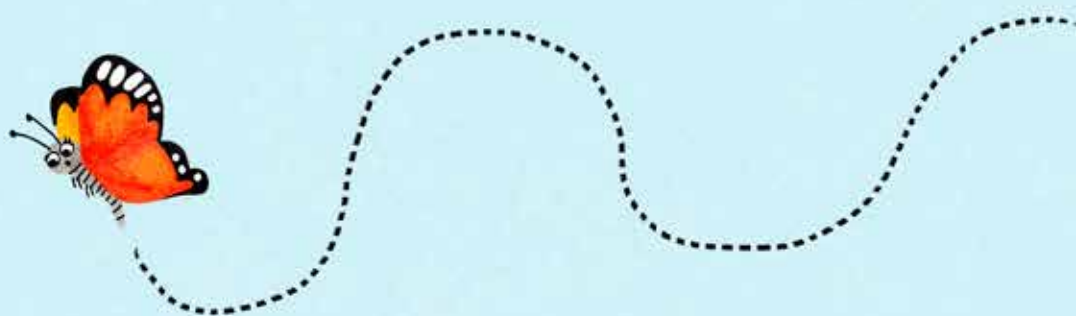
Ke bosupi bofe jo o ka dirang tshekatsheko ka jona ya gore Li Jie o ne a ikgantsha?

Re ka dira tshekatsheko e e latelang ka gonne:

- O ne a dumela gore ke ena mankgwe.
- O ne a tsamaya a tsholeleditse nko kwa godimo.
- O ne a galefile fa a bona monnamogolo a sa mo opele diatla.
- O ne a nagana gore mongwe le mongwe o tshwanetse a mo kgatlhegele.

Goreng fa Li Jie a gakgametse fa monnamogolo a sa opele diatla?

- Gonne ka dinako tsotlhe, mongwe le mongwe o mo raya a re ke ena a gaisang botlhe.
- Gonne o tlwaetse gore mongwe le mongwe a kgatlhegele bokgoni jwa gagwe jwa go nna a thunya ka motsu le bora.
- Gonne o nagana gore o gaisa botlhe.
- Gonne ga a kgone go akanya fa monnamogolo a kile a bona mothunyi wa motsu le bora yo o botoka go mo feta.



KGANG 3

BUKA YA NTLHA

YA GA STACEY

Thitokgang: Re bakwadi



Tshedimosetso ya Lemorago

- Seno ke kgang ya boammaruri le maitlhamelo
- E diragalela mo Aforikaborwa
- E diragalela mo paka jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go dumela gore e ka nna bakwadi le bona mme dikakanyo tsa bona di botlhokwa mme di ka abelanwa le ba bangwe.



Togaleano la go Tlhaloganya: Batla le go gopola dintlha

- Ke eng: Go batla le go gopola dintlha tse di botlhokwa jaaka baanelwa, lefelo le ditiragalo.
- Goreng re se dirisa: Go baya leitlho mo go se se diragetseng le go tlhaloganya kgang botoka.
- Se thusa jang: E go thusa go bua ka kgang le go tlhaloganya tatelano ya ditiragalo.



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Mokwadi ke motho yo o kwalang dibuka. Bakwadi ba akanya ka dikakanyo mme ba kwale ka tsona. Dibuka di kwadilwe ke batho - le bana e ka nna bakwadi.
- Go phasalatsa buka go kaya go e gatisa gore batho ba bangwe ba e buise. Bakwadi ka dinako tse dingwe ba na le thangkogololo ya dibuka go keteka fa buka ya bona e gatisitswe mme e siametse go buisiwa.
- Toro ke sengwe se o solofelang o ka se fitlhelela. Batho ba ka dira ka natla go dira ditiro tsa bona go nna nnete. Le batho ba baša ba ka nna le ditiro tse dikgolo!
- Go golagana le thitokgang e e fetileng: Go kwala buka go tsaya nako le go ikatisa. Bakwadi ba a rulaganya, ba a kwala, mme ba siamise tiro ya bona. Bakwadi ba tlhoka go itshepa le go ikgalema.



Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Puiso	Bua jaana
151, 3	“O kwadile buka?” rraagwe a botsa, “E bidiwa eng?” “E bidiwa ‘Smelly Cats’. A re o batla go e phasalatsa. Ke ipotsa gore a seo se a kgonega?” mmaagwe o ne a ipotsa jalo a buela kwa godimo.	Setlhogo sa buka ya ntlha ya ga Stacey e ne e le eng? Ke ithuta fa gore e bidiwa ‘Smelly Cats’.
152, 1	Batsadi ba ga Stacey ba ne ba buisa buka eno. Ba ne ba se na bonnete. “Ke ipotsa gore a e ka tsamaya e gatsiwa?” rraagwe a botsa. “Stacey o monnye thata! Ngwana wa dingwaga di le supa o ne a ka gatsa jang buka?” mmaagwe a ipotsa a buela kwa godimo.	Batsadi ba ga Stacey ba ne ba ikutlwa jang ka go gatsiwa ga buka ya ga Stacey? Ke ithuta fano gore ba ikutlwa ba se na bonnete ba seo.

Stacey Fru o belegwe ka ngwaga wa 2007 kwa Gauteng, mo Aforikaborwa. Fa a santse a le monnye, batsadi ba gagwe gantsi ba ne ba mo fara mo diropeng mme ba mmuisetse dibuka. Ba ne ba mmontsha ditshwantsho tse di mebalabala, ena a ntse a kuruetsa ebile a tshegatshega.



Fa a sena go ithuta go tsamaya, o ne a tle a nne
fa fatshe, fa pele ga khaboto ya gagwe e tona ya
dibuka, a ntse a goga dibuka ka bongwe ka bongwe.

O ne a rata go phetlha ditsebe tsa buka, a leba
ditshwantsho tse di mebalabala. O ne a rata go buisa
lefoko lengwe le lengwe.



Mo kakanyong ya ga Stacey, dibuka tse a neng a di buisa, di ne di kwadilwe e bile di takilwe ke bana ba ba jaaka ena. A swetsa go tshwana le bona. O ne a batla go kwala buka e e leng ya gagwe, mme o ne a dira jalo.



Ka letsatsi lengwe , Stacey a le dingwaga di le supa, mmaagwe o ne a tsena mo phaposing ya gagwe ya borobalo. “Bona, ke tsebe ya bofelo ya buka ya me!” Ga bua Stacey, a tshoeditse tsebe ya bofelo. Mmaagwe a bona mokgobo wa ditsebe tse di mo tafoleng ya gagwe, tse a di feditse. “Ke batla go e phasalatsa gore bana ba bangwe ba kgone go e buisa!” Ga bua Stacey a bontsha go itshepa.

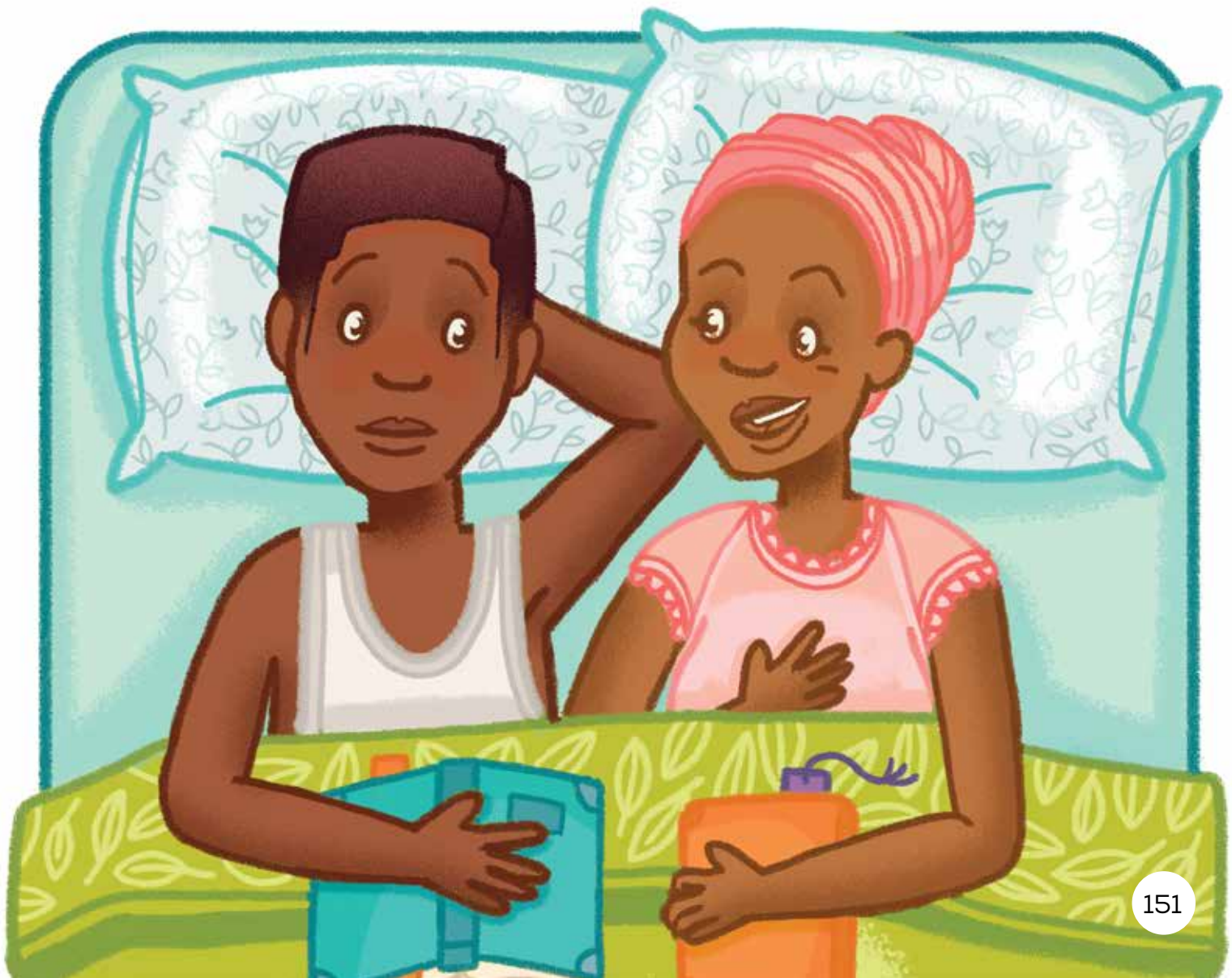


Mo bosigong joo, batsadi ba ga Stacey ba ne ba nna mmogo mo bolaong.

“A o a itse gore Stacey o kwadile buka yotlhe fela?”
Ga botsa mmaagwe Stacey.

“O kwadile buka?” Ga botsa rraagwe. “E bidiwang?”

“E bidiwa ‘Smelly Cats’. A re o batla go e phasalatsa.
Ga ke itse gore a seo se tla kgonega”, ga bua mmaagwe a ipotsa.



Batsadi ba ga Stacey ba ne ba buisa buka. Ba ne tota ba etsaetseega. “Ke ipotsa gore a tota e tla e ka phasaladiwa”. Ga botsa rraagwe.

“Stacey o monnye thata! Ngwana wa dingwaga di le supa a ka phasalatsa buka jang?” Mmaagwe a ipotsa, a buela kwa godimo



Fela, ba ne ba batla go thusa Stacey go fitlhelela ditoro tsa gagwe.

Mmaagwe Stacey o ne a fetisetsa tiro ya gagwe kwa go molekanyetsi wa moitsaanape.

Molekanyetsi a buisa lengwe le lengwe la mafoko mo go 'Smelly Cats'.

“Ke akanya gore e e tshwanetse go phasaladiwa”. A bua jalo.

Sefatlhego sa ga Stacey sa phatshima ka boipelo.



Fa 'Smelly Cats' e phasaladiwa, Stacey o ne a thusa ka thata go baakanyetsa tlhagiso ya yona gore a kgone go bolelela bana ba bangwe le batsadi ka yona.

“Ke kwadile buka e ka bonna,” Stacey a bolelela bareetsi.

“Ke akanya gore go botlhokwa thata gore bana – bogolo jang ba MaAforika – ba kgone go tlhagisa maikutlo a bona ka go kwala!”





Kgogedi e e bonweng ke 'Smelly Cats' e ne e gaisa ya tlhagiso ya buka kgakala. Buka e e ne ya newa kgonotšwegodimo ke Lefapha la Thuto ya Motheo mo Aforikaborwa. Se se raya gore bana ba ne ba dumelelwa go buisa buka e kwa sekolong! Ka ngwaga wa 2015, Stacey o ne a gapa sekgele sa Phasalatso e e gaisitseng ya Mophato wa R. Batsadi ba gagwe ba ne ba le motlotlo tota fa ba mmona a palama serala go ya go amogela sekgele.

“O maitseo jang ne!” Ga bua mmaagwe.

“Ga re a tshwanela gore re ka bo re ne re etsaetseega!” Ga araba rraagwe.

“A e nne la bofelo re tlhoka tshepo mo dikakakanyong tsa gagwe!” Ga dumela mmaagwe.

Batsadi ba ga Stacey ba ne ba ipela thata!

Ga e sale a Stacey a kwala 'Smelly Cats', o tsweletse go kwalela bana ba ba jaaka ena dibuka. Mo godimo ga moo, tiro ya gagwe e anametse le kwa dilong tse dingwe. Ga jaana Stacey ke moratabatho. O tthamile Mokgatlho wa gagwe wa go abelana ka dibuka, dikhomputara, diaparo le dijo go ba ba di tlhokang.



Stacey gape o dirisitse katlego ya gagwe go neelana ka dipuo tsa thotloetso le go nna mokgaratlhela ditshwanelo. Mo tirong e, o bua le bana ka tsholofelo ya go ba ruta le go ba rotloetsa go tshwana le ena.



Mo puong ya Stacey ya ntlha, o ne a rotloetsa makgolokgolo a barutwana ba mophato wa Marematlou.

“Ga go na go re o monnye thata kgotsa o mogolo thata go fitlhelela toro ya gago!” A rialo Stacey.





Puiso 1

Setlhogo sa buka ya ga Stacey ya ntlha e ne le eng?

Setlhogo sa buka ya gagwe e ne e le 'Smelly Cats'.

Stacey o ne a le dingwaga di le kae fa a kwala buka ya gagwe ya ntlha?

O ne a le dingwaga di le supa fela.

Ke goreng batsadi ba ga Stacey ba ne ba etsaetseega?

- Gonne ba ne ba sa itse gore a Stacey o monnye thata go ka kwala buka.
- Gonne ba ne ba sa itse gore a buka ya gagwe e ka phasaladiwa.
- Gongwe ba ne ba sa itse gore a buka ya gagwe e ka nna mo maamong a a siametseng phasalatso.



Puiso 2

Batsadi ba ga Stacey ba ne ba ikutlwa jang lwa ntlha fa Stacey a ne a batla go phasalatsa buka ya gagwe?

- Ba ne ba etsaetseega.
- Ba ne ba se na bonnete jwa gore a tota ga a monnye thata go ka phasalatsa buka.
- Ba ne ba sa itse gore a go na le yo o ka phasalatsang buka ya gagwe.

Ke goreng batsadi ba ga Stacey ba ne ba le motlotlo ka ena?

- Gonne o gapile sekgele.
- Gonne o phasaladitse buka
- Gonne a ne a le maitseo tota.

Ke goreng Stacey a ne a bolelela barutwana ba mophato wa Marematlou gore: "Ga go na go re o monnye thata kgotsa o mogolo thata go fitlhelela ditoro tsa gago?"

- Gonne o ne a batla go ba rotloetsa go fitlhelela ditoro tsa bona.
- Gonne o neelana ka dipuo go ruta le go rotloetsa bana jaaka ena.
- Gonne o ne a santse a le monnye thata, mme a fitlheletse toro ya gagwe.
- Lebaka la gore Stacey a bo a phasaladitse buka ya gagwe a le dingwaga di le supa, ke sesupo sa go re ga go na go re o monnye thata kgotsa o mogolo thata go ka fitlhelela ditoro tsa gago.

KGANG 4

BAKWADI BA NTLHA

MO LEFATSHENG

Thitokgang: Re bakwadi



Tshedimosetso ya Lemorago

- Seno ke kgang ya boammaruri le maitlhamelo
- E diragalela kwa jaanong e leng Iraq.
- E diragetse bogologolotala.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go tlhaloganya gore go kwala ke botlhami jwa botho jo bo botlhokwa le gore bakwadi ba thusa go rekota dikakanyo, dikgang le tshedimosetso go ba bangwe.



Togaleano la go Tlhaloganya: Ela tlhoko go tlhaloganya

- Ke eng: Go lekola go tlhaloganya ga gago fa o buisa le go ema go senene fa sengwe se sa tlhaloganyesege.
- Goreng re se dirisa: Go lemoga fa o sa tlhaloganye mme o se baakanye.
- Se thusa jang: Se dira gore o nne o tsaya karolo le go tokafatsa go tlhaloganya ka go bua ka tse di sa tlhaloganngweng ka yona nako eo.



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Go kwala ke eng, totatota? Ke tsela ya go rekota dikakanyo o dirisa ditlhaka kgotsa matshwao. Re dirisa mokwalo go anela dikgang, go romela melaetsa, le go gopola tshedimosetso. Mokwalo ke mofuta wa maranyane (sediriswa se batho ba se tlamileng go ba thusa).
- Kgang eno e diragala mo dingwageng tse di fetang 5, 000, mme ke nako e telele thata - se re ka se bitsang gore ke 'dinako tsa bogologolo'. Mo dinakong tsa bogologolo, batho ba ne ba se na dibuka, dikhomputara kgotsa le fa e le pampiri. Alefabet e ne e ise e tlhamiwe! Ke ka moo batho ba neng ba kwala mo ditheboleteng tsa mmopa ba dirisa ditshwantsho le matshwao.
- Mokwalo wa ntlha o ne o dirisa ditshwantsho go emela dilwana. Mo nakong, ditshwantsho di ne tsa fetoga go nna matshwao. Alefabet e ya rona gompiano e tlamilwe go tswa mo tsamaisong ya go kwala ya bogologolo.
- Fa batho ba ne ba simolola go nna mmogo kwa ditoropong, ba ne ba tlhoka tsela ya go latela motlhala le go gopola dilo. Ke foo mokwalo o neng wa tlhamiwa. Mokwalo o ne wa ba thusa go gopola le go abelana ka tshedimosetso.



Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Puiso	Bua jaana
167, 1	Go tswa foo, thebolete ya mmopa e tla oma mo letsatsing. Fa e sena go thatafadiwa, thebolete eno e ne ya bolokiwa jaaka direkoto tse di neng di ka buisiwa malatsi, dibeke kgotsa le fa e le dingwaga tse di latelang.	A nke ke eme ke akanye. Ba kwala mo mmopeng, mme morago ba le tlogela le oma gore ba kgone go le boloka lobaka lo loleele. A ke tlhole gore a ke a tlhaloganya: Ba kwala mo mmopeng o o metsi. Ba tshwanetse go le tlogela le oma mo letsatsing gore ba kgone go le boloka jaaka rekoto. Seo se lebega se le marara go feta go dirisa pampiri le pene. Ke ipotsa gore ke eng ba ne ba sa dirise pampiri boemong jwa seo?
169, 2	Ka jalo, setshwantsho sa letlhaka la barele se ne sa gola go nna letshwao la barele le le neng le le bonolo go le thala. Letshwao leno le ne la tlhaloganngwa ka tlwaelo jaaka le le kayang barele, le fa le ne le sa tlhole le lebega jaaka setshwantsho sa letlhaka la barele.	A nke ke eme ke akanye. Fa ba ne ba simolola go kwala, ba ne ba thala ditshwantsho. Mme fa nako e ntse e tsamaya, setshwantsho se ne sa nna bonolo le go thalwa ka bonako. Ke ipotsa gore goreng. A nke ke tlhole gore a ke a tlhaloganya: Fa nako e ntse e tsamaya, ditshwantsho tse di tlhalositsweng ka botlalo di ne tsa fetoga go nna bonolo - mme tsa se lebege jaaka selo se ba neng ba bua ka sona.

Batho ba tlhamile mefuta e e farologaneng ya maranyane. Re dirile dikoloi, dikhomphutara le megala. Re dirile diyalemowa, diroboto, le ditsidifatsi. Fela se sengwe sa diphitlhelelo tsa maranyane a batho a a kgatlhisang, ke selo se se lebegang se le bonolo, e bong mokwalo.



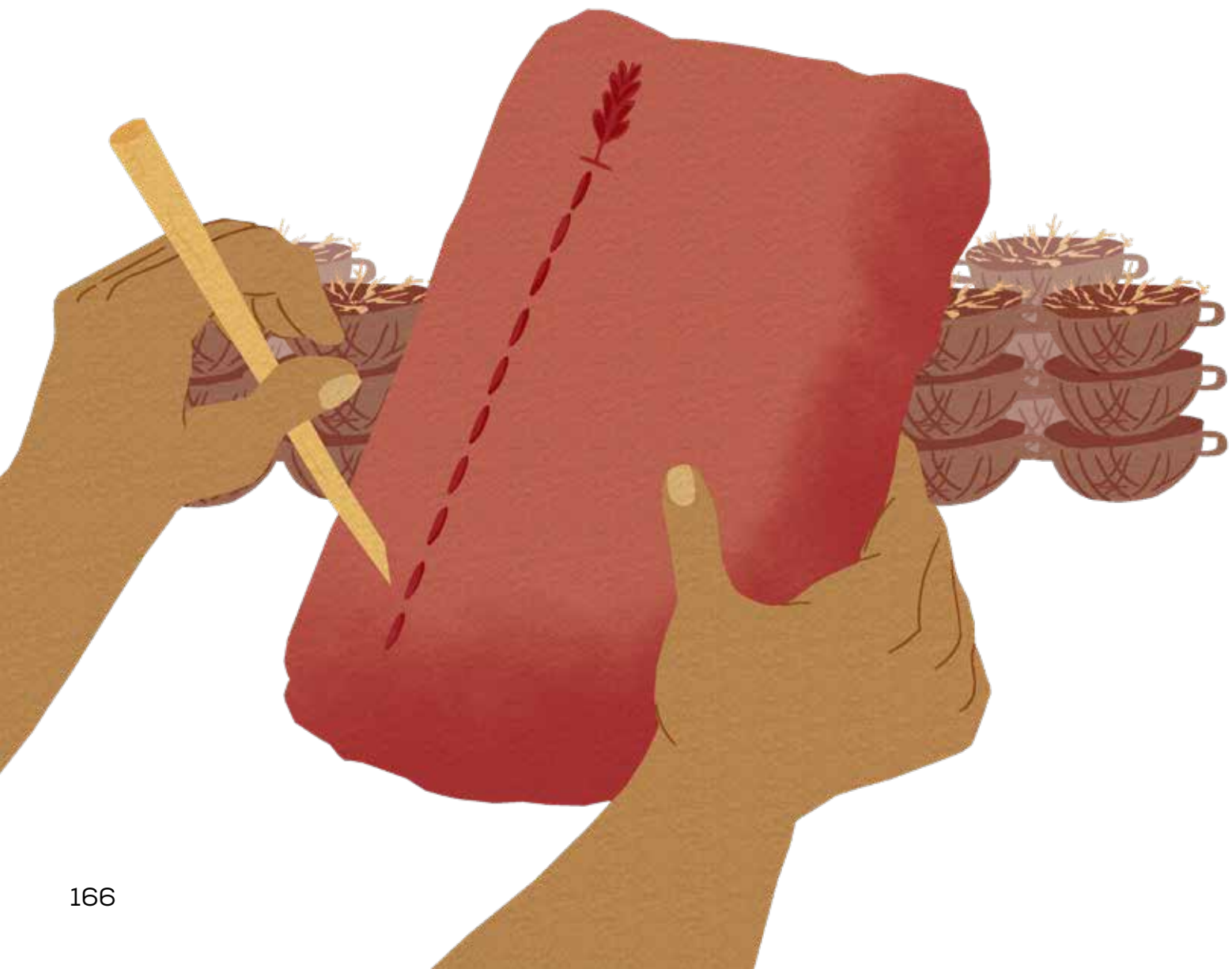
Batho ba simolotse go kwala la ntlha ka dingwaga tse di tsamaelang go di le 5, 000. Nngwe ya mafelo a mokwalo o tlhamilweng go ne go bidiwa Sumer. Sumer e e ne e le teng kwa Iraq ya segompieno. Sumer e ne e le nngwe ya mafelo a ntlha mo lefatsheng kwa batho ba simolotseng go nna mo ditoropokgolong. Go nna le batho ba le bantsi jalo mo lefelo le le lengwe go ne ga fetola ka moo batho ba tshelang ka teng.



Batho ba Sumer ba agile ditempele tse dikgolo ka mo gare ga dipota tsa toropokgolo ya bona go rapela medimo ya bona. Le fa go le jalo, di ne di sa dirisetswe fela go obamela. Ditempele e ne ele bobolokelothoto jo bo dirisetwang go tshola dithoto tse di farologaneng. Bakwadi ba mo ditempeleng ba ne ba tshwanetse go tlhama thunyaganyo ya go nna le motlhala wa gore go beilwe eng mo ditempeleng gore ba se ke ba ba lebala. Ke ka moo go kwala go tlhabetsweng ke letsatsi ka gona.



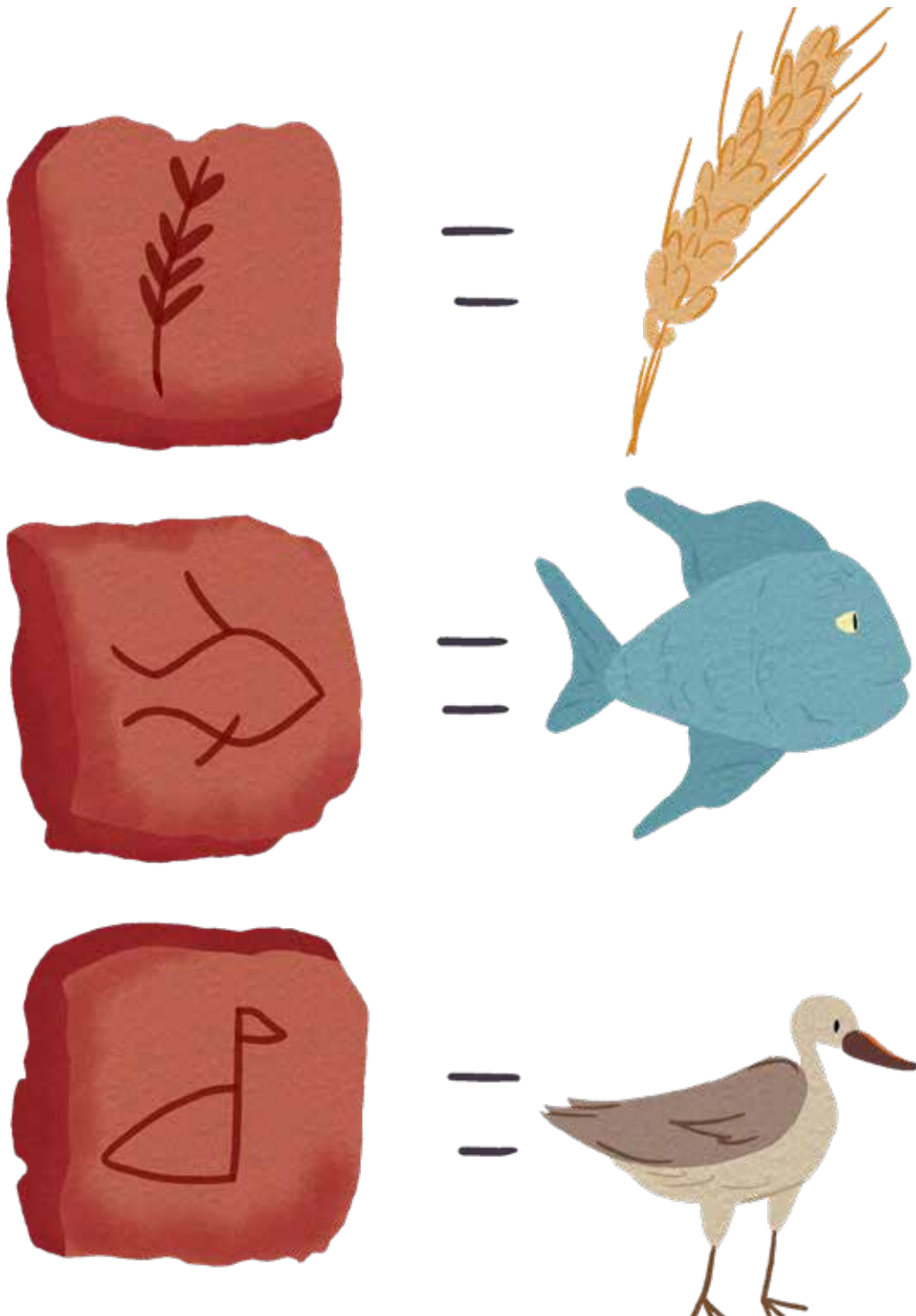
Gopola fela ka ga bokhutlo jwa paka ya thobo, baperesita ba ne ba batla go boloka diroto di le 10 tsa bali mo phaposing ya bobolokelothoto ya tempele. Mokwadi o ne a tshwanetse go thala setshwantshonyana sa letlhakanyana la bali, mme a bontshe ka matshwao a palogotlhe ya 10 mo theboleteng ya gagwe ya mmopa.



Fa morago ga foo, thebolete ya mmopa o o ne o omisiwa mo letsatsing. Fa e setse e omile, dithebolete di ne di bewa jaaka direkoto tse di neng di ka buisiwa malatsi, dibeke kgotsa dingwaga morago ga foo.

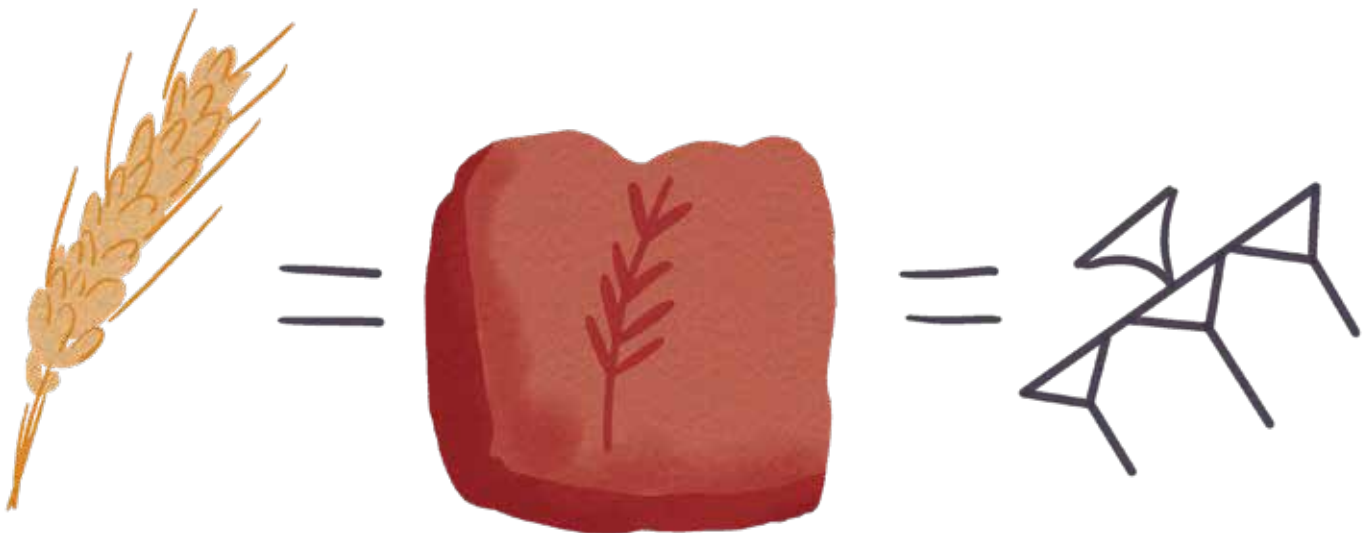


Thunyaganyo ya ntlha ya mokwalo e ne e farologane le ya rona ya dialefabete. Di ne di dirwa ka ditshwantshonyana tse nnye go bontsha dilo tse di farologaneng.



Le gale, fa morago ga nako, fa go ntse go tlisiwa dilo tse dintsintsi mo tempeleng, ditshwantsho tsa tlhabololelwa go nna matshwao. Fa dilo tse dintsintsi tse di farologaneng di ntse di bolokelwa mo ditempeleng tsa toropokgolo, bakwadi ba ne ba tshwanetse go kwala ka bonako go feta. Ba ne ba se na nako e ntsi ya go thala ka tlhoafalo, ditshwantsho tse di nang le dintlha tsotlhe tsa matlhaka a bali, le dilo tse dingwe.

Ka jalo, setshwantsho sa letlhaka la bali sa tlhabololelwa go letshwao la bali le le neng le le bonolo go thalwa. Letshwao le la tlwaelwa go tlhaloganngwa jaaka bali, le fa le ne le sa tlhole le tswana le letlhaka la bali.



Baperesita le bakwadi ba ne ba tlhoka go tlhaloganya e seng fela se ba ka se bolokang mo ditempeleng tsa bona, mme gape le mofuta wa dithoto tsotlhe tse ba nang le tsona gotlhelele. Ka jalo, bakwadi go tswa mo ditempeleng tse di farologaneng go ralala Sumer, ba ne ba tshwanetse go kopana go sweetsa ka sete e e tshwanang ya matshwao e ba tlaa e dirisang botlhe. Thunyaganyo e ya go kwala, e ne ya bidiwa jaanong go twe ke khuneiforomo.



Mokgwa o wa thunyaganyo e e tshwanang o ne wa diragala mo mafelong otlhe a tlhabologo tse di farologaneng lefatshe ka bophara kwa Egepeto, Peru le China. Mokwalo wa rona wa segompieno o ikaegile mo mekgweng e e farologaneng e, ya mokwalo wa bogologolo.



Ka go tlhamiwa ga mokwalo, batho ba ne ba kgona go rekota dikgang. Re ne re ka kgona go ikagela dikgwebo le khumo. Re ka kgona go romela melaetsa kwa mafelong a a kgakala. Go tlhamiwa ga mokwalo go fetotse se batho ba ka se dirang go ya go ile.





Puiso 1

Lefelo le mokwalo o tlhamileng teng gantlha ke lefe?

Kwa Sumer, ya Iraq wa segompiono.

Batho ba Sumer ba ne ba kwalela mo go eng?

Ba ne ba kwalela mo mmopeng.

Ke ka ntlha yang fa go ne ga tlhamiwa mokwalo la ntlha?

- Gonne dithoto di ne di bolokelwa mo ditempeleng, mme batho ba ba nnang koo ba ne ba tlhoka mokgwa wa go gopola se se neng se bolokilwe.
- Gonne bakwadi le baperesita ba ne ba tlhoka go itse gore ba ne ba na le dilo di le kae gotlhelele.



Puiso 2

Mokwalo o tlhamilwe sebaka sa dingwaga tse di kana kang?

Mokwalo o tlhamilwe bogologolo, dingwaga di le 5,000.

Mokwalo o tlametswe kae kwa Sumer?

O tlametswe mo ditempeleng.

Goreng fa mokwalo o ne wa fetoga mo tsamaong ya dinako?

- Gonne ditshwantsho di ne di tsaya nako e telele go thalwa mme bakwadi ba tlhoka go kwala ka bonako go fetisisa.
- Mokwalo o ne wa fetoga fa dithoto tse dintsi di tlišwa mo ditempeleng. Bakwadi ba ne ba tshwanelwa ke go kwalela ka bonako go fetisisa.
- Bakwadi go tswa kwa ditempeleng tse di farologaneng ba ne ba tshwanela go buisa mokwalo wa o mongwe, ka jalo ba nna mmogo go tlhama matshwao a ba ka a dirisang botlhe!



KGANG 5

KHUMO O NNA LE TSALA E NTŠHWA

Thitokgang: Re na le
kutlwelobotlhoko



Tshedimosetso ya Lemorago

- Seno ke kgang ya maitlhamelo
- E diragalela mo Aforikaborwa
- E diragalela mo paka jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go tlhaloganya gore kutlwelobotlhoko e kaya go kgathalela maikutlo a ba bangwe le go ba akaretsa mo metshamekong.



Togaleano la go Tlhaloganya: Dira dikgolaganyo

- Ke eng: Go akanya ka mo kgang e amanang le botshelo jwa gago, dibuka tse dingwe, kgotsa lefatshe.
- Goreng re se dirisa: Go tlhaloganya kgang botoka ka go e golaganya le dilo tse o setseng o di itse.
- Se thusa jang: E dira kgang gore e nne le bokao jobo tseneletseng le go gopolega bonolo.



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Kutlwelobotlhoko e kaya go lemoga fa mongwe a ikutlwa a le bodutu, a hutsafetse kgotsa a sa akarediwe mo dilong dingwe. Go kaya go kgathalela maikutlo a bona le go ithophela go ba thusa kgotsa go ba akaretsa.
- Re ka dira ditlhopho tse di pelonomi fa re ka akanya ka moo re neng re ka ikutlwang ka teng fa re ne re le mo seemong sa mongwe (go itsenya mo ditlhakong tsa mongwe) Fa re ka gopola dinako tse re neng re ikutlwa re le bodutu kgotsa re tshogile go ka re thusa go nna le kutlwelobotlhoko.
- Ditsala gantsi di nna mmogo ka nako ya dijotshegare le go tshameka mmogo. Barutwana ba bantšhwa le ba ba ditlhong ba ka ikutlwa ba tshoga go kopa go tshameka, segolo fa fa bangwe ba setse ba na le ditsala. Go akaretsa mongwe, ka go ba laletsa go nna kgotsa go tshameka, go ka dira pharologano e kgolo.
- Ga go na motho yo o ka re gapeletsang go nna pelonomi. Go nna pelonomi ke tlhopho.



Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Puiso	Bua jaana
182, 1	E ne ya re fa Khumo a ne a kaname mo bolaong bosigo joo, o ne a akanya ka nako ya fa a ne a simolola sekolo la ntlha, pele a ka itse Dikgang le Karabo. A akanya ka dibeke tseo tse di mmalwa, fa a ne a nna a le esi ka nako ya kgaotso, a solofela gore mongwe o tla batla go nna le ene. “Gongwe ga ke tlhoke go dira jalo,” Khumo a akanya, “mme ke a batla.”	Khumo o akanya ka fa a neng a ikutlwa a le nosi ka teng fa a ne a sena ditsala tse a ka nnang le tsone ka nako ya kgaotso. Seo se mo thusa go dira kgolagano le Thomas. O lemoga gore Thomas o tshwanetse a bo a ikutlwa a le nosi, fela jaaka a ne a ikutlwa. O itse kafa seo se utlwisang botlhoko ka teng. Ke akanya gore ke sone se se thusang Khumo go swetsa ka gore a nne pelonomi.
184, 3	“Ee, wena. A o batla go tla go nna le rona?” Khumo a araba monyenyo wa tla mo sefatlhegong sa ga Thomas. “Go siame,” a rialo.	Nka dira kgolagano. Nako nngwe, ke ne ka naya mosadi mongwe yo o godileng yo o neng a eme ka dinao setulo sa me mo beseng. Ke ne ke batla setulo sa me tota ka gonne e ne e le loeto lo loleele, mme ke ne ke itse gore o ne a se tlhoka go mpheta. O ne a lebega a itumetse thata fa ke mo naya setulo sa me. Ke ne ke ikutlwa ke le motlotlo ka go tlhopha go nna pelonomi le go dira gore motho yo mongwe a ikutlwe a itumetse. Ke akanya gore Khumo le ene o tshwanetse a bo a ikutlwa a le motlotlo.

Khumo o ne a dira sengwe le sengwe le Bonga le Bantu. Ba ne ba nna ka gale ka fa tlase ga setlhare se le sengwe ba ja dijotshegare tsa bona teng. Ba ne ba tlhola ba raga kgwele ya dinao go ya kwa le kwa mo karolwaneng e le nngwe ya lebala la motshameko.



Ka letsatsi lengwe fa tshipi e lela ka nako ya kgaotso, Rre Ngoma o ne a bitsa Khumo go mo laela go sala mo phaposiborutelong . Khumo o ne a leba Bonga le Bantu. Le bona ba mo leba. “Re tla kopana kwa ntle,” ga rialo Khumo.



“Khumo, ke go bileditse gore re tlotle ka mongwe wa barutwana ka wena mo phaposing e ya gago,” ga rialo Rre Ngoma. “Ke lemogile gore Thomas ke motho yo o ditlhong tota. Ke mmona a ntse a le nosi ka nako ya kgaotso. Ke solofela gore le ka mo akaretsa go nna le wena le ditsala tsa gago.”

Khumo o ne a sa itse gore a ka reng. O ne a batla go bolelela Rre Ngoma gore Thomas ke motho yo o didimetseng yo gape a leng bofitlha mme ka jalo ditsala tsa gagwe ba ne ba sa batle go tshameka le Thomas. Fela Khumo a se ke a bua sepe.



Fa Khumo a tswela kwa ntle, Bonga le Bantu ba ne ba setse ba ntse fa lefelong la bona la tlwaelo. “A o mo mathateng monna?” ga botsa Bantu.

“Nnyaa, Rre Ngoma o fitlhetse pensele ya me fa fatshe,” Khumo o ne a bua maaka. O ne a sa ikutlwe go ba bolelela gore Rre Ngoma o ne a reng. E seng go fitlha a e akantse sentle, bobotlana.



Mo bosigong joo Khumo a ngongoregela mo go mmaagwe. “Ijoo, Rre Ngoma o nkopile gore ke tsalane le mosimane yole yo o bofitlha, Thomas,” Khumo a mumura. “Ga a na ditsala e bile ga a leke le ka gope go bua le batho. Ga ke itse gore ke ka ntlha ya eng a batla gore ke tshameke le ena?”

Mmaagwe Khumo a mo leba a nagana. “Le gale ga o gapelesege. Rre Ngoma one a go kopa fela. Ga go sepe se Rre Ngoma a ka se dirang go go pateletsa fa o sa batle,” a rialo a tlhoafetse.

Se, se ne sa dira gore Khumo a ikutlwe botoka. “Ga ke tlamege go tshameka le mosimane yole yo o bofitlha,” a ipolelela.



Fela fa Khumo a rapame mo bolaong mo bosigong joo, one a akanya ka nako e a neng a simolola sekolo ka yona, pele a itse Bonga le Bantu. A nagana ka dibeke tse mmalwa tseo, fa a ne a nna a le nosi ka nako ya kgaotso, a solofela fa mongwe a ka batla go nna le ena. “Gongwe ga ke tlamege,” Khumo a nagana, “fela ke a batla.”



Ka letsatsi le le latelang, Khumo a nna le Bantu le Bonga. A lebelela Thomas a ntse a le nosi. “Ke akanya gore re bone gore a Thomas o batla go nna le rona,” ga rialo Khumo.

“Thomas? Ke eng o batla go mo akaretsa mo go rona?” ga botsa Bantu, a keketegile ka ditshego.

“Ee, e bile ga a lebege a ka itumedisa!” ga rialo Bonga.

“Ke akanya gore o siame,” ga araba Khumo. “Gape ke mo utlwela botlhoko. Ga go ope wa rona yo a ka ratang go nna a le nosi ka nako ya kgaotso. Godimo ga moo, fa re na le tsala ya bone, re ka tshameka ka ditlhopha.”

“Ee, go siame,” Bantu le Bonga ba dumela.



Khumo a ya kwa go Thomas. “Dumela! A o batla go tla go nna le rona?”

Thomas a lebaleba. “Nna?” a botsa.

“Ee, wena. A o batla go tla go nna le rona?”

Monyebo wa ralala sefatlhego sa ga Thomas. “Go siame,” a araba.



Fa ba sena go ja, basimane ba dirisa matlapa go dira dithibela dino tse pedi. Ba tshameka bobedi kgatllhanong le bobedi. “E ne ya nna motshameko o o monate wa kgwele ya dinao ore kileng ra o tshameka!” Bantu a rialo.

“O tle go tshameka le rona gape ka moso!” Bonga a laletsa Thomas.



“Ke ipela ka wena, Khumo,” ga rialo Rre Ngoma, fa sekolo se tswa.

Fa Khumo a tswa ka kgoro, a ikutlwa le ena a le motlotlo.





Puiso 1

Leina la ga morutabana wa ga Khumo ke mang?

Morutabana wa gagwe ke Rre Ngoma.

Rre Ngoma o ne a kopa Khumo go dira eng?

O kopile Khumo go akaretsa Thomas ka nako ya kgaotso.

Thomas o ne a tlwaetse go nna le mang ka nako ya kgaotso?

O ne a tlwaetse go nna a le nosi.

Goreng fa Rre Ngoma a ne a ipela ka Khumo?

- Ka gone Khumo o ne a swetsa ka go kopa Thomas go nna le ena le ditsala tsa gagwe.
- Ka gone Khumo o ne a le pelontle. O ne a sa tlamege go dira jalo!
- Ka gone Khumo o ne a akaretsa Thomas mo go bona.
- Ka gone Khumo o dirile se Rre Ngoma a neng a se mo kopa.



Puiso 2

Go tsere Khumo nako e e kana kang go sweetsa ka go akaretsa Thomas mo go bona?

Go mo tsere bosigo bo le bongwe.

Thomas o ne a ikutlwa jang la ntlha fa Khumo a mo laletsa go tshameka le bona?

A gakgametse/a itumetse.

La ntlha, Khumo o ne a sa batle go akaretsa Thomas mo go bona. O ka dira kgolagano? A o kile wa batla go se akaretse mongwe mo dilong tsa gago? Goreng?

Tsibogo ya moithuti e tla amogelwa.

Goreng fa Khumo a sweeditse ka go akaretsa Thomas mo go bona?

- Ka gone o akantse ka gore go ntse jang go nna o le nosi ka nako ya kgaotso.
- Ka gone o lemogile gore fa a ne a tshwanetse go nna a le nosi, o ne a eletsa gore mongwe a ka rata go nna le ena.
- Ka gone o lemogile gore ke selo se se siameng go nna pelontle le go naganela batho ba bangwe.



KGANG 6 SAMENTŠHISI SA TLALELETSO

Thitokgang: Re na le
kutlwelobotlhoko



Tshedimosetso ya Lemorago

- Seno ke kgang ya maitlhamelo
- E diragalela mo Aforikaborwa
- E diragalela mo paka jaanong.



Togaleano la go Tlhaloganya: Dira ditshekatsheko

- Ke eng: Go tsaya tshweetso gore o rata kgang kgotsa ditshweetso tse baanelwa ba di tsereng.
- Goreng re se dirisa: Go tlhama dikakanyo tsa gago le go tlhaloganya kgang mo maamong a a tseneletseng.
- Se thusa jang: E go thusa go akanya ka molaetsa wa kgang le se o se dumelang ka yona.



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Kutlwelobotlhoko e kaya go lemoga fa mongwe a kgaratlha kgotsa a tlhoka thuso. Go kaya go kgathala ka maikutlo a bona le go tlhopha go ba thusa, le fa go se bonolo.
- Ditsala di a tshegetsana mo dinakong tse di thata. Ditiro tse dinnye tsa bopelonomi, jaaka go abelana ka dijo, go ka dira pharologano e kgolo. Go thusa ba bangwe go ka re dira gore re ikutlwe re itumetse le go nna motlotlo.
- Tshepiso ke fa o bua gore o tla dira sengwe mme o tshola lefoko la gago. Mokgadi o ne a tshepisa gore ga a kitla a bolelela ope ka gore Matuma ga a na dijotshegare. Le fa go ne go ka nna bonolo go tlhalosetsa mmaagwe sengwe le sengwe, o tlhophile go tlhompha dikeletso tsa tsala ya gagwe go tshola tshepiso ya gagwe.
- Kutlwelobotlhoko gantsi ga e bonolo. Ka dinako dingwe go nna pelonomi go kaya go neela ka sengwe se re se batlang, re ka tshwanelwa ke go abelana, go leta, kgotsa go tsamaya kwantle ga sengwe se re se batlang.



Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Puiso	Bua jaana
191, 4	Mokgadi a kgaoganya samentšhisi ya gagwe ka bogare mme a neela Matuma halofo. “Ga nkitla ke ,“ke a go solofetsa,” a rialo.	Fa re bontsha kutlwelobotlhoko, re itsenya mo ditlhakong tsa motho yo mongwe. Re mo tshwara ka tsela e re neng re ka solofela go tshwarwa ka yone. Ke dira tshekatsheko ya gore Mokgadi ke motho yo o kutlwelobotlhoko, ka gonne o sweetsa go abelana dijo le tsala ya gagwe ka boene ,ga a tlhoke le go kopiwa.
194, 2	“Samentšhisi e ngwe gape” mmaagwe a botsa a batla go itse. “Ija! ke na le metshameko gompiono ka jalo ke tlhoka dijo tse di oketsegileng,” a bua maaka.	Mokgadi o bua maaka a mannye go diragatsa tsholofetso mo tsaleng ya gagwe. Ke dira tshekatsheko ya gore o leka go nna tsala e e molemo. Se ke bosupi jo bongwe jwa gore Mokgadi o pelonomi e bile o kutlwelobotlhoko, o dira seipato sa go bona samentšhisi, fela o bone gore a se ka a roba tsholofetso ya gagwe mo tsaleng ya gagwe.

Ka Mosupologo mongwe, Matuma a ntsha samentšhisi mo kgetsaneng ya gagwe. E ne e le sa koko le mayonese, o a o ratang thata. A natha pele a lemoga gore Ntsako ena ga a je.

“Dijotshegare tsa gago di kae?” Matuma a botsa Ntsako.

“Ga ke na dijotshegare gompieno,” Ntsako a araba. “Mme o ne a le mo kotsing mme jaanong o kwa bookelong. Ga re na borotheo kwa gae. Fela o se ke wa bolelela ope.”

Matuma a nathoganya samentšhisi ya gagwe ka bogare mme a neela Ntsako halofo e nngwe.

“Ga nkitla, ke a go solofetsa,” a rialo.



Mo mosong wa Labobedi, Matuma a tsena ka mo phaposiboapeelo ya gaabo. “Ke a kopa Mama, a nka bona dijotshegare tsa disamentšhisi tse pedi gompieno?” a kopa ka boikobo.

“Tse pedi? Goreng tse pedi?” ga botsa mmaagwe.

“Ee...Ke bolailwe ke tlala thata gompieno!” a bua a mo sokasoka.

“Gongwe o a gola?” mmaagwe a itlhoma jalo, fa a tsenya samentšhisi sa bobedi mo kgetsaneng ya gagwe ya dijo.



Ka nako ya kgaotso, Matuma a ntsha disamentšhisi tse pedi mo kgetsaneng mme a neela Ntsako e engwe.

“Ke ya me?” Ntsako a rialo, a lebega e le monate.

“Ke tla go tlišetsa dijotshegare go fitlha mme wa gago a boela gae,” ga rialo Matuma, “o se ka wa tshwenyega.”



Ka Laboraro pele sekolo se tsena, Matuma a nanabelela mo phaposiboapelong mo mosong go direla Ntsako samentšhisi. O ne a sa batle gore mmaagwe a mmotse ka samentšhisi e nngwe ya tlaleletso gape. Fela mmaagwe a tsena fa a tshasa botoro ya matokomane mo borothong.

“Samentšhisi e nngwe gape?” mmaagwe a botsa ka go batla go itse.

“Ee...Gompiano ke letsatsi la metshameko ka jalo ke tlhoka dijo tsa tlaleletso,” a bua maaka.



Ka nako ya kgaotso, Matuma a ntsha disamentšhisi tse pedi mo kgetsaneng ya gagwe, samentšhisi ya

tšhisi le nama ya kolobe e mmaagwe a mo diretseng yona, le samentšhisi ya botoro ya matokomane e a e itiretseng.

“O batla efe?” a botsa tsala ya gagwe.

“A nka tsaya wa tšhisi le nama ya kolobe?” Ntsako a araba.

“O ka o tsaya!” Matuma a araba ka bopelonomi, le fa tota a ne a ipatlela wa tšhisi le nama ya kolobe.



Mo mosong wa Labone, Matuma a tsaya nako e telele ka bomo go tlhapa le go apara gore a se ke a nna le nako ya go ja difitlholo.

“Matuma! O thari!” mmaagwe a mmita.

“Ke maswabi Mama,” a araba. “Ke kopa o ntirele sefitlholo sa samentšhisi!”

Fa a tsamaya a ya kwa sekolong, a tsenya samentšhisi e nngwe mo kgetsaneng ya dijo. A ipolelela gore a ka kgona go se je difitlholo letsatsi le le lengwe fela.



Ka nako ya dijotshegare, mala a ga Matuma a ne a dumaduma fela ka boitumelo a neela tsala ya gagwe samentšhisi e nngwe.



Mo bosigong joo, fa Matuma a tshameka kwa ntle pele ga dilalelo, mmaagwe a amogela mogala.

“Ke mmaagwe Ntsako,” ga rialo lentswe mo mogaleng.

“Ntsako o mpoleletse gore o ntse o mo romela dijotshegare mo bekeng yotlhe fa ke ntse ke le kwa bookelong. Ke lebogela go bo o ne o ntse o mo tlhokometse.” a rialo.

Mmaagwe Matuma a nyenya fela. Kwa bofelong a tlhaloganya kgang ya disamentšhisi tse pedi.



Mmaagwe Matuma a mmitisa. “Matuma, ke batla go bua le wena, tlaya o nne fa fatshe,” mmaagwe a rialo.

“Nnyaya tlhee, o ya go nkomanyetsa go ja disamentšhisi tse dintsi!” a nagana jalo.

“Ke a itse gore ke ka ntlha ya eng fa o ntse o kopa dijotshegare tsa tlaleletso,” mmaagwe a nyenya, “fela ke eng o ne o sa mpolelele?”

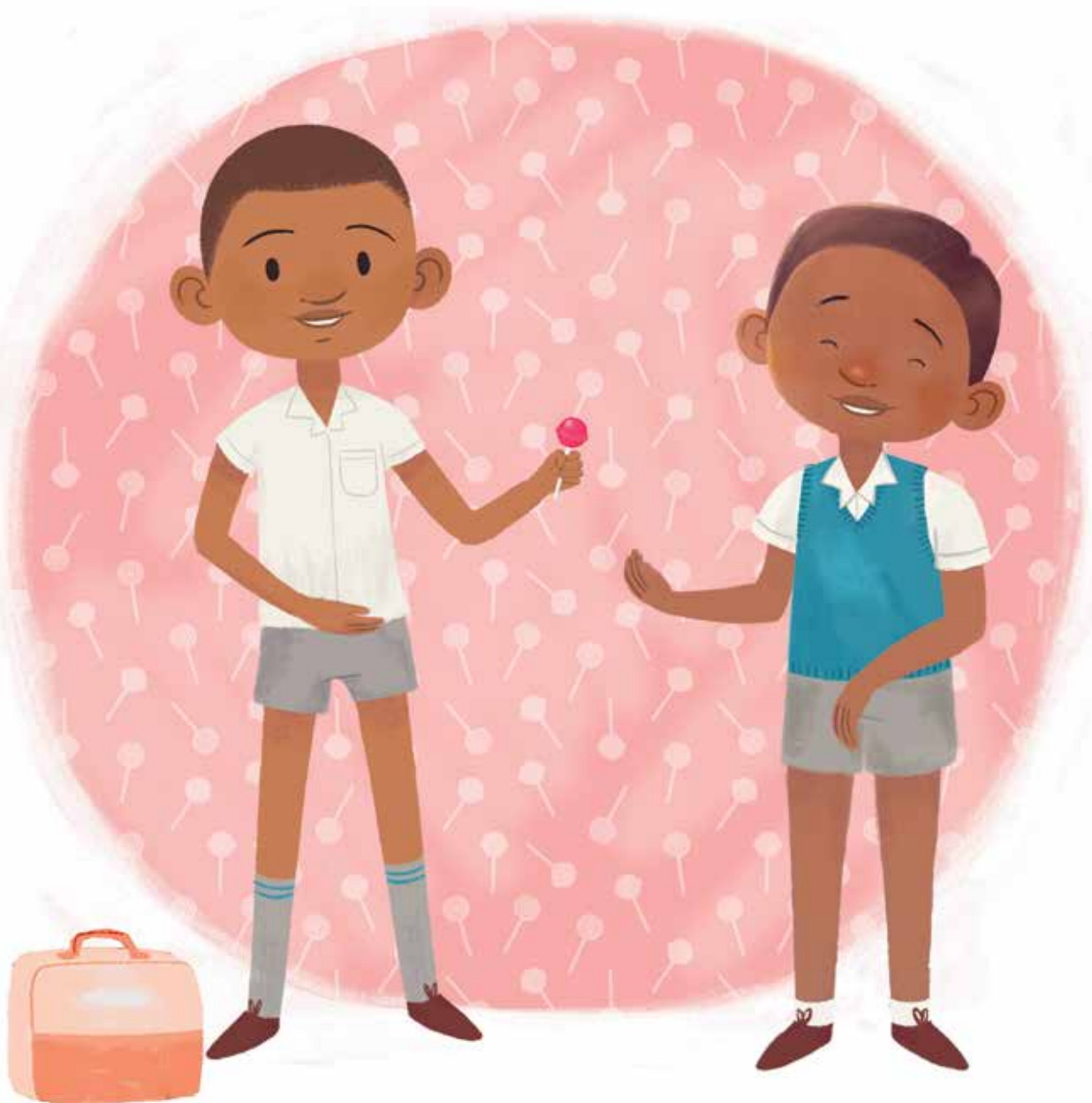
“Ee, ke solofeditse Ntsako gore nka se bolelele ope gore o ne a sena dijo kwa gaabo,” ga rialo Matuma.

“Ke selo se se siameng tota se o se dirileng, Matuma. Ke ipela ka wena!”



Letsatsi le le latelang ka nako ya dijotshegare,
Ntsako a ntsha semonamone mo kgetsaneng ya
gagwe ya dijo.

“Se ke sa gago, go tswa go nna le mme.” ga rialo
Ntsako.



Fa Matuma a monamona semonamone sa gagwe, a
nagana gore go ne go le monate jang go thusa tsala.





Puiso 1

Samentšhisi se Mokagdi a neng a se rata thata ke sefe?

Samentšhisi se Matuma a neng a se rata thata e ne e le sa koko le mayonese.

Matuma o ne a isetsa mang samentšhisi e nngwe?

O ne a isetsa tsala ya gagwe Ntsako samentšhisi se sengwe.

Goreng Matuma a ne sa bolelele mmaagwe gore samentšhisi se sengwe e ne e le sa ga Ntsako?

- Ka gonne o ne a solofeditse tsala ya gagwe gore a ga kitla a bolelela ope.
- Ka gonne o ne a sa batle go senya tsholofetso ya gagwe.
- Ka gonne o ne a batla go nna tsala e e siameng.
- Ka gonne e ne e le tsala e e kutlwelobotlhoko/pelonomi/e akanyetsa ba bangwe.



Puiso 2

Ke eng se Matuma a neng a sa tshwanela go se bolelela ope?

O ne a sa tshwanela go bolelela ope gore Ntsako ga a na dijo kwa gaabo.

Tlhalosa nako e wena o bontsitseng kutlwelobotlhoko go tsala, jaaka Matuma a dirile.

Ke bontshitse kutlwelobotlhoko go tsala fa ke....

Matuma o bontshitse kutlwelobotlhoko jang mo tsaleng ya gagwe?

- O mo tliseditse dijo letsatsi le letsatsi fa mmaagwe a lwala a le kwa bookelong.
- O tshotse sephiri sa tsala ya gagwe.
- O dirile maipato go bona dijo tse dingwe, fela gore a tshole sephiri sa tsala ya gagwe.
- O file tsala ya gagwe samentšhisi se a neng a se batla le ena.
- O intshitse setlhabelo sa go sa je difitlholo tsa gagwe fela gore tsala ya gagwe e nne le dijotshegare.

KGANG 7 LEFETLHO LE LE BOTLHALE LA GA WILLIAM

Thitokgang: Re baenjenere



Tshedimosetso ya Lemorago

- Seno ke kgang ya boammaruri le maitlhamelo
- E diragalela kwa Malawi
- E diragetse mo malobeng.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go tlhaloganya ka moo baenjenere ba ka dirisang boitlhamedi, didiriswa le go rarabolola mathata go dira botshelo go nna botoka mo bathong le go rarabolola mathata a nnete a botshelo.



Togaleano la go Tlhaloganya: Dira ditshekatsheko

- Ke eng: Go tsaya tshweetso gore o rata kgang kgotsa ditshweetso tse baanelwa ba di tsereng.
- Goreng re se dirisa: Go tlhama dikakanyo tsa gago le go tlhaloganya kgang mo maemong a a tseneletseng.
- Se thusa jang: E go thusa go akanya ka molaetsa wa kgang le se o se dumelang ka yona.



Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Baenjenere ba batla mathata go dikologa lefatshe mme ba akanya ka ditsela tsa botlhami go a siamisa. Ba tlhama le go aga dilo tse di thusang batho.
- Baenjenere ga se ka metlha ba dirisang didiriswa tse dintšhwa tse di tlhwatlhwa godimo. Ka dinako dingwe ba fetola dilwana tsa bogologolo tse di latlhweng go nna sengwe se sentšhwa se se mosola. Mofuta oo wa botlhami ke karolo ya boenjenere!
- Lefetlho le a dikologa fa phefo e foka. Go dikologa gono go ka dirisiwa go tlhama motlakase kgotsa go pompa metsi go tswa mo lefatsheng. Mo Aforikaborwa, mafetlho a dirisiwa gantsi mo dipolaseng go pompa metsi.
- Go leka dikakanyo tse dintšhwa go tlhoka bopelokgale le maikaelelo. Fa batho ba leka sengwe se sentšhwa, ba bangwe ba ka tshega kgotsa ba sa dumele gore se tla dira. Baenjenere ba tshwanetse go tswela ba leka le fa dilo di le thata.
- Botlhami jo bo siameng ga bo thuse motho a le mongwe fela. Bo ka tokafatsa matshelo a batho ba le bantsi ka go rarabolola mathata a jaaka go tlhoka metsi kgotsa motlakase.



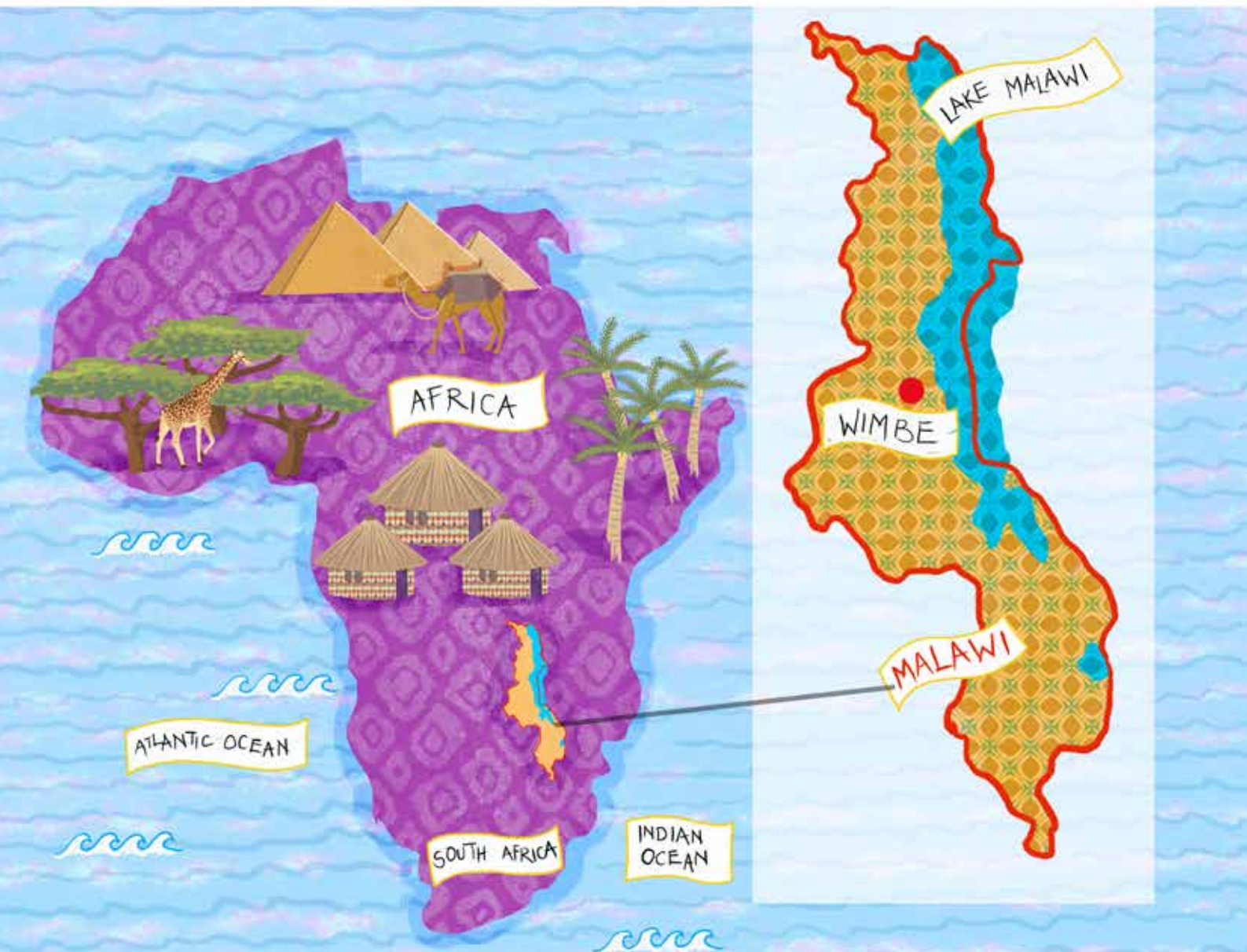
Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Puiso	Bua jaana
208, 1	Ka nako ya gagwe ya boikhutso, William o ne a rata go ya kwa laeaborari go buisa.	William o ne a sa kgone go ya sekolong, mme o ne a sa ntse a ya kwa laeaborari go ya go ithuta ka boene. Ke dira tshekatsheko ya gore William o ne a ikemiseditse go e ithuta.
214, 2	William o ne a dira ka thata go aga lefetlho le legolo mo bogareng jwa Wimbe. Ka maatla a a tswang mo lefetlhong la gagwe la bobedi o ne a pompa metsi go tswa mo sedibeng se se boteng. Sediba se se ne se kaya gore balemirui ba Wimbe ba ne ba sa tlhoke go emela pula ene, go ne go nna go na le metsi a dijalo tsa bona!	William o ne a ikemiseditse go sa thusa ena le ba bangwe. Nka dira tshekatsheko e ka gone William o ne a agela mongwe le mongwe mo motseng lefetlho.

Kgang e e ikaegile ka kgang ya nnete ya ga William Kamkwamba. William o dirisitse boitshimololeli go thusa batho ba bangwe ka nako e go neng go le thata!



William o goletse mo motsaneng mongwe kwa Malawi, o o bidiwang Wimbe. Fa William a le monnye, go ne go sena motlakase mo motseng wa gaabo. Batho mo motseng wa gaabo William ba ne ba ikantse go na ga pula, go nosetsa dijalo tsa bona.



Fa William a le dingwaga di le 14, Malawi e ne ya tlhaselwa ke komelelo e e maswe. Dijo di ne di tlhabela, mme batho ba motse wa gaabo ba simolola go bolawa ke tlala. Balelapa la ga William ba ne ba na le dijonyana tse di neng di lekane go jewa gangwe mo bosigong.

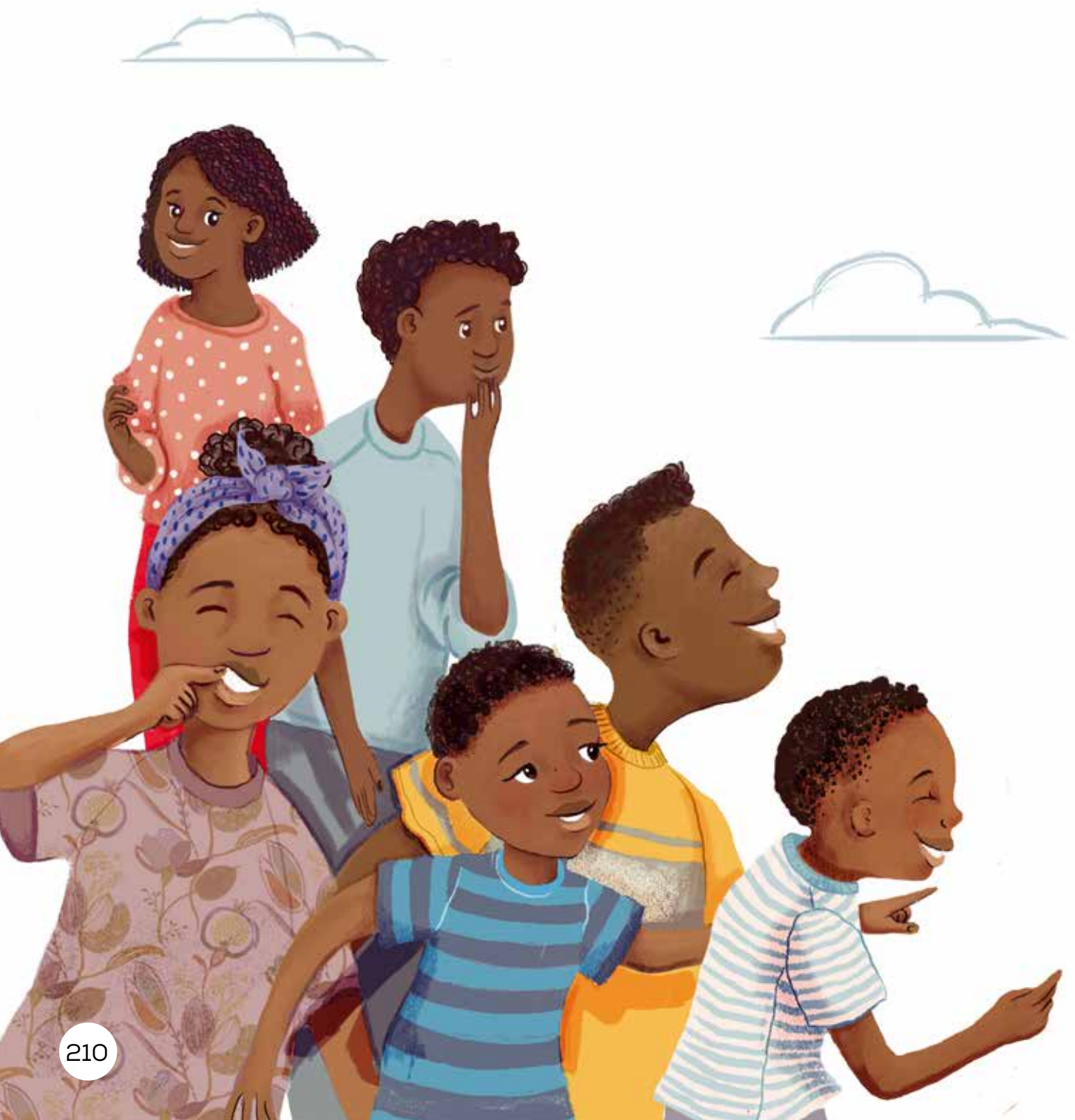
William o ne a patelesega go tswa mo sekolong, fa batsadi ba gagwe ba ne ba sa tlhole ba kgona go mo duelela madi a sekolo.



Le fa go le jalo, go ne go se bonolo gore William a bone didiriswa tsotlhe tse di mo bukeng. Fa bana ba ba lekanang le ena ba santse ba le mo sekolong, William o ne a batla dilo tse di ka dirisiwang kwa bolatlhelo jwa dilo tse di sa tholeng di batliwa. William a bona dikarolo tsa terekere ya bogologolo, manathwana a foreimi ya peretshitshwana, dipeipi tsa polasetiki, le manathwana a kgale a ditshipi tota.



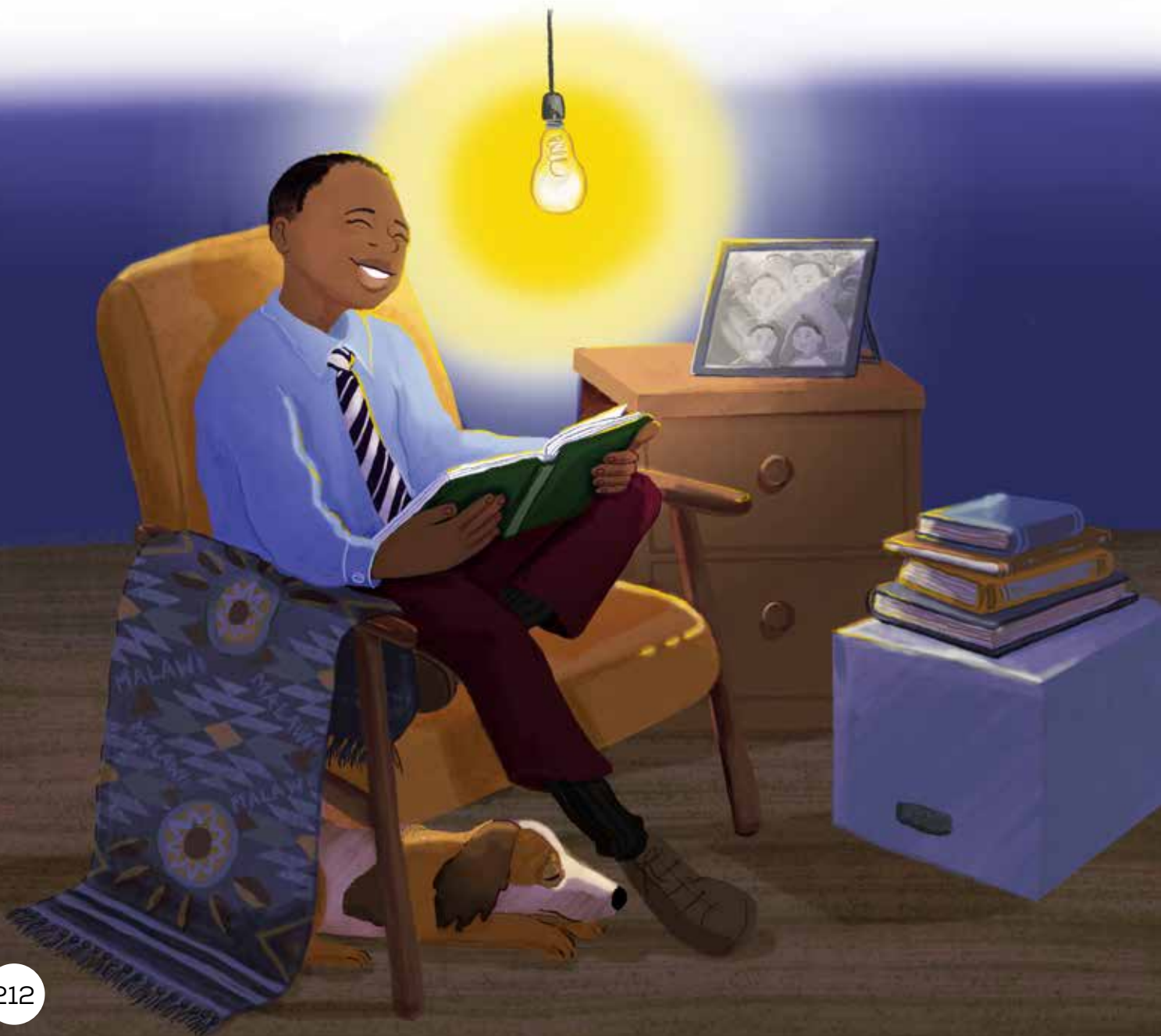
Ka letsatsi le William a neng a phuruphutsha didiriswa kwa bolatlhelong jwa dilo tsa kgale, batho ba ne ba mmitisa setsenwa. Ba mo kgala. Ba mo tshega. Fela William ga a ka a letla gore mafoko a a seng monate ao, a mo kgoreletse, ka gonne o ne a ikemiseditse go aga lefetlho la gagwe.

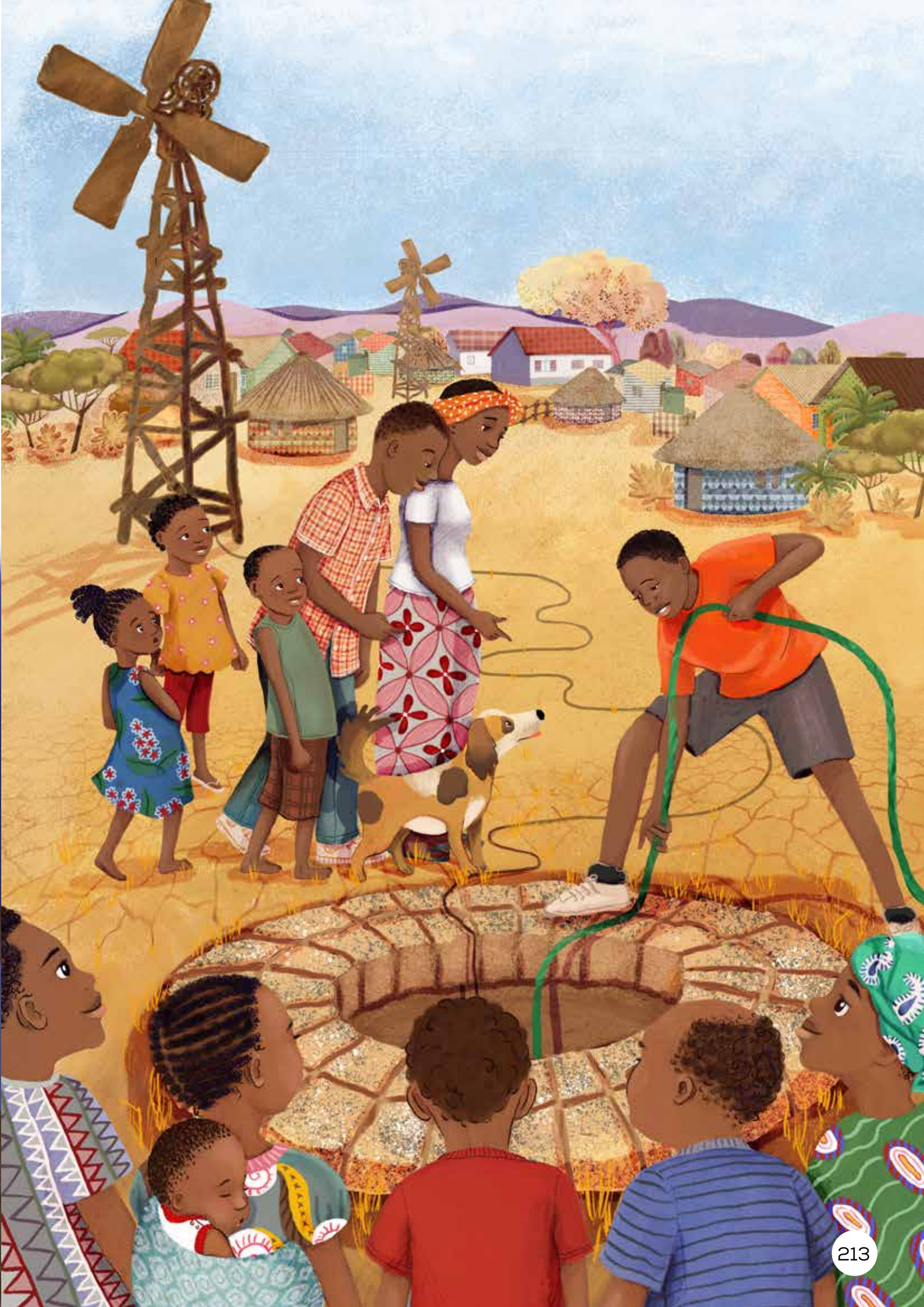


Kwa gae, William o ne a dirisa ditaelo go tswa mo bukeng ya gagwe le didiriswa tsotlhe tse a di boneng go aga lefetlho le le nnye. Bosigo bongwe, a konosetsa ka go tsenya dipeipi tsa polasetiki tse dinnye mo lefelong le le maleba mme lefetlho la simolola go dikologa.



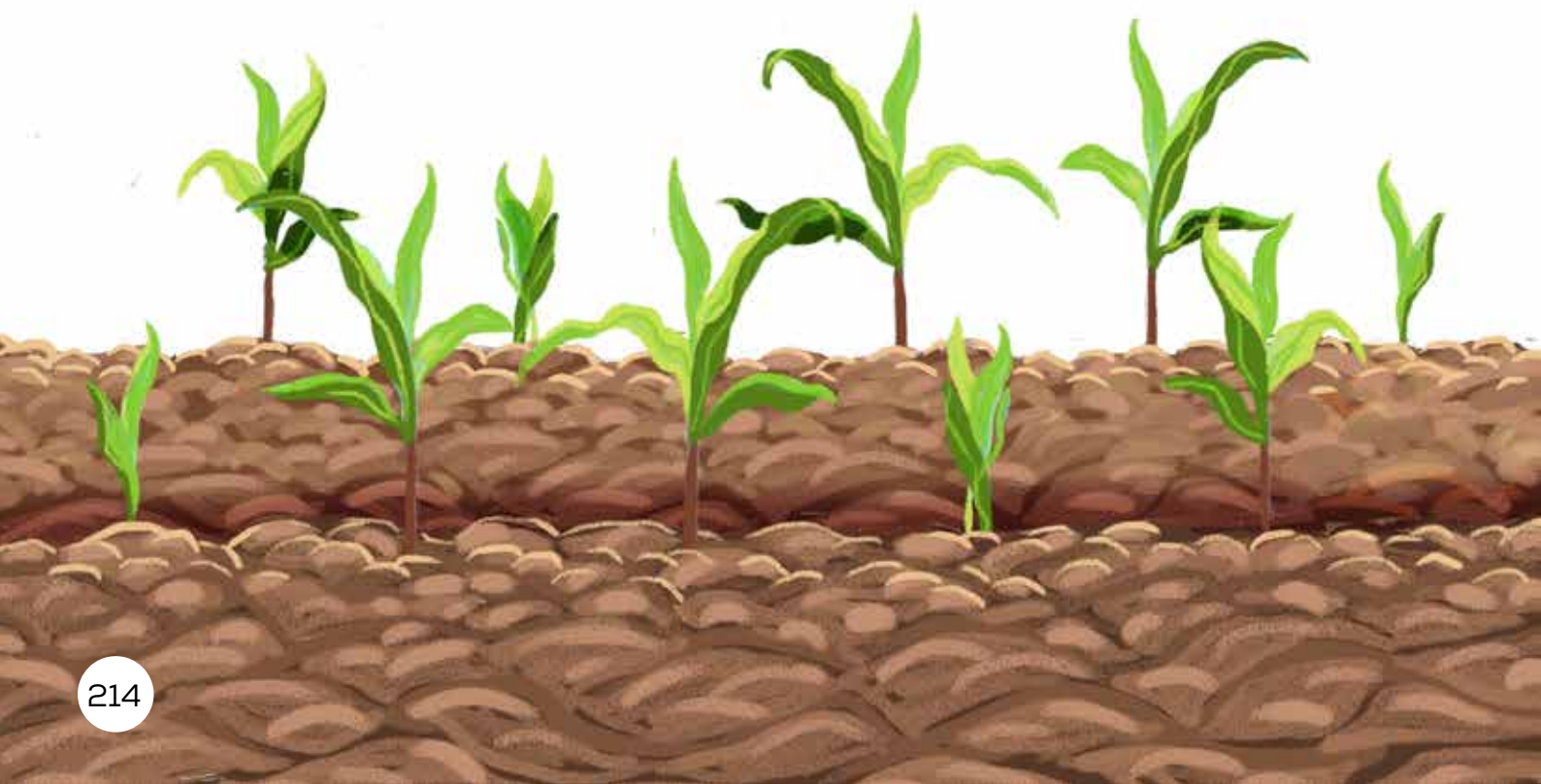
Thibololo ya ga William e ntšhwa e ne ya ba direla motlakase o o lekaneng go tshuba dipone tsa motlakase tse nne le go letsa seyalemoya ka mo ntlong ya gaabo! William o ne a dirisa motlakase go buisa mo bosigong fa go ne go le lefifi kwa ntle. Dipone tse di neng di le mo ntlong ya gaabo, di ne tsa dira gore a ikutlwe a lokologile.





Fela William o ne a batla go dira go feta go se tlise motlakase fela mo ntlong ya gaabo, William o ne a batla go netefatsa gore batho botlhe mo motseng wa gaabo ba nna le motlakase le metsi go nosetsa dijalo tsa bona.

William a dira, a bo a dira, gore a age lefetlho le legolo mo gare ga Wimbe. Ka maatla a motlakase a lefetlho la gagwe la bobedi a goga metsi go tswa mo sedibeng se se boteng. Se, se ne se kaya gore balemi ba Wimbe ba ne ba sa tlhoke go emela gore pula e ne, go ne go na le metsi a dijalo ka dinako tsotlhe!



Fa morago ga dingwaga di le mmalwa, rradikgang mongwe o ne a tla kwa Wimbe mme a kwala kgang mo lekwalogidikganyeng ka lefetlho la ga William. Bontsi jwa batho go ralala Malawi le lefatshe ka bophara ba simolola go buisa ka ga kakanyo e e gakgamatsang ya ga William.

William o ne a bua mo bidiong, go tlhalosa se a se dirileng, gore batho lefatshe ka bophara ba dirise kakanyo ya gagwe! Kwa bofelong, batho ba a sa ba itseng ba itumelela boitlhamedi jwa gagwe gore ba be ba mo duelele go ya sekolong, le kwa Yunibesithi tota!



William o santse a dira ka thata go netefatsa gore batho botlhe ba fitlhelela motlakase le metsi.





Puiso 1

Lefetlho la ga William la ntlha le ne le fetlha motlakase wa eng?

Le ne le fetlha motlakase wa go tshuba dipone tse nne le radio mo ntlong ya gaabo.

Lefetlho la ga William la bobedi le ne la fetlha motlakase wa eng?

Le kgonne go goga metsi a motse otlhe mo sedibeng se se boteng.

Goreng William a ne a batla go rarabolola mathata a motlakase mo morafeng wa gaabo?

- Ka gonne a ne a batla go buisa mo bosigong.
- Ka gonne a ne a batla go netefatsa fa balemi botlhe ba ka nna le metsi a go nosetsa dijalo tsa bona.
- Ka gonne a ne a batla go thusa botlhe mo morafeng wa gaabo, e seng ene fela.



Puiso 2

Ke mathata afe a William a rakaneng le ona mo kgannyeng e?

- Motse wa gaabo o ne o sena motlakase.
- Go ne go na le komelelo mo motseng wa gaabo.
- O ne a patelesega go tlogela sekolo.
- O ne a sa kgone go bona didiriswa tse di maleba tsa go dira lefetlho la gagwe.

William o kgonne jang go boela sekolo mo bofelong?

Batho ba ba sa mo itseng ba ne ba mo duelela madi a sekolo fa ba sena go buisa ka ga lefetlho la gagwe!

Go diragetse eng mo kgannyeng, se se re thusitseng go dira tshekatsheko ya gore William o botlhale e bile o ikemiseditse?

- William o ne a tswela go ithuta le go buisa le fa a ne a tswile mo sekolong.
- William o ne a bona setshwantsho sa lefetlho mme a sweetsa ka go se dira.
- William o ne a batla didiriswa tsa go aga lefetlho la gagwe kwa bolatlhelong jwa dilo tsa kgale.
- William o ne a batla didiriswa kwa bolatlhelong jwa dilo tsa kgale le fa a ne a rumolwa ke batho.
- William ga a ka a khutla ka lefetlho le le lengwe le le nnye, o ne a dira lefetlho le legolo go thusa botlhe!



KGANG 8

SETHUTHAFATSI SA

METSI SA LETSATSI

SA GA XOCHITL

Thitokgang: Re baenjenere



**Tshedimosetso
ya Lemorago**

- Seno ke kgang ya boammaruri le maitlhamelo
- E diragalela kwa Mexico
- E diragetse mo malobeng.
- Kgang eno e tla naya barutwana bagago sekao se sengwe gore baenjenere ba ka dirisa botlhami, didiriswa, le go rarabolola mathata jang go dira gore botshelo bo nne botoka mo bathong le mo tikologong.



**Togaleano la go
Tlhaloganya: Dira
dikgolaganyo**

- Ke eng: Go akanya ka mo kgang e amanang le botshelo jwa gago, dibuka tse dingwe, kgotsa lefatshe.
- Goreng re e dirisa: Go tlhaloganya kgang botoka ka go e golaganya le dilo tse o setseng o di itse.
- Se thusa jang: E dira kgang gore e nne le bokao jobo tseneletseng le go gopolega bonolo.



**Dintlha tse o ka di
abelanang le barutwana
ba gago**

- Baenjenere ba lemoga mathata mme ba leka go a rarabolola. Gopola gore mo kgannyeng e e fetileng, William o agile lefetlho go thusa go bona metsi le motlakase mo motseng wa gaabo. Baenjenere ba lebelela mathata a a ba dikologileng mme ba aknye ka ditsela tsa go thusa batho.
- William o dirisitse phefo go tlhama maatla. Mo kgannyeng eno, Xochitl o dirisa letsatsi jaaka motswedi wa maatla. Ka bobedi phefo le marang a letsatsi ke metswedi ya maatla a tlhago e e sa duelelweng e batho ba ka e dirisang.
- Dilo tse di tthamilweng di ka diriwa go tswa mo dilwaneng tse di dirisiwang gape kgotsa di latlhlwe. Fela jaaka William a dirisitse dilwana tse di latlhlweng go aga lefetlho la gagwe, Xochitl o dirisitse mabotlolo a dipolasetiki a bogologolo, mathompo le magong go aga sethuthufatsi sa metsi sa gagwe. Baenjenere ka dinako dingwe ba dirisa dilwana tsa bogologolo kgotsa tse di sa dirisiwang go tlhama sengwe se sentšhwa mme se le mosola.
- Batho ka dinako dingwe ba rema ditlhare go bona dikgong tsa molelo. Mo mafelong a mangwe, batho ba gotsa molelo go thuthafatsa metsi kgotsa go apaya dijo. Fa ditlhare tse dintsi di remiwa, go ka nna kotsi mo tikologong.
- Baša ba ka dira pharologano! Ga go tlhokege gore o nne motho yo mogolo go rarabolola mathata. William e ne e le moša mme Xochitl o ne a na le dingwaga tse robedi. Bobedi jwa bona ba ne ba tlhama mme ba nna le maikaelelo a go thusa ditšhaba tsa gaabo bona.



Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Puiso	Bua jaana
221, 1	Ka letsatsi lengwe le le mogote fa a ne a ya gae go tswa kwa sekolong, Xochitl o ne a lemoga gore ditlhare tse gantsi di neng di mo naya moriti, di ne di sa tlhole di le teng. Mo tseleng yotlhe, ditlhare di ne di remilwe. "Ditlhare tsotlhe di ile kae?" A ipotsa jalo.	Ke gakologelwa gore William o ne a lemoga batho ba kgaratlha thata go bona metsi a dijalo ka nako ya komelelo. Xochitl o lemoga gore ditlhare tsa mo tikologong ya gagwe ga di tlhole di le teng - mme ga go na moriti mo tseleng. Nka dira kgolagano: William le Xochitl ka bobedi ba ne ba lemoga bothata mo tikologong ya bone mme ba sweetsa ka gore ba thuse go bo siamisa.
223, 1	Go tswa foo, o ne a simolola go phutha mabotlolo a polasetiki a a latlhilweng, digalase tsa bogologolo, dikarolo tsa dipeipi tse di latlhilweng le masaledi a dikgong.	William le Xochitl ka bobedi ba ne ba dirisa dilo tse di latlhilweng go aga. Nka dira kgolagano: bobedi jwa bone ba ne ba na le boithamedidi mme ba akanya ka ditsela tse dintšhwa tsa go dirisa didirisiwa tsa bogologolo.

Ka motshegare mongwe o o mogote fa a ne a ya gae go tswa kwa sekolong, Xochitl o ne a lemoga gore ditlhare tse ka gale di mo nayang moriti di ne di seyo. Ditlhare di ne di remilwe mo tselaneng yotlhe. “Ditlhare tsotlhe tse di ile kae?” A ipotsa.

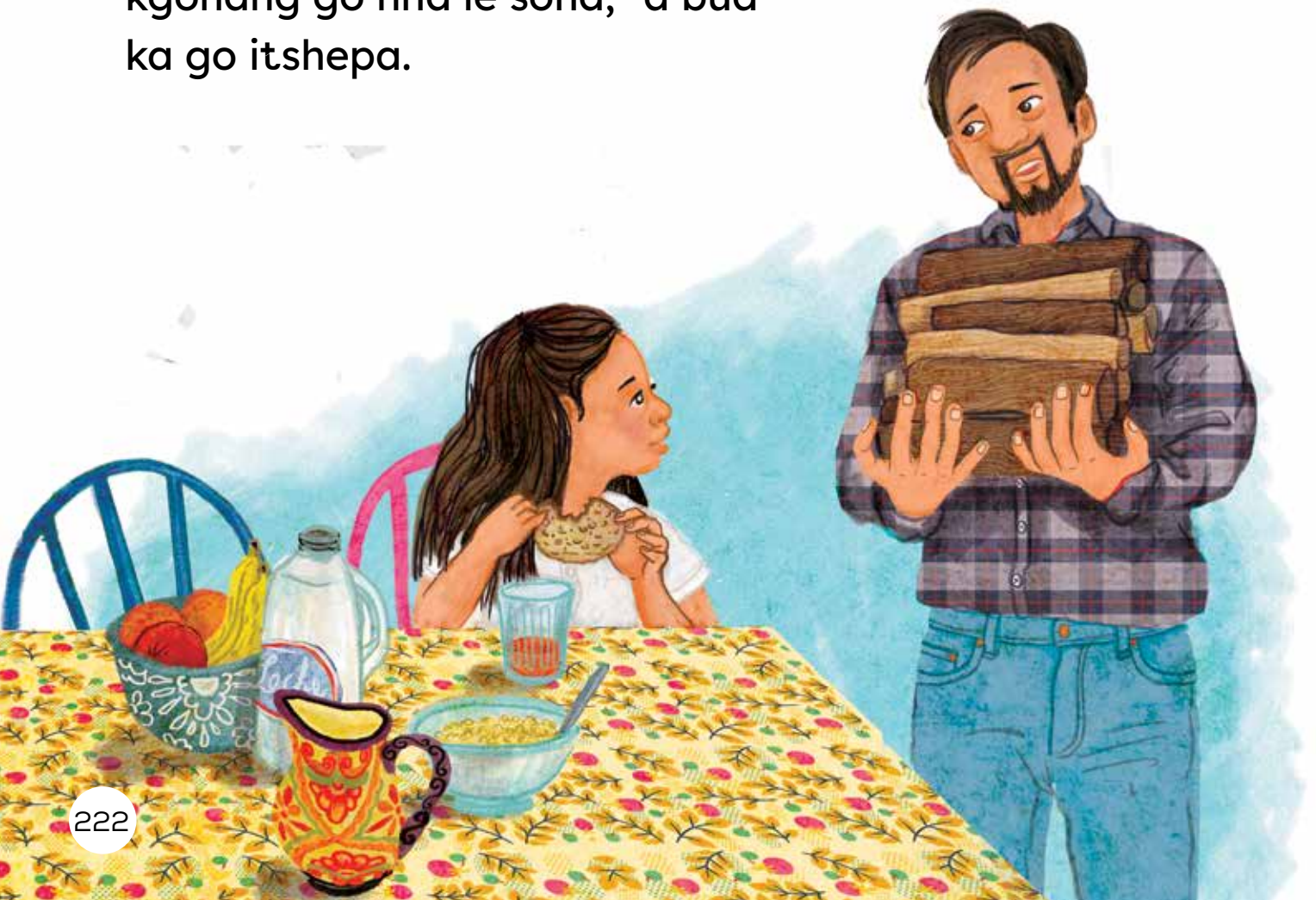


Mo mosong o o latelang, Xochitl a lebelela rraagwe a tsenya dikgong mo molelong gore metsi a bona a go tlhapa mo mosong a gotele.

“Rre, rotlhe re rema ditlhare gore metsi a rona a go tlhapa a gotele!” Xochitl a rialo. “A go tsela nngwe e morafe wa rona o ka bonang metsi a a fisang?” A botsa.

“Xochitl ga re na madi a go reka dithuthafatsi tsa metsi tse di majabajaba fela jalo le ka baagisane ba rona!” rraagwe a mo araba.

“Ee, ke tsere tshweetso, ke ya go dira sethuthafatsi sa metsi se mongwe le mongwe mo Chiapas a ka kgonang go nna le sona,” a bua ka go itshepa.



E rile fa Xochitl a fitlha kwa gae go tswa kwa sekolong ka letsatsi le o, a simolola porojeke ya gagwe. Sa ntlha o ne a simolola ka go tlhama. Go tsweng foo, a simolola go kgobokanya mabotlolo a polasetiki, galase e kgologolo, manathwana a lethompo le dikgoropa tsa legong.

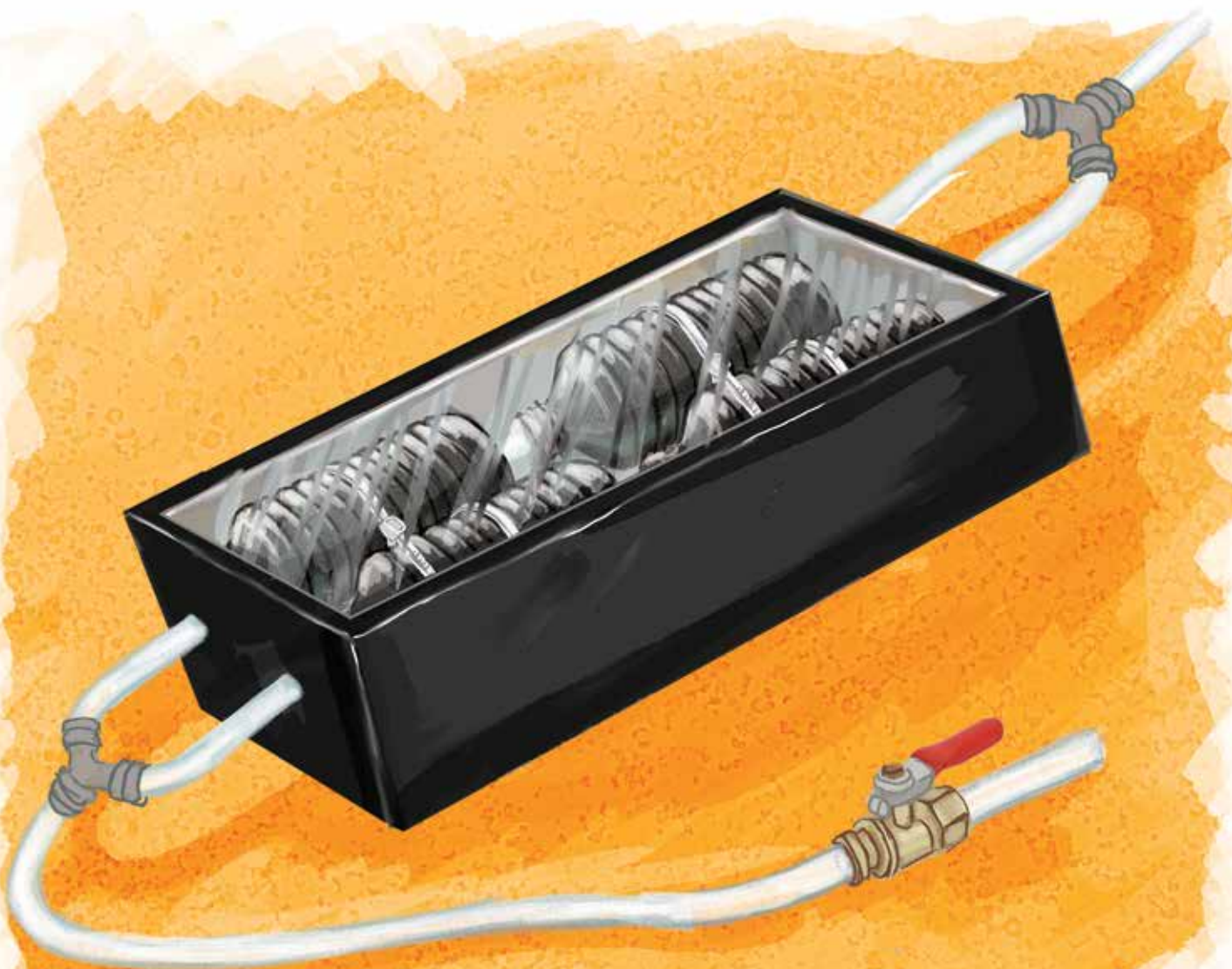


Morago ga dibeke di le mmalwa, Xochitl o ne a na le didiriswa tse di lekaneng go simolola tiro. O ne a dirisa mafuto ya megala ya motlakase go kopanya lethompo le mabotlolo a dipolasetiki gore metsi a nne ka mo mabotlolong go gotetswa ke letsatsi. Go tsweng foo, o ne a taka sengwe le sengwe ka bontsho gonne o ne a itse gore mebala e e lefifi e ngoka letsatsi.

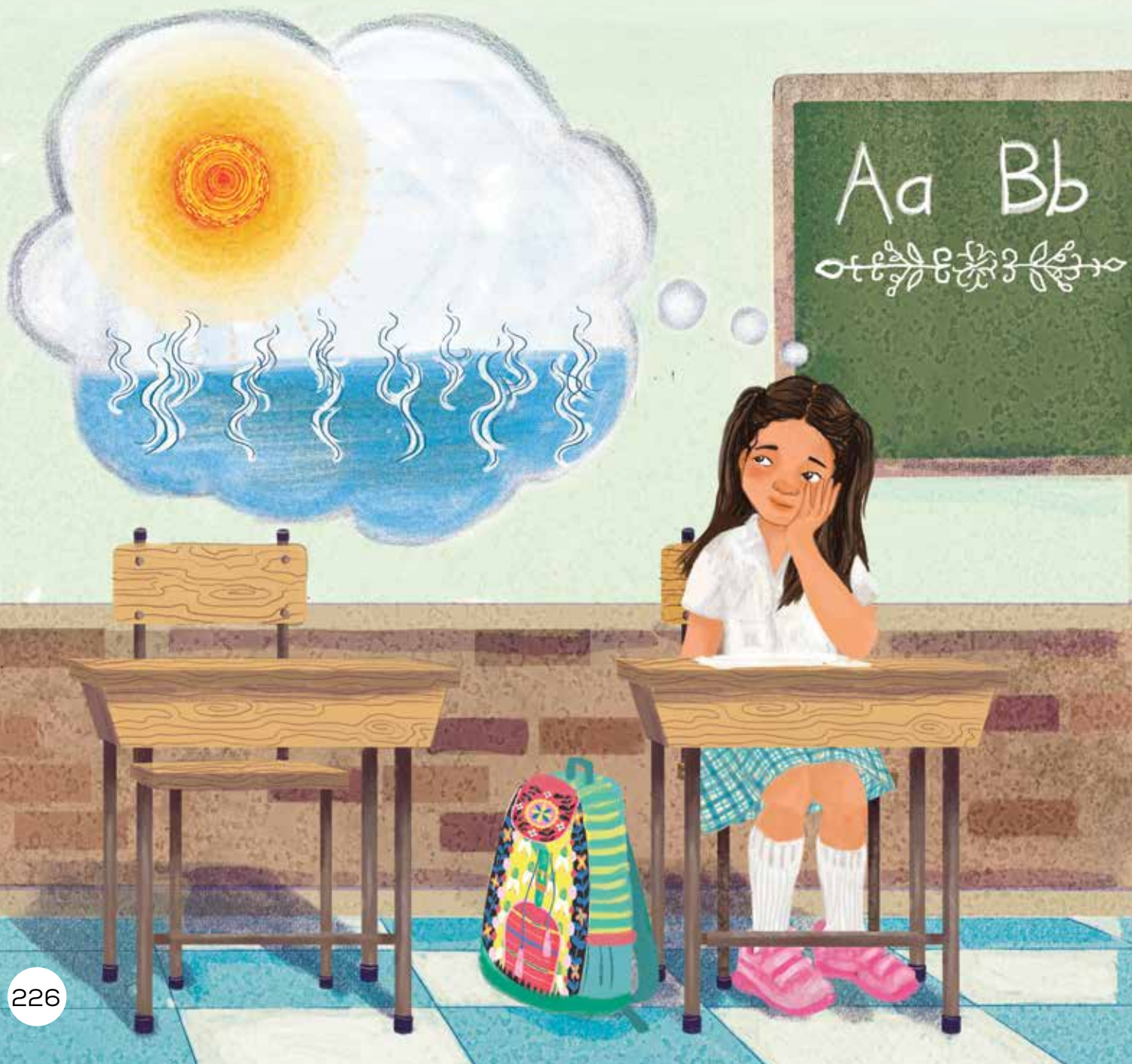


Kwa bofelong, rraagwe o ne a mo thusa go aga lebokoso la setlhangwa sa gagwe. Lebokoso le ne le na le letlhomiso la legong le dipati tsa galase go tshwara mogote go tswa mo letsatsing.

“Ke akanya gore letsatsi le tla dira metsi a a leng ka mo lebokosong gore a fise mme ra kgona go tlhapa!” Xochitl a akanya jalo.



Mo mosong o o latelang pele Xochitl a ya kwa sekolong, o ne a tsenya metsi ka mo teng ga sethuthafatsi sa metsi. Letsatsi lotlhe kwa sekolong o ne a ipotsa gore aa setlhangwa sa gagwe se tla dira.



Morago ga sekolo, o ne a tabogela kwa gae go tlhola gore go diragetse eng! O ne a bula sethuthafatsi sa gagwe ka letshogo, a tshwara lethompo kwa bofelong. Metsi a a fisang a ne a pumpunyega! Metsi a ne a le mogote mo a neng a mo fisa letsogo. “Ke dirile!” a akanya jalo mme a bitsa rraagwe go tla go bona.



“Rre bona! Se a dira! Ke dirile sethuthafatsi sa metsi se se sa diriseng molelo e bile se se tlhwatlhwa tlase, mme e bile se dirisa maatla a a leng teng a letsatsi,” ga bua Xochitl ka boitumelo. O ne a tshwara rraagwe ka seatla mme a se baya ka fa tlase ga metsi a a belang.

“Ijoo!” rraagwe a bua ka boitumelo. “ Se se a kgatlhisa!”



Ka gangwe fa Xochitl a bona gore setlhangwa sa gagwe se a dira, o ne a tsaya tshweetso ya go dira se segolwane gore balelapa ba nne le metsi a a lekaneng a go tlhapa.

Re ka se baya kae? Rraagwe a botsa morago ga fa se segolwane se se na go dirwa.

Xochitl o ne a akanya ka lefelo le le tsenang letsatsi thata. “Ke akanya gore re se beye kwa godimo ga dithulelo!” a rialo “Ka jalo metsi a tla gotela mme a kgona go elelela ka mo ntlong!” Go simolola ka letsatsi leo, balelapa la gaabo Xochitl ba ne ba nna le metsi a a fisang a go tlhapa, go phepafatsa le go tlhatswa dijana.



Baagisane ba ne ba bona sediriswa se se neng se le mo godimo ga dithulelo tsa gaabo Xochitl. “Ke eng sele?” Ba botsa ka go batla go itse.

“Ke sethuthafatsi sa metsi sa letsatsi!” mmaagwe Xochitl a bega. “Xochitl o se dirile ka dikarolwana tse a di boneng mme se gotetsa metsi go tswa mo motsweding o o sa duelweng, letsatsi!”

“Le nna ke a se batla” ga bua mongwe wa baagisane. “Ke lapisitswe ke go ya kgonnyeng!”



“Le rona re a se batla!” ka kopo Xochitl,” ga kopa balelapa lengwe, “se se tla tshola mowa wa magae a rona o le phepa.”

Ka Mopitlwe 2018, Xochitl o ne a amogela sekgele sa “Recognition of the Institute of Nuclear Science for Women.” Se ke sekgele se ka gale se newang bagolo fela, Yunibesiti ya kwa Mexico e e mo abetseng sekgele, e ne e akgolela Xochit go dira selo se se gakgamatsang. Ba ne ba batla go rotloetsa Xochit gore a tswelele ka ditlhangwa tsa gagwe tsa boitsanape le go tswelela a rarabololela batho ba morafe wa gaabo mathata.





Puiso 1

Ke eng se Xochitl a se agileng?

O agile sethuthafatsi sa metsi sa letsatsi. La ntlha o agile se sennye mme morago a dira se segolwane.

Ke didiriswa dife tse Xochitl a di dirisitseng go aga sethuthafatsi sa metsi sa letsatsi?

O dirisitse mabotlolo a polasetiki, galase e kgologolo, manathwana a lethompo, dikgoropa tsa legong le pente e ntsho.

Ke dikgolagano dife tse o ka di dirang magareng ga didiriswa tse Xochitl a neng a di dirisa go dira sethuthafatsi sa gagwe, le didiriswa tse William a neng a di dirisa go dira lefetlho la gagwe?

Bobedi jwa bone ba ne ba dirisa didirisiwa tsa bogologolo - e seng didirisiwa tse dintšhwa. Bobedi jwa bone ba ne ba dirisa didiriswa tse di neng di sa duelelwe. Bobedi jwa bone ba ne ba dirisa didiriswa tse di neng di latlhlwe.



Puiso 2

Ke bothata bofe bo Xochitl a bo boneng?

- O bone gore batho mo morafeng wa gaabo ba ne ba rema ditlhare go gotetsa metsi.
- O bone gore batho mo morafeng wa gaabo ba ne ba sa kgone go ithekela dithuthafatsi tsa metsi, ba ne ba tshwanelwa ke go dirisa dikgong go gotetsa metsi.
- O bone gore ditlhare mo morafeng wa gaabo di ne di fela gone batho ba ne ba di rema go gotetsa metsi.

Xochitl o rarabolotse bothata jang?

- O dirile sethuthafatsi sa metsi ka matlakala le pente e ntsho.
- O dirisitse boitlhamedi jwa gagwe go tlhama sethuthafatsi sa metsi sa letsatsi sa tlhwatlhwa e e kwa tlase.

Ke dikgolagano dife tse o ka di dirang magareng ga Xochitl le William?

Ke kgona go ba golaganya ka gone ka bobedi ba na le...

